

Seijst 2002 : bulletin ter bevordering van de kennis van de geschiedenis van Zeist, uitgegeven door de Van de Poll-Stichting

<https://hdl.handle.net/1874/9674>

Seijst

UITGAVE VAN HET ZEISTER HISTORISCH GENOOTSCHAP

Zeister Tramrails als dateringsinstrument

Zeist-West apart

*Klein Schoonoord,
voorheen Dribergseweg 6*

2002-1

104 ZEIST.

Seijst

*Bulletin ter bevordering van de kennis
van de geschiedenis van Zeist*

ISSN 1383-2867

Verschijnt 4x per jaar. Jaargang 32, nr. 1.

Juli 2002. Drukwerk: Gregorius, Zeist.

Ontwerp: Fréderik Ruys.

REDACTIECOMMISSIE

J.L. Verbeek, voorzitter, J. A. v/d
Dikkenberg/ R.E.M. van Weelderen redactie,
F.Th.H. Ruys, vormgever, N. Vlak traffic
& control.

REDACTIEADRES VOOR KOPIJ

Postadres: Commeniusln.87, 3706 XC
Zeist

E-mail: seijst@frehitophe.com

POSTADRES

Aanmeldingen van nieuwe donateurs of
adreswijzigingen kunnen enkel schriftelijk
worden gemeld: via Postbus 342, 3700 AH
Zeist. Giro 384 03 83

DOCUMENTATIECENTRUM

Slot Zeist, Zinzendorfn. 1, tel. (030) 692
17 04. Geopend op dinsdag 10 - 12
uur en iedere eerste zaterdag van de
maand 14 - 16 uur.

Inhoudsopgave

- 3** *De vertraagde uitgave van Seijst 2001-IV...*
De redactiecommissie
- 4** *Voorwoord*
J.B.M.P. van Grunsven
- 5** *Zeister Tramrails als dateringsinstrument*
JanHein Heimel
- 9** *Zeist-West apart*
W. de Jong
- 13** *Jaarverslag 2001*
het bestuur, cie lezingen en excursie
- 20** *focus op zeist*
recensie boek Leo Visser
- 22** *Voorjaarsvoorstelling Figi wederom groot succes*
Jaap van Zoonen
- 27** *Klein Schoonoord, voorheen Dribergseweg 6*
JanHein Heimel
- 32** *Mededelingen van het bestuur,
nieuwe donateurs*

De vertrapde uitgave van Seijst 2001-IV...

DE REDACTIE

Vertrapd is misschien wel een euphemisme voor 'bijna nooit verschenen'. Toch, gelukkig, hebben we, ten lange leste, het laatste nummer van "Seijst" van 2001 nog bij u kunnen bezorgen. Wij zullen hier niet uitweiden over de vertraging, maar neemt u maar aan dat het definitieve bewijs van de Wet van Murphy is geleverd: "alles wat fout kan gaan, gaat fout".

Met dit nummer 2002-I hopen we een eerste stukje van de opgelopen vertraging in te lopen. Ons streven is om in 2001 twee normale nummers te laten verschijnen en 1 dubbelnummer; met enig geluk halen we op die manier het normale aantal pagina's dat in een jaar behoort uit te komen.

Toch hebben we wel wat zorgen. Er wordt de laatste maanden vrij weinig publiceerbaar materiaal aangeleverd, en zonder enthousiaste auteurs kan een blad als "Seijst" niet bestaan. Overwin dus vooral uw schroom; we zoeken niet louter diepgravende wetenschappelijke bijdragen. Ook de "human interest" met betrekking tot het Zeister verleden kan een leuk artikel opleveren.

Ook langere bijdragen zijn welkom; die splitsen we dan, naar behoefte en mogelijkheden, in een aantal afleveringen. En mocht u een voorstel hebben voor een publicatie zonder de ambitie te hebben dat zelf te schrijven, dan bent u evenzeer welkom; met u zullen we dan proberen een schrijver te vinden.

Tenslotte nog een ding. Het ZHG drijft volledig op vrijwilligers, en sommigen moeten om allerlei redenen vaak het werk na enige tijd weer opgeven, of men heeft het al zo lang gedaan dat het tijd wordt plaats te maken voor anderen. Dat geldt uiteraard ook voor een redactie (annex productiebureau voor "Seijst"). Wij verwelkomen graag mensen die een bijdrage aan ons blad kunnen leveren. Het gaat dan om het "echte" redactiewerk, maar ook om zaken als assistentie bij het verwerven en begeleiden van auteurs, de productiegang bewaken en verder alles wat voor een blad nodig is.

Belangstellenden kunnen contact opnemen met de voorzitter van de redactiecommissie, J.L.Verbeek (tel. 6922487) of met de coördinator R.E.M. van Weelderen (tel. 6963790).

Voorwoord

J.B.M.P. VAN GRUNSVEN, VOORZITTER

Het jaar 2002 zal een belangrijk jaar worden in de geschiedenis van ons genootschap. Zoals de lezer weet zullen wij de "van de Poll kamer" in het Slot moeten gaan verlaten.

Het bestuur is al geruime tijd in overleg met de gemeente Zeist over mogelijkheden van nieuwe huisvesting. Tevens bestudeert een werkgroep bestaande uit bestuursleden en vertegenwoordigers van de gemeente de haalbaarheid van een (vorm van) samengaan van het gemeentelijk archief en het onze.

De voordelen daarvan zijn evident. Immers de toegankelijkheid voor de belangstellende bezoeker, maar ook en vooral voor de onderzoeker neemt in belangrijke mate toe.

Desondanks is het nog niet bekend wanneer er besluitvorming over de beide onderwerpen plaatsvindt. Het moge duidelijk zijn dat dit niet te lang op zich mag laten wachten, zowel voor de vrijwilligers in de van de Poll kamer als voor het zorgvuldig onderhoud van onze bijzondere collectie is duidelijkheid dringend geboden.

Ons genootschap heeft het afgelopen jaar het lustrum gevierd. Dankzij de inzet van de vele vrijwilligers en de ondersteuning van instellingen, fondsen en sponsors is het mogelijk geweest een aantal activiteiten te verrichten. Daarbij moet worden genoemd de publicatie van het boek "Zeister Sportverenigingen en Sporters", de productie van de film "Zeist in Beweging", de organisatie van de manifestatiedag, de "van de Poll Lezing", de publicaties van de artikelenserie over sport in ons bulletin "Seijst", enzovoort.

Het thema "sport" was geen gemakkelijk onderwerp, des te meer dient dank te worden uitgesproken aan de vele vrijwilligers en andere betrokkenen die veel tijd hebben gestoken in voorbereiding, onderzoek en uitvoering.

Naast de bestaande activiteiten van ons genootschap zijn er nog wensen, die wij graag de komende tijd willen gaan invullen. Om enkele te noemen: de contacten met het onderwijs, automatisering en de aanschaf van een programma voor de vastlegging van onze collectie, het starten van "oral history".

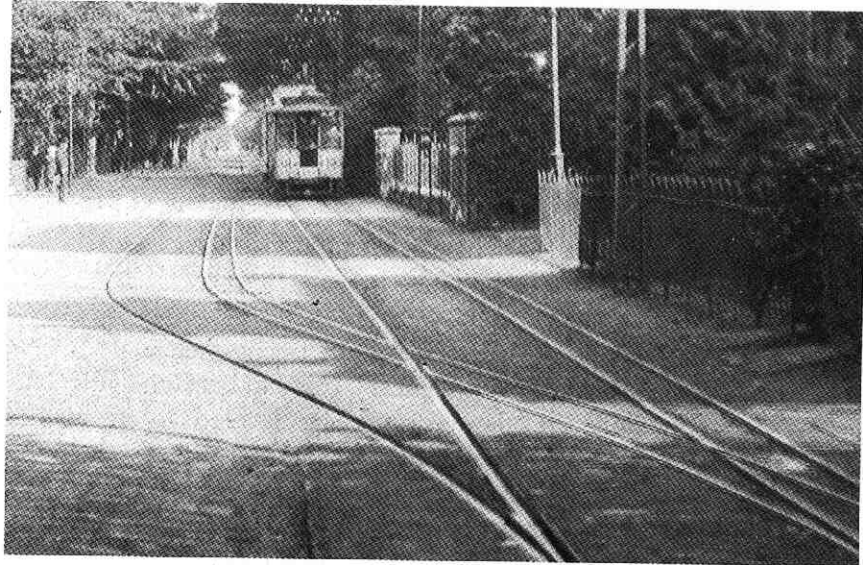
Kortom er zijn nog vele wensen en dat is het teken dat ons genootschap leeft en daarbij uw steun en inzet niet kan ontberen.

Zeister Tramrails als daterings-instrument

Er zijn duizenden verschillende prentbriefkaarten van Zeist verschenen. Alleen al in het archief van het Zeister Historisch Genootschap - van de Pollstichting zijn ruim 1700 kaarten opgenomen.

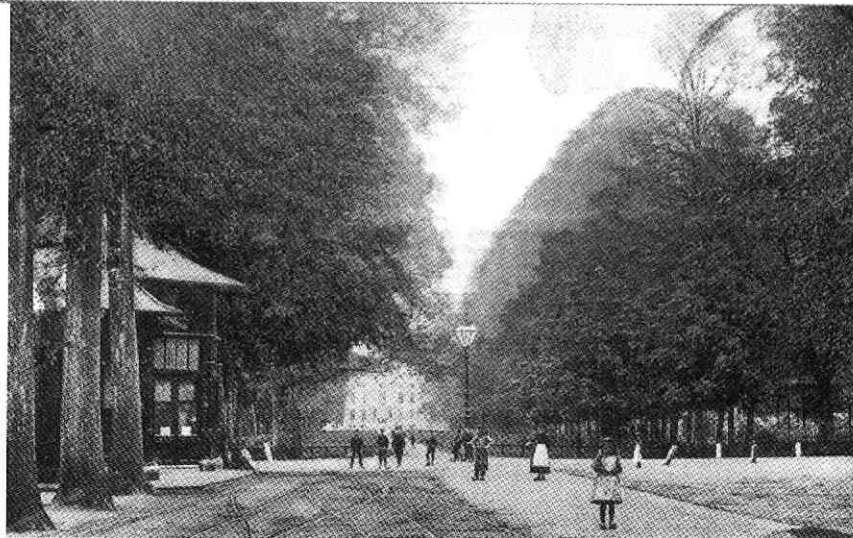
JANHEIN HEIMEL

Vaak is het interessant om de Ansichtkaart of een andere foto te kunnen dateren. Dat kan op vele manieren. Huizen, personen en situaties geven vaak al veel duidelijkheid. Maar ook straatlantaarns, tramwagens en dergelijke zijn vaak gebonden aan een

Donkerelaan. Na 1909, voor 1925 (enkel spoor met derde spoorstaaf en passerstuk).

FOTO COLLECTIE ZHG

Het rond, voor 1908. Geen bovenleiding.

COLLECTIE JAN HEIN HEIMEL

bepaalde periode. Een specifieke mogelijkheid geeft de aanwezigheid van tramrails; in de periode 1879-1955 hebben er een aantal herkenbare veranderingen plaatsgevonden, op pagina 7 wordt hiervan een overzicht gegeven.

Er waren 2 tramlijnen: Utrecht - Zeist (NBM/STM/NCS) die via de

Utrechtseweg en de 1e Dorpsstraat tot aan het Rond ging; later verder op de Slotlaan en uiteindelijk tot aan het oude spoorstation aan het einde van de Slotlaan. Deze tramlijn was uitgevoerd met zo genaamde normaalspoor (1,435m breed).

De andere tramlijn liep in eerste instantie van het Rond tot aan

Oude Kerk na 1908, voor 1950 (tweebaans, bovenleiding)

COLLECTIE JAN HEIN HEIMEL

Driebergen (OSM/STM/NBM).

Later was deze lijn onderdeel van de route Amersfoort-Arnhem. Deze tram reed op smalspoor (1,067m breed). Op de Donkere laan en Slotlaan waar beide trams liepen gaf dit verschil in breedte een probleem. In eerste instantie werd dit opgelost door het plaatsen van een

JAAR	LIJN	STRAAT	WIJZIGING
1879	U	Utrechtseweg/ 1e Dorpstr.	Paardentram over 1 spoor (in gebruik: 20-5-1879)
1882	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Paardentram over 1 spoor (in gebruik:15-6-1882)
1885	U	Donkere laan en Slotlaan	Rails doorgetrokken tot aan Nieuwe Societeit
1886	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Stoomtram vervangt Paardentram (1-10-1886)
1889	D	Driebergseweg	2e spoor
1989	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Personenvervoer ook weer met stoomtrein (1-8-1989)
1897	U	Slotlaan	Rails tot aan hotel Parkoord (in gebruik: 6-9-1897)
1902	U	Slotlaan	Rails tot aan treinstation (in gebruik: 1-5-1902)
1905	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Einde paardentram
1908	U	Utrechtseweg/ 1e Dorpstr.	Aanleg bovenleiding
1909	U	Donkere laan en Slotlaan	Aanleg bovenleiding (in gebruik: 19-8-1909)
1909	U/D	Donkere laan en Slotlaan	Derde spoorstaaf ivm smalspoor trams
1910	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Aanleg bovenleiding
1911	D	2e Dorpstr./Driebergsew.	Elektrische trams (in gebruik: 2-1-1911)
1925	D	Donkere laan en Slotlaan	Aanleg dubbelspoor, beide met 4e spoorstaaf (26-8)
1949	U/D	Alle	Laatste rit (2-5-1949)
1950	U/D	Alle	Bovenleiding verwijderd
1953	U/D	Donkere laan en Slotlaan	Rails gevuld met asfalt
1955	U/D	Donkere laan en Slotlaan	Rails verwijderd

derde spoorstaaf (zie pag. 5). In de praktijk bleek dit een slechte oplossing vanwege de ongelijke slijtage en verzakking van de gemeenschappelijke staaf ten opzichte van de twee andere.

Uiteindelijk wordt gekozen voor een smalspoor dat binnen het normaalspoor ligt. Curieus is de prentbriefkaart waarop bij de Oude kerk eveneens drie spoorstaven te zien zijn (pag. 6, rechter foto); dit blijkt echter een technische voorziening te zijn welke alleen in de bocht is aangebracht om te voorkomen dat de tram de rails verlaat. De overige afbeeldingen zijn willekeurig gekozen situaties.

Publicaties over de Zeister tram: 'De Zeister tram' en 'Trams langs de Utrechtse Heuvelrug', uitgeverij Pirola te Schoorl, 1982 respect. 1983. In beide boeken is een literatuurlijst aanwezig.

Boven: Driebergseweg. Na 1910, voor 1950 (twee baans, met bovenleiding).

Onder: Slotlaan 1955: Sloop tramrails.

COLLECTIE JAN HEIN HEIMEL

Zeist-West apart

Zeist-West maakt deel uit van het in mei 1962 door de Utrechtse Provinciale Staten vastgestelde en in juli 1965 door de Kroon goedgekeurde streekplan "De Utrechtse Heuvelrug".

W. DE JONG

Het onbebouwde gebied ten westen van de Utrechtseweg, globaal begrensd door de Waterige Weg, de wijken Grifvensteyn en Kersbergen, de Kroostweg, de gemeentegrens met De Bilt en de toen geprojecteerde randweg S8, was in dit streekplan aangewezen voor stedelijke bebouwing met een bebouwingsdichtheid van 35 woningen per hectare.

Ter bestrijding van de woningnood in Zeist is in 1969 door oud wethouder C.J. van Mastrigt daadwerkelijk het startsein gegeven voor de ontwikkeling van Zeist-West.

Van Wijnen N.V., Geelen B.V. en N.V. Schokbeton werden aangehouden als planontwikkelaar, de ruimte architecten Van Wijk en Gelderblom voor de planologische aspecten en het bureau voor tuin- en landschapsinrichting Van Empelen voor de groenstructuur.

Zeist-West is het product van samenwerking tussen stedenbouwkundigen, architecten, bouwondernemingen, verkeersdeskundigen, landschapsarchitecten en organisatoren, met de opdracht een zo hoog mogelijke woonkwaliteit scheppen

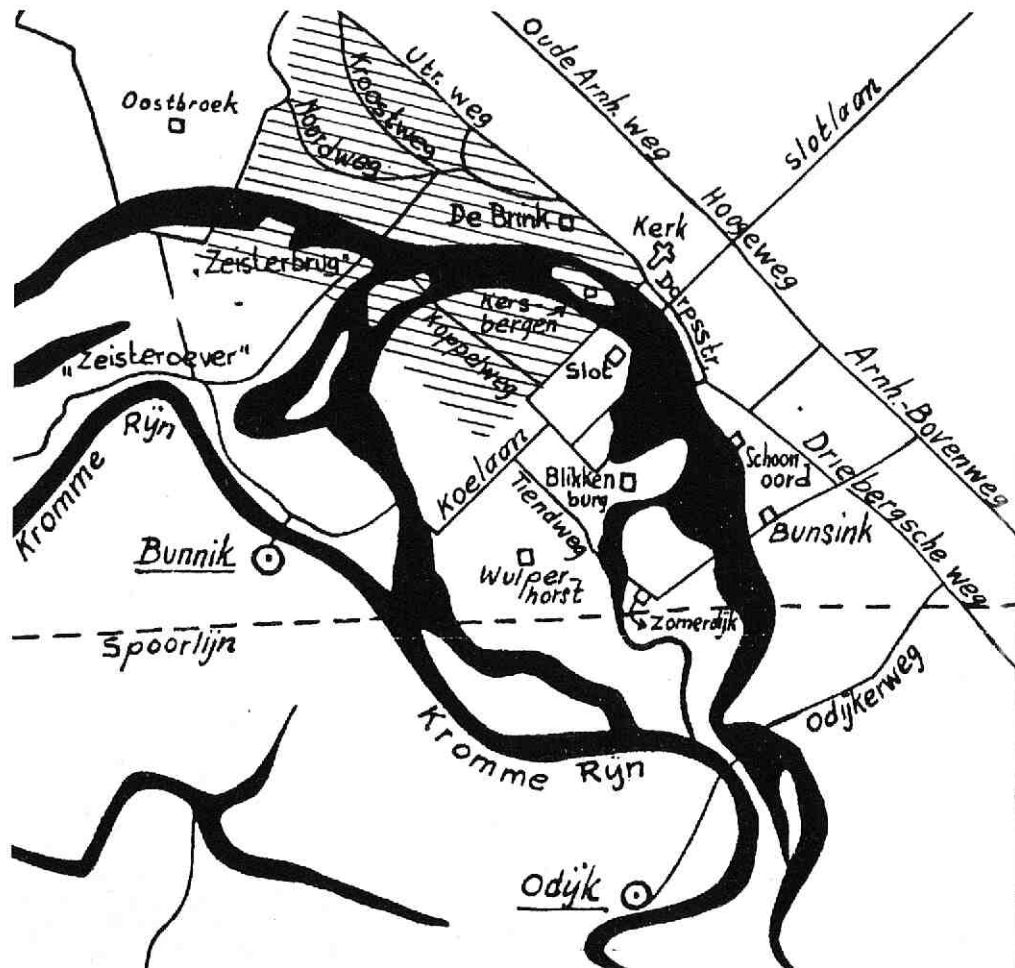
voor ca. 15.000 mensen en ongeveer 4.000 woningen.

Zeist-West is naast de reeds bestaande wijken Kersbergen, Grifvensteyn en de Vogelwijk onder te verdelen in de leefgebieden Nijenheim, Couwenhoven, Brugakker, de Clomp en Crosestein. Ondanks de noodzaak in Zeist-West 4.000 woningen te bouwen, was de opdracht de waardevolle landschappelijke elementen te sparen, zoals de Grift met het sluisje, de bebosning bij het landgoed Nijenheim, de Kouwenhovenselaandie vanaf de Koppeldijk naar Bunnik loopt en het aanwezige bomenbestand. Ook het parkgebiedje met waterloop aan het Pesterslaantje met de oude brug in de Kroostweg is ingebed in de stedelijke bebouwing. Verder zijn een drietal boerderijen gespaard en is hieraan een passende bestemming gegeven, zoals de kinderboerderij in het wijkpark De Brink.

Het gebied ten westen van de Utrechtseweg maakt deel uit van de Rijndelta (kleigrond)(zie tekening oude Rijnloop in Zeist). Het gebied ten oosten van de Utrechtseweg is onderdeel van de Utrechtse Heuvelrug (zandgrond). De Utrechtseweg-Driebergseweg vormt een harde scheiding tussen deze gebieden. Oude Zeistenaren zeiden: "Aan de overzijde van de Utrechtseweg moet je niet gaan wonen want daar krijg je reumatiek".

Bij de ontwikkeling van Zeist-West stond men voor de beslissing "ophogen of verlaging van de grondwaterstand". Er is gekozen voor verlaging van de grondwaterstand door middel van diepdrainage. Met uitzondering van de wijk Nijenheim is een gescheiden riolering toegepast, wat vrij zeldzaam was voor die tijd. Het vuile water gaat voor zuivering naar de rioolwaterzuivering, het schone hemelwater gaat recht-

streeks naar de randsloten. Voor het plangebied is een sluitende grondbalans verricht, hetgeen wil zeggen dat er geen grond is aan- of afgevoerd, wel verplaatst binnen het gebied.

Omsloten door de Grift, de Griftlaan en de Koppeldijk is in het hart van het plangebied het wijkcentrum gerealiseerd, met winkels, supermarkten, sporthal, kerkelijk centrum, sociaal cultureel- en gezondheidscentrum. Twee parkeerterreinen voor 150 auto's per terrein completeren dit centrum. Ter weerszijde van de Koppeldijk zijn scholen met sport- en speelveldjes en gymnastieklokalen gerealiseerd.

Het centrumgebied is vanaf alle deelwijken per auto goed bereikbaar, maar ook via de aparte voet- en fietspaden. Door de verhoogde aanleg van de Griftlaan konden fiets- en voetgangerstunneltjes worden gerealiseerd.

De wijkopbouw is ontwikkeld met laagbouw, middelhoogbouw en hoogbouw voor de wijken Nijenheim en Couwenhoven.

Brugakker kent alleen laagbouw en middelhoogbouw, terwijl Crosestein alleen laagbouw kent. Het middengebied van Brugakker is vrij dicht bebouwd en steenachtig, dus meer stedelijk. Nijenheim en Couwenhoven zijn ruim van opzet met veel groen.

De ontwerpers van de wijk Zeist-West geven de garantie dat er over alle facetten goed is nagedacht en waar mogelijk overlegd. In het begin van het proces waren er nog geen bewoners, maar is er overlegd met - en geluisterd naar maatschappelijke organisaties, zoals de Vrouwen Advies Commissie.

In zijn totaliteit valt Zeist-West positief uit, mede door de zorg en

de kwaliteit van de buitenruimte. Naar mijn mening is het een plezierige, leefbare en woonbare wijk geworden.

Zeist-West is thuis best!

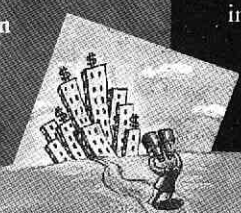
De Jong is eigenaar van een woning in Couwenhoven, gepensioneerd planologisch hoofdambtenaar van de gemeente Zeist en Lid van het bouw- en ontwikkelingsteam Zeist-West.

On top of the World: Global Invest

Global Invest is een lijfrente-programma van DBV Verzekeringen, in samenwerking met Prudential Securities Inc. uit New York.

Met Global Invest kiest u voor een beleggingsstijl die bij u past. De beleggingen worden uitgevoerd door de absolute top van 's werelds vermogensbeheerders.

Prudential Securities Inc. heeft deze elite van vermogensbeheerders geselecteerd. Daarnaast controleert Prudential Securities Inc. deze vermogensbeheerders doorlopend. De controle is geheel in lijn van de strenge regelgeving omtrent vermogensbeheer die in Amerika geldt.

Met Global Invest bent u verzekerd van een lijfrente die bij u past. Uw vermogen wordt professioneel beheerd en objectief gecontroleerd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:
DBV Verzekeringen
Utrechtseweg 75
3702 AA Zeist
030-6933166
info@dbv.nl

Van Delft Geurtsen en Co, Accountants en Belastingadviseurs, is een Zeister kantoor, waarin registeraccountants, accountants-administratieconsulenten en belastingadviseurs samenwerken, gericht op een persoonlijke begeleiding van relaties.

ONZE KERNACTIVITEITEN ZIJN:

- Accountancy
- Fiscale zaken
- Advisering
- Loonadministraties
- Financiële administraties
- Automatisering

Prins Hendriklaan 35 - Postbus 20,
3700 AA Zeist.
Telefoon 030-6923024, fax 030-6918205
E-mail accountants@vdgc.nl

ACCOUNTANTS EN BELASTINGADVISEURS

VAN DELFT GEURTSSEN EN CO

HET JUBILEUM

Het jaar 2001 stond geheel in het teken van het 50 jarig bestaan van het Zeister Historisch Genootschap Van de Poll Stichting.

Op 24 september 1951 wordt door jonkvrouw J.M.E. van de Poll een stichting in het leven geroepen met als doelstelling: *het bestuderen van de historie van Zeist, het aanleggen van verzamelingen van documenten, platen, kaarten, foto's en dergelijke op de geschiedenis van Zeist betrekking hebbende en het verbreiden van de kennis van de historie van onze woonplaats.*

Bij het vijftigjarig bestaan heeft het bestuur in de geest van de doelstelling gekozen voor het thema 'Sport' en dit centraal te stellen voor al de activitei-

ten van de jubileumviering.

Dankzij de inzet van de jubileumcommissie, de vrijwilligers, de overige bestuursleden en dankzij de financiële ondersteuning van sponsoren is het een bijzonder jaar geweest.

Een overzicht van de activiteiten:

Fotorubriek

Gedurende 18 weken is in de Nieuwsbode een foto van historische sportmomenten gepubliceerd. De foto's waren afkomstig uit de eigen collectie en verenigingsarchieven. De Tentoonstellingscommissie van het ZHG verzorgde, na onderzoek, voor de bijschriften. Zowel de Nieuwsbode als de lezers ervan hebben positief op dit initiatief gereageerd. Twee lezers die de origineelste reactie gaven op het verzoek om op de foto's te reageren ontvingen een boek en video over Sport in Zeist.

Extra bulletin van Seijst

Onze oud-voorzitter Mr. Dr. V.A.M. van der Burg heeft met '50 jaar plaatselijke geschiedschrijving' een uitstekend overzicht van ons Genootschap gegeven. Het is als een extra nummer Van Seijst uitgegeven en alle donateurs hebben dit ontvangen, het eerste exemplaar is aan de burgemeester van Zeist aangeboden. Wij zijn erg blij met dit nu alweer historisch tijddocument, waarvoor ook op deze plaats nogmaals onze harte aan onze oud-voorzitter.

Bulletin Seijst

In de reguliere uitgaven van Seijst zijn gedurende 2001 een aantal artikelen: Zeister Sport in beeld' gepubliceerd, de auteur F. Vogelzang en R.R.M. Rhoen hebben in deze artikelen de ontwikkeling van de sport in Zeist gedurende de laatste 100 jaar gespiegeld aan de algemene sportontwik-

keling in ons land en dat heeft een bijzondere bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving van Zeist.

Ook voor deze bijdragen spreken we nogmaals onze dank uit.

Zeister Sportverenigingen en Sporters

Ter gelegenheid van het jubileum is een boek 'Zeister Sportverenigingen en Sporters' uitgegeven, dankzij de bijdrage van velen uit de Zeister Sportwereld en Zeister vrijwilligers.

De Zeister Sportverenigingen die in 1951 in Zeist bestonden en in 2001 als zodanig nog bestonden zijn gevraagd hun medewerking te verlenen aan onze jubileumviering. Gevraagd is naar foto- en filmmateriaal en enkele bijzondere leden van hun vereniging aan te wijzen voor een interview. Aan dat verzoek is van harte voldaan.

Onder leiding van F. Steensma hebben vrijwilligers van het Gilde en van ons Genootschap 19 leden van Sportverenigingen en 5 individuele sporter geïnterviewd

Van de uitgewerkte interviews heeft Mars van Grunsven, een prachtig boek 'Zeister Sportverenigingen en Sporters' geschreven.

F. Vogelzang is de auteur van het eerste hoofdstuk: Sport in Zeist, een algemene inleiding op de artikelen over Zeister Sport in beeld in Seijst.

De eindredacteuren van het boek Zeister Sportverenigingen en Sporters, V.A.M. van der Burg en Fl. De Vrijer, hebben de wens uitgesproken dat dit boek een waardige pendant vormt op 'Markante Zeistenaren', een bundel uitgegeven bij het 40-jarig bestaan van ons Genootschap en het begin van een reeks publicaties met 'oral history' over de Zeister samenleving.

Zeist in beweging

Van de sportverenigingen is ook veel (oud) filmmateriaal ontvangen en hiervan is een compilatiefilm geproduceerd onder de titel 'Zeist in beweging'. De première van de film die op vhs en dvd (een primeur) is uitgebracht vond plaats op de feestelijke bijeenkomst in Figi.

Van de Poll lezing

Ter gelegenheid van het jubileum is de 'van de Poll lezing' geïntroduceerd

Hiermee wil het ZHG jaarlijks een belangrijk onderwerp voor een groot publiek over of gerelateerd aan de historie van Zeist presenteren.

Het onderwerp ter gelegenheid van het jubileum was: Sportontwikkeling in Nederland door Dr. W. de Heer.

Op de jubileumavond op 25 september 2001 het Koninklijk Zeister Harmoniegezelschap een muzikale bijdrage geleverd. De foyer van Figi was

die avond getooid met vlaggen en vaantjes van de Zeister Sportverenigingen.

Publieksdag

Zaterdag 22 september 2001 kon de Zeister bevolking op een speciale wijze met het ZHG kennismaken.

Daarvoor was een Wandelroute (Z.W. - kant van Zeist) en een Fietsroute door Zeist en omgeving georganiseerd. De wandel- en de fietsroute zijn met veel historische foto's en gegevens geïllustreerd helaas was op de 22e de publieke belangstelling niet erg groot, maar deze uitgaven behouden hun waarde voor later gebruik.

Receptie

In het Slot van Zeist recipieerde het bestuur ter gelegenheid van het jubileum. Tijdens de druk bezochte receptie werd het eerste exemplaar van zowel het boek als de extra uitgave van Seijst gepre-

senteerd.

Diner

Het jaarlijkse diner van bestuur en medewerkers stond ook in het teken van Sport. Het prachtige clubhuis van de Pan was een toepasselijke omgeving voor het jaarlijkse diner. Tijdens het diner zijn alle vrijwilligers en bestuursleden die een bijzondere bijdrage aan het jubileum hebben geleverd nogmaals in het zonnetje gezet en de vertrokken medewerkers nogmaals bedankt voor hun inzet en bijdrage.

HET BESTUUR

Beleid

Het beleid van de komende jaren is diverse malen ter sprake geweest. De uitwerking zal gefaseerd plaatsvinden. Een belangrijk onderwerp was de toekomstige huisvesting. Een commissie bestaande uit bestuursleden van het ZHG en enkele medewerkers van de Gemeente Zeist, onder voorzitterschap van de penningmeester, J.H. Heimel, heeft zich gebogen over de toekomstige huisvesting en mogelijke integratie met het gemeentearchief. Helaas waren er aan het einde van het verslagjaar over deze onderwerpen nog geen beslissing genomen. Gelukkig kan het ZHG in 2002 nog beschikken over de van de Poll kamer in het Slot.

Afscheid

In 2002 heeft het bestuur, op hun verzoek, afscheid genomen van twee bestuursleden:

Mw. M.E. van Bellen, voorzitter van de PR en sponsorcommissie en de heer M.K.M. Wortmann, voorzitter van de Redactiecommissie Bulletin Seijst. Op deze plaats spreekt het bestuur haar dank nogmaals uit voor hun bijdrage aan het Zeister Historisch Genootschap. In de ontstane vacatures kon alleen die van de Redactiecommissie door de benoeming van de heer J.L. Verbeek van Seijst tot voorzitter worden opgevuld.

Onderscheiding

Ter gelegenheid van koninginnedag 2001 ontving de heer H. Wels, medewerker van de commissie Beheer Audiovisuele Collecties, uit handen van de burgemeester van Zeist een koninklijke onderscheiding. Zijn grote verdienste voor de gemeente Zeist en ook voor ons Genootschap werd hiermee koninklijk gehonoreerd.

Donateurs

Het Zeister historisch Genootschap telt per 1 januari 2002 835 donateurs. Er melden zich 57 nieuwe donateurs zich aan, maar we hebben er 38 moeten uitschrijven, waarvan ongeveer de helft door overlijden.

Financiën

Financieel gezien gaat het weer goed met het Zeister Historisch genootschap. Was er verleden jaar nog sprake van een liquiditeitsprobleem, nu is dat niet meer het geval. De verhoging van de minimumbijdrage heeft een positieve bijdrage geleverd aan de verhoging van de inkomsten. De kosten van de bijzondere uitgaven ter gelegenheid van het jubileum konden grotendeels uit de bijdragen van de sponsors worden bekostigd. Een extra woord van dank aan deze sponsors is dan ook hier op zijn plaats.

Lezingen en excursies

In 2001 zijn naast de Van de Poll lezing een drietal andere interessante lezingen georganiseerd en waarvoor veel belangstelling bestond:

7 MAART Franssen van de Putte: door de heer G. Storm de Grave

5 APRIL Passie en Pasen in de beeldende kunst, door Mw. M. Marijnene.

14 NOVEMBER Hoe Zeist zijn glans verloor (zilver) door de heer J.C. Steenbeek, deze lezing zal in het Bulletin Seijst opgenomen worden (nummer IV van 2001).

Op 28 juni 2001 was er een excursie naar Naarden-Vesting, zoals altijd was de belangstelling ook voor deze excursie groot en moeten en altijd een aantal mensen teleurgesteld worden omdat het aantal plaatsen beperkt is.

Tentoonstellingen

In februari werd Zeist terug

in de tijd afgesloten. Na een aantal deeltentoonstellingen in 2000 in Zorgcentra in Zeist was de hele tentoonstelling nog één keer van 11 december 2000 tot en met 8 februari 2001 te zien in Verpleeghuis de Wijngaard in Bosch en Duin. Dat dat in de smaak viel moge blijken uit het feit dat De Wijngaard een nabestelling van vijf foto's (groot formaat) in passe-partouts en lijsten deed.

In samenwerking met de Fotodienst van Het Utrechts Archief werd deze bestelling en enkele bestellingen door particulieren uitgevoerd.

Van Gasweg en Steinlaan tot Steynlaan

OP verzoek en in opdracht van de Belangenvereniging Steynlaanwinkeliers is een etalage-tentoonstelling met de titel 'Van Gasweg en Steinlaan tot Steynlaan' samengesteld. Ter gelegenheid van de opening van de heringerichte Steyn-

laan op 25 mei werden in 41 etalages vergrotingen van historische foto's getoond. Deze foto's waren voorzien van bijschriften. De foto's waren afkomstig van enkele particulieren en van de eigen collectie. De geschiedenis van de Steynlaan was te lezen op tekstborden in de etalages van Eneco en Multicopy. Deze tekst was tevens als flyer gratis verkrijgbaar bij deelnemende winkeliers.

Hoog Beek en Roijen

In juni 2001 kwam het verzoek van Van Lanschot Bankiers om een bijdrage te leveren aan de heropening van Hoog Beek en Roijen op 5 september. In hoog tempo is onderzoek gedaan, materiaal verzameld, een opzet gemaakt voor een tentoonstelling en zijn teksten geschreven. Onze inspanningen hebben uiteindelijk geresulteerd in een brochure die op 8 september tijdens de Open Monumenten Dag aan

BESTUUR

PER 31 JANUARI 2002

J.B.M.P. van Grunsven
Mw. Fl. de Vrijer
J.H. Heimel

VOORZITTER
SECRETARIS
PENNINGMEESTER

De commissievoorzitters

A. de Groot
Mw. Drs. R. Efdée
A. Steensma
Mw. Fl. de Vrijer
Dr. J.L. Verbeek
Mw. Drs. K. Veeland-Heineman

BEHEER AUDIOVISUELE COLLECTIES
BEHEER COLLECTIES EN ARCHIEF
LEZINGEN EN EXCURSIES
PUBLICATIES
REDACTIE BULLETIN SEIJST
TENTOONSTELLINGEN

De vacature voor PUBLIC RELATIONS is nog niet vervuld.

circa 200 bezoekers is uitgedeeld. Korte teksten en enkele historische foto's zijn gebruikt voor de tentoonstellingspanelen die tijdens de opening en de Open Monumenten Dag in het koetshuis waren opge-

steld. Zowel Van Lanschot Bankiers als het ZHG hebben de wens uitgesproken om in de toekomst in cultuurhistorische projecten (bijv. lezingen, tentoonstellingen, publicaties) opnieuw samen te werken.

Filmvoorstellingen

De voorjaars-, najaars-, en koninginndag filmvoorstellingen onder het motto 'een feest van herkenning'

werden ook dit jaar in Figi gehouden, deze inmiddels traditionele activiteit van het ZHG kan altijd rekenen op een ruime publieke belangstelling.

In 2001 werden er ook diverse film- en diavoorstellingen 'op maat' gegeven voor verenigingen en verzorgingscentra. Films en dia's met beelden van herkenbare Zeister locaties en bekende Zeistenaren mogen zich verheugen in een bijzondere belangstelling, het ZHG wil in de toekomst daar meer aandacht aan besteden.

Het ZHG heeft thans een totaal van 120 films, videobanden, geluidsbanden, cd's en dvd's onder beheer, een nieuwe (digitale) catalogus

zal in 2002 verschijnen, een aparte catalogus voor de dia's zal eveneens in 2002 verschijnen.

Van panden en locaties in Zeist die op de nominatie staan om te verdwijnen worden door het ZHG op foto/dia vastgelegd voor toekomstige presentaties.

Oude Algemene Begraafplaats Zeist

De werkgroep Oude Algemene Begraafplaats Zeist, een samenwerking van de Gemeente Zeist, Rijksdienst voor Monumentenzorg, Rotary Club Zeist, Stichting 't Gilde Zeist en her Historisch Genootschap Van de Poll Stichting hebben in november 2001 een 'Plan voor instandhouding en ontwikkeling van de oude algemene begraafplaats Zeist' aangeboden. De participanten werden gevraagd zich achter de daarin verwoorde doelstellingen te stellen. Het

bestuur van het ZHG heeft dat van harte gedaan, en spreekt de wens uit dat in 2002 een begin met de realisatie gemaakt kan worden.

Een bijzonder woord van dank voor de heer Andy Smith die namens het ZHG in de werkgroep heeft deelgenomen, wordt ook op deze plaats nogmaals uitgesproken.

Zij zochten Adullam in Zeist

In mei 2001 verscheen het boek: Zij zochten Adullam in Zeist, een overzicht van de joodse inwoners van de gemeente Zeist 1940-1945, de auteur hiervan is de gemeentearchivaris van Zeist, R.P.M. Rhoen. Met de uitgave van dit boek hopen we dat dit zal bijdragen aan een blijvende herinnering aan de vele mensen die tussen 1940 en 1935 in Zeist hun vergeefse toevlucht zochten.

Bekendheid

Het Zeister Historisch Genoot-

schap Van de Poll stichting mag zich verheugen in een vrij algemene bekendheid in Zeist. Dit is mede te danken aan de verschillende activiteiten die ontplooid worden Onze prachtige collectie in de van de Poll kamer, die ook dit jaar weer met schenkingen werd uitgebreid en waarvoor we zeer erkentelijk zijn. Er is een verschuiving waar te nemen in het raadplegen van onze collectie, er is een tendens om steeds meer telefonische verzoeken om inlichtingen. In de toekomst hopen we zeker ook onze collectie, of tenminste een gedeelte daarvan, via Internet ter beschikking te kunnen stellen, maar dat zal nog veel inspanning en geld vergen.

Onze bekendheid komt verder ondersteund door onze boek uitgaven, die ook via twee plaatselijke boekhandelaren verkocht worden, de filmvoorstellingen, de lezingen, de

kleine en grote tentoonstellingen.

De plaatselijke media: Nieuwsbode en Slotstad RTV ondersteunden ons royaal in ons streven om zo breed mogelijk al onze activiteiten bekend te maken. En in dit jubileum jaar hebben we nog ruimere bekendheid gekregen, door interviews in de nieuwsbladen en voor de radio.

Ten slotte

Het bestuur wil op deze plaats haar dank uitspreken aan alle medewerkers die, in dit bijzondere jaar, zoveel belangeloos hebben bijgedragen Dank zij hen kan het Zeister Historisch Genootschap Van de Poll stichting haar bijzondere plaats in de Zeister samenleving innemen en behouden. Zonder onze vele donateurs zou het vele werk ook niet gedaan kunnen worden. We roepen hen op om ons extra te steunen om nieuwe donateurs aan te brengen,

mond-op-mond reclame werkt immers meestal het beste.

De jaarlijkse subsidie van de gemeente Zeist vormde ook dit jaar weer een belangrijke steun voor ons werk en daar zijn we zeer erkentelijk voor.

De directie van Figi danken we voor het beschikbaar stellen van zalen voor de filmvoorstellingen. De sponsors die via advertenties in Seijst ons ondersteunen, de plaatselijke media zij allen hebben bijdragen om onze doelstelling gestalte te geven.

Het bestuur spreekt de wens uit dat in 2002 nieuwe huisvesting mede zal bijdragen aan een verdere ontwikkeling van: 'het bevorderen en verbreiden van de kennis omtrent de geschiedenis van Zeist en wat daarmee verband houdt, alsmede het aankweken van belangstelling daarvoor in ruime kring'.

Flora de Vrijer

CIE LEZINGEN EN EXCURSIE

Op 25 maart waren ruim honderd belangstellenden aanwezig bij de dia-lezing over de historie en toekomst van de Pyramide van Austerlitz verzorgd door de heer Ton Reichgelt, medewerker van de gemeentelijke archiefdienst in Amersfoort. Het was een geslaagde bijeenkomst in een voor dit onderwerp passende locatie: het Beauforthuis in Austerlitz aan de Woudenbergseweg.

Op de achterzijde van het boek "De Pyramide van Austerlitz" (erkenning voor een Frans gedenkteken), geschreven door Ronald Blijdenstijn en uitgegeven in 2000, staat kernachtig waar het om gaat:

'Midden in Nederland, verscholen in de bossen van de Utrechtse Heuvelrug, staat een merkwaardige heuvel met een obelisk er op. Deze heuvel had oorspronkelijk de vorm

van een Egyptische piramide en werd in 1804 ontworpen door Franse en Nederlandse soldaten, die hier hun tentenkamp hadden. Het idee kwam van hun opperbevelhebber, de Franse generaal Marmont. In 1806 gaf Lodewijk Napoleon, die toen koning van ons land was, het monument de naam "Pyramide van Austerlitz" naar de gelijknamige slag in het huidige Tsjechië.

Op dit moment wordt het monument gerestaureerd om in 2004 op gepaste wijze het tweehonderdjarig bestaan te kunnen vieren. Het vele groen en bomen op de hellingen en directe omgeving van de piramide gaat vervangen worden door een trapsgewijze bekleding van graszoden. De vroegere droge gracht wordt hersteld en er komt een lage haag langs. In een ring om deze haag worden ter markering van het bosgebied rode beuken geplant.

Na de pauze vertelde de heer

Reichgelt over de historie van de bij de piramide gelegen uitspanning annex speeltuin, die al jarenlang geëxploiteerd wordt door de familie van Kolf-schoten.

De dagexcursie ging dit jaar op woensdag 17 april naar Schoonhoven. Ruim zestig belangstellenden meldden zich om 09.30 uur bij de bus om te gaan genieten van een interessante en geslaagde dag.

Voor de lunch werd in het 'Goud-, zilver- en klokkenmuseum' onder leiding van deskundige gidsen kennis gemaakt met de speciale tentoonstelling over Gustav Beran en de afdelingen 'goud en zilver' en 'klokken'. Na de lunch konden de deelnemers een keuze maken uit een drietal "Zilveruitjes": een wandeling door de oude stad, een kijkje bij enkele zilvermeden en een bezoek aan de oude watertoren.

De tentoonstelling 'Gestroomlijnd zilver' geeft een overzicht van ruim veertig jaar zilverontwerpen van Gustav Beran, in 1912 in Oostenrijk geboren en nu nog genietend van z'n oude dag in Zwitserland.

Hij werkte sinds 1934 als ontwerper in de zilverfabriek van 'Gerritsen en van Kempen' in Zeist. Na de fusie tussen dit bedrijf en de K.N.E.B. in Voor-schoten in 1960, werd Beran benoemd tot adjunct-directeur en artistiek leider bij 'Van Kempen en Begeer'.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft Beran een toonaangevende rol gespeeld in de vormgeving van het moderne zilver en Keltum Pleet uit de jaren vijftig en zestig. Kenmerkend voor zijn ontwerpen zijn de gladde, strakke, gestroomlijnde vormen met vloeiende, golvende contouren. Het best komen deze vormen tot hun recht in zijn bijzondere unica (o.m. in Koninklijk bezit). In de jaren vijftig legde Beran met

zijn vernieuwende bestekontwerpen de basis voor de huidige courante roestvrijstalen bestekken.

Op dit moment zijn er gesprekken gaande over de (on)mogelijkheid deze bijzondere expositie van Beran ook in Zeist te laten plaatsvinden. In 2004 is het honderd jaar geleden dat Albert Gerritsen zijn Amsterdamse juwelierszaak (annex atelier) verlaat en zich vestigt aan de Karpervijver in Zeist.

Fred Steensma

Leo Visser heeft een fotoboek over de geschiedenis van Zeist van begeleidende tekst voorzien. De tekst geeft in kort bestek de lezer veel informatie over de geschiedenis van Zeist. Het accent bij de keuze van de foto's ligt op de periode tussen 1930 en 1970, toen Zeist van 24.000 tot 56.700 inwoners groeide. In de jaren vijftig en zestig kreeg Zeist een stedelijk gezicht.

RECENSIE

Bijzonder in Zeist zijn de buitenplaatsen, te beschouwen als een eenheid van huis en park. In de jaren dertig van de vorige eeuw verdween Kersbergen door verkaveling helemaal. Hoog Beek en Royen is in tegenstelling tot drie andere buitenplaatsen niet gesloopt maar gerestaureerd.

In het deel Wonen, Winkelen en

Focus op Zeist

Werken maakt de auteur duidelijk dat de bevolkingsgroei de bouw van middenstandswijken en villaparken met zich mee bracht.

Het bedrijfsleven in Zeist telde tot in de jaren zestig enkele grote werkgevers, zoals bijvoorbeeld de N.V. stoomwasserij Burger en de gasfabriek aan de Steynlaan. Aan de Voorheuvel trof het winkelend publiekmiddenstandsbedrijvena. Door reconstructie van het Zeister centrum kreeg de Slotlaan een stedelijk allure. Typerend is het flatgebouw "de Arcade" uit 1956.

In het deel Verkeer, Vervoer en Recreatie meldt de auteur dat voor de opkomst van het autogebruik de tramlijn Utrecht-Zeist erg populair was. Deze tramlijn werd in

1949 gestaakt en vervangen door een buslijn. De recreatie in Zeist heeft enkele markante bijzonderheden gekend. In 1932 werd het dierenpark geopend, dat vele duizenden bezoekers trok. Het bestand aan dieren werd steeds kleiner tussen 1940 en 1945. Uiteindelijk volgde opheffing van het park. Heel vermakelijk is de speakerscorner in het Walkartpark. Tussen 1958 en 1964 trokken de zeepkistredenaars landelijke belangstelling.

In het laatste deel Zorg voor Jong en Oud wordt aandacht besteed aan het onderwijs, de groei van de bevolking (de geboorte van de vijftigduizendste inwoner van Zeist op 6 december 1957) en het ontstaan van de verzorgingshuizen voor ouderen.

Het boekje ziet er verzorgd uit. De foto's geven een goed beeld van de ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkeling in Zeist. De auteur heeft het geheel van helder en kernachtig commentaar voorzien.

L. Visser, Focus op Zeist
Europese Boekhandel Zalt-
bommel.
Tel. 0418-513144.

Op maandagavond 18 maart 2002 organiseerde het Audio-visueel team van de Van de Poll Stichting wederom haar voorjaarsvoorstelling in Figi onder het motto Een feest van herkenning.

JAAP VAN ZOONEN

Helaas moest gastheer Jan Willem van Scherpenzeel wegens ziekte de presentatiemicrofoon overgeven aan Henk Wels. Ondanks de bijzonder korte voorbereidingstijd van enkele uren heeft Henk de avond op een ontspannen manier aan elkaar gepraat (zie foto). Met name de wisselwerking met het publiek -er waren zo'n 400 mensen aanwezig- droeg bij aan een informatieve en gezellige avond.

Film1: Zo leeft en werkt Zeist

Op veler verzoek werd deze avond

Voorjaarsvoorstelling Figi wederom groot succes

de middenstandsfilm 'Zo leeft en werkt Zeist' uit 1950 vertoond. 'Zo werkt en leeft Zeist' toont de beelden van de NBM bus van Utrecht naar Zeist, het oude Figi en de Hermitage, restaurant Het Raedthuis, de fabrieken Mijnhardt (Ivorol), Gero (tafelzilver) en Stinkens (orgelpijpen); de bedrijven Lonkhuizen (drukkerij) en Contimeta (tuinmeubelen); de - toen nieuwe - Gaastra flat, Hotel Kerkebosch en zwembad Mooi Zeist. Deze film zal naderhand nog worden behandeld in een latere editie van ons bulletin.

Op de filmavonden tracht de Van de Poll Stichting immer iets ouds en iets nieuws te brengen. Na de pauze werd daarom het pas ont-

dekte materiaal van de gasfabriekbrand aan de Steinlaan vertoond.

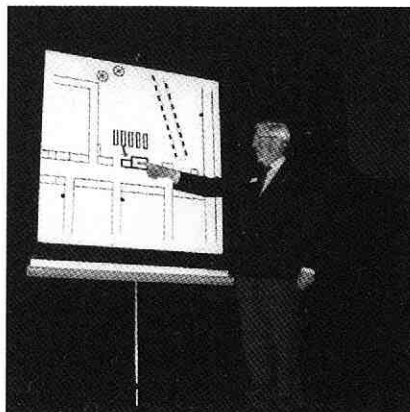
Film2: De Gasfabriekbrand

Op zondag 12 augustus 1962 explodeerde één van de vijf 27 ton zware hogedrukpatronen op het terrein

van het gasbedrijf aan de Steynlaan. De geëxplodeerde gastank kwam op het dak van het oude badhuis terecht dat in brand vloog. De ontploffing doodde opzichter-machinist Van Butselaar. In deze compilatiefilm zijn beelden opgenomen van filmers als van Gameren, van Millingen, Braun, Greeven, Schouten en van Scherpenzeel. De opgenomen fragmenten bevatten beelden over de brand, over de medewerkers van de gasfabriek en over het defilé ter gelegenheid van 150 jaar Zeister brandweer in 1978.

De bebouwing aan de Steynlaan

De explosie veroorzaakte enige paniek bij de bewoners van de panden in de directe omgeving van de gasfabriek. Het was namelijk niet direct duidelijk hoe groot de omvang van de brand was. Om een indruk te geven van de bebouwing aan Steynlaan rond 1960 maken we een kleine wandeling vanaf de Slot-

laan. Aan de kant van de gasfabriek (noordkant Steynlaan) vinden we als eerste het pand van de brandstoffenhandel van de firma Boekhout, Brandstoffen en Oliehandel. Dan komt de ingang van het spoor-

wegstation met rechtsachter het station en links de opslagplaatsen voor de steenkolen voor de gasfabriek. Dan volgt de ABU, de Algemene Brandstoffenhandel Utrecht met daarnaast de directiewoning van het gasbedrijf; het oude kassierskantoor; de hoofdingang van het gasbedrijf en de toonzalen. Nu volgt het oude badhuis waarop in 1962 de ontplofte gastank belande. Dan komen de volgende winkels: Het Anker, damesmode van mevrouw Snellens; kapper Dittrich, loodgieter Groenestein, vishandel Bijlsma, groentehandel van Barneveld, een woonhuis met daarachter schoenmaker Meijer, doe-het-zelfwinkel van Houwelingen

en opticien Snijders. We passeren de Scheeperslaan en komen langs bloemisterij Wissink, banketbakkerij Den Bleker (v.h. van Scherpenzeel!), gasspecialist Gadellaa, bakkerij De Krakeling van D. de Graaf, rijwielhandel van Gameren en kapper Schouten.

Hier keren we terug naar het begin van de Steynlaan en zien vanaf de hoek: Hotel Het Wapen van Zeist, bromfietsenhandel Ten Haaft en café Spoorzicht. Even verder vinden we groentenhandel van de Brink, de Van Doornweg (nu Antonlaan), rookartikelen Van den Berg, dameskapsalon Nouveauté van de zusters Polman, boekhandel Baart, kapper de Bruin, bloemisterij van Setten en de kruidenierswinkel van de dames Verschuur. We passeren de Cronjélaan en zien op de hoek café van Zwaal. Dan zuivelhandel Bakker, de zilverfirma Veluw, kinderwagenwinkel Gardo,

textiel van Brons, muziekhandel Monné, kleermakerij Sukkel, rookwaren Straks, huishoudelijke artikelen Schenk, opticien Smorenborg, dierenwinkel Zonneveld en het kantoor van de Telegraaf. Dan de Costerlaan met op de hoek drogist van Milligen vanwaar de meest filmop-

namen zijn gemaakt van de brand in het oude badhuis schuin aan de overkant.

De gasfabriek

De gasfabriek van Zeist stond in de 19e eeuw naast Slot Zeist en zakte daar langzaam weg in de drassige grond. Daarom werd in 1887 besloten de nieuwe gasfabriek aan de Steynlaan -op zandgrond en buiten het dorp- te bouwen. Het eerste deel van de Steynlaan vanaf de Slotlaan heette daarom nog geruime tijd Gasweg.

Vooraf de stokers hadden in die tijd zwaar en vuil werk met kolen sjouwen en de productie van steenkoolgas in de retortovens. In 1903 werd daarom een badhuis voor de stokers aan de gasfabriek gebouwd. Later kon ook de bevolking van Zeist van dit badhuis gebruik maken dat de naam Volksbadinrichting kreeg. Dit pand brandde in 1962 als gevolg van de gasexplosie geheel

uit. In 1959 werd er gestopt met de productie van steenkolengas, de gasfabriek betrok daarna zijn stadsgas van Gasbedrijf Centraal Nederland in Utrecht. Eind jaren zestig ging Zeist over op aardgas uit Slochteren.

Op de winterfoto uit 1939 zien we drie generaties van Scherpenzeel. Jan Willem van Scherpenzeel sr. (met wandelstok), Joop van Scherpenzeel (links, jongste zoon van sr.) en Jan Willem van Scherpenzeel (kleinzoon van sr. en neef van Joop) op 6 jarige leeftijd. Ze staan voor de gashouders aan de Scheeperslaan waar het gasbedrijf het steenkoolgas in opsloeg. De fotograaf van deze plaat was Willem van Scherpenzeel, zoon van sr. en vader van Jan Willem jr. Bij het nemen van de foto staat Willem naast de brood- en banketbakkerij die de familie van Scherpenzeel voerde op de hoek van de Wetlaan/Scheeperslaan. Later ging dit bedrijf naar de Steynlaan,

even om de hoek.

De wijk rond het gasbedrijf heeft de afgelopen decennia een ware metamorfose ondergaan. Het station is verdwenen, zwembad de Geijser is gebouwd (en later verbouwd tot bouwmarkt Gamma), de Antonlaan is doorgetrokken en gemoderniseerd en het gehele voormalige stationsterrein is onlangs volgebouwd met woningen en winkels. Daarom zijn de medewerkers van de Van de Poll stichting altijd weer verheugd films, foto's en geschriften van historische situaties of personen te ontvangen, zodat we filmvoorstellingen zoals deze voorjaarsvoorstelling kunnen blijven organiseren voor een breed publiek.

Intussen is op 30 april j.l. een Koninginnedagvoorstelling geweest waarbij we de film 'Geel is onze kleur' hebben vertoond onder leiding van de inmiddels herstelde Jan Willem van Scherpenzeel. Ook van

deze film volgt nog een beschrijving in een toekomstige editie van dit bulletin. De volgende openbare -najaars- filmvoorstelling is wederom in Figi, op maandag 21 oktober. We houden u op de hoogte.

**sociale
werkvoorziening
zeist**

een tekort aan mankracht?

**SWZ biedt u de oplossing!
SWZ, een betrouwbare partner
voor een betaalbare prijs als het
gaat om:**

- drukwerk en mailingen
- verpakkingsactiviteiten
- assemblage
- hout- en metaalbewerking
- groenvoorziening en schoonmaak
- detacheringen

Voor meer informatie of een vrijblijvende afspraak kunt u bellen met onze afdeling verkoop. Tel. 030-6959004

thorbeckelaan 3, postbus 164
3700 ad zeist, tel. 030-6959004
internet: www.swzeist.nl

Avondje Figi

- ♦ Een welkomstdrankje
- ♦ Driegangendiner met bijpassend wijnarrangement
- ♦ Kopje koffie of thee tijdens de pauze van de voorstelling
- ♦ Na afloop een drankje met een hapje in Theatercafé 'Het Weeshuis'.

per persoon f80,-

Golden Tulip Hotel Figi Het Rond 2
tel. 030 69 27 400 fax 030 692 74 68

HOTEL - RESTAURANT - THEATER - BIOSCOOP
ESPRESSOBAR - PATISSERIE - CONGRESZALEN

www.figi.nl

Klein Schoonoord, voorheen Dribergseweg 6

Waar nu, schuin tegenover Hoog Beek en Roijen, aan de Dribergseweg het appartementencomplex Park State ligt, lag vroeger Klein Schoonoord. Onlangs werden mij hierover enkele vragen gesteld. Naspeuringen, voornamelijk in het archief van het Zeister Historisch Genootschap van de Pollstichting maakte het mogelijk onderstaand overzicht te maken.

JANHEIN HEIMEL

Misschien is dit voor anderen een stimulans om ook eens op een dinsdagmorgen de "van de Pollkamer" in het Slot te bezoeken en wat onderzoek te doen.

KLEIN SCHOONOORD.

- 2E HELFT 18E EEUW** Pieter Verbeek laat aan de Drieburgseweg een pand bouwen.
- 24 DECEMBER 1799** Onderhandse koopconditie afgesloten door **JAREN '20** Jacoba Johanna Karsseboom.
- SEPTEMBER 1800** De erfgenamen van Pieter Verbeek (zijn kinderen) verkopen het pand voor 6500 gulden aan Jacoba Johanna Karsseboom. Samen met haar broer Jeronimus Mattheus Karsseboom bewoont zij het pand. **1828**
- 1802** Op "Plan van Zeist", kopergravure naar I. Petersen door L. Forsell (1802) staat het pand vermeld als "Karssebooms Plaats". **2 NOVEMBER 1841**
- 1812** Jeronimus Mattheus Karsseboom wordt de eerst benoemde notaris in Zeist
- 1817-1819** J. M. Karsseboom wordt tevens Gemeente Secretaris van Zeist **ROND 1860**
- 1819** J. M. Karsseboom overlijdt.
- 17 JULI 1821** Jacoba Johanna Karsseboom overlijdt. Bij testament gaat het pand over naar haar nichtje Mathea Jacoba Karsseboom te Dordrecht. Voogden en familieraad besluiten "de Karsseboom" te laten veilen.
- 9 NOVEMBER 1821** In het logement het Hof van Holland te Zeist wordt het huis voor f 10.600 gekocht door mr Otto van Romondt, eigenaar van het landgoed Schoonoord aan de andere zijde van de Blik- kenburgerlaan. Het huis gaat Klein-Schoonoord heten. In het tuinontwerp van Huize Schoonoord (door H. van Lunteren ?, zie Seijst 2001-3) is de tuin van Klein Schoonoord opgenomen. Het op deze tekening (met en afwijkend handschrift) vermelde jaartal 1820 kan niet juist zijn.
- M. Mourot maakt ets van Klein Schoonoord. (zie illustratie pagina 27).
- Willem Jan Adriaan van Romondt koopt als erfgenaam van zijn vader Otto het pand aan Margaretha Johanna Rijsendaal, weduwe van Johan Christiaan Meijer te Amsterdam voor f23.500.
- Ferdinand Domela Nieuwenhuis brengt de zomers door op Klein Schoonoord, dan het huis van zijn stiefmoeder.
- Het pand, in de volksmond, zowel Peper en Zout- als Olie en Azijnstel genoemd, vanwege de twee torenachtige uitbouwsels aan de hoeken van de voorgevel, ondergaat in de loop der jaren een forse gedaantewisseling. (pag. 29)
- Het pand wordt voor f12.210 verkocht aan de heren J. en H. Meerdink.
- 15-9-1886**

- 1900/1910 In de eerste jaren van de 20e eeuw wordt het pand op een aantal verschillende prentbriefkaarten afgebeeld. (zie elders op deze bladzijde).
- 1973 Het pand wordt gesloopt, het is dan al sterk in verval.
- 1976 Het appartementencomplex Park State verrijst ter plekke.
- 1995 De achter het voormalige pand aangelegde weg wordt Karsseboomsplaats genoemd.

A 1660. Lucht - J. K. Schouten, Zeist

Zeist. - Dribergse Straatweg.

SKI
TENNIS
OUTDOOR
SPORT-ALLROUND

RUNNING
Center
International

SPORTHUIS

SUNNYCAMP

Slotlaan 178
3701 GT Zeist

Tel.: 030 - 6916737
Fax: 030 - 6920969

Skiwerkplaats:
Aalscholverlaan 18 - Tel.: 030 - 6958548

Van Rhijn

---

notarissen

Woudenbergseweg 5
Postbus 70
3700 AB Zeist
Telefoon (030) 692 08 66
Telefax (030) 692 51 76

NOTARISSEN:

mr W.H.M. Fransen
mr F.G. Bakker
mr M.M. Elings-van Hoodonk

Als de notaris met u meekijkt
ziet u meer!

Bezoekadres: Het Slot Zeist, Zinzendorfln 1, (030) 692 17 04

Zeister Historisch Genootschap

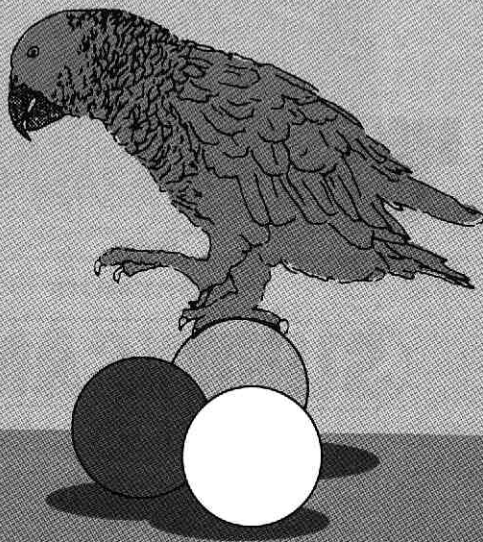
U kunt ook contribuant worden van de Van de Poll Stichting. Stuur daarvoor een briefkaart in en vermeld daarbij naam en voorletters, adres, postcode, woonplaats, uw bijdrage (minimumdonatie f 35,- per jaar), datum en handtekening. U ontvangt dan elk kwartaal het tijdschrift 'Seijst'.

Zeister Historisch Genootschap
Van de Poll Stichting
Postbus 342
3700 AH Zeist

Wacht met betalen tot u een acceptgiro heeft ontvangen.

Victoria

BILJARTCENTRUM

1e Dorpsstraat 7
3701 HA Zeist
Telefoon 030 - 691 67 16
Fax 030 - 693 02 80

Zeven biljarts (drie matchtafels)

Lintjes

Ons bestuurslid, de heer Fred Steensma, en ons lid van de Tentoonstelling en Excursiecommissie, mevrouw Toos Boekhoven-Eikema hebben een koninklijke onderscheiding gekregen, wij feliciteren hen daar van harte mee.

Schenkingen

Het bestuur heeft een paar bijzondere schenkingen ontvangen; een herinneringsmedaille uit 1922, een zilveren gulden uit 1940 en een penning uit 1980, allen gerelateerd aan de geschiedenis van Zeist. In het volgend bulletin schenken we hier uitgebreid aandacht aan.

Huisvesting

Het gesprek met de gemeente over onze toekomstige huisvesting is nog steeds gaande. Huisvesting in de voormalige apotheek aan de Dorpsstraat is niet meer actueel. Wij houden u op de hoogte over het verdere verloop.

Beleidsnota Cultuur

Het bestuur heeft zowel mondeling

als schriftelijk een reactie gegeven op de concept beleidsnota van de gemeenteraad, over het cultuurbeleid van de gemeente Zeist voor de komende jaren.

Grammofoonplaten uit de vergetelheid

Dorpsgenoot Leo Visser heeft de Van de Poll Stichting onlangs een belangwekkende stapel grammofoonplaten uit de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw geschonken.

In die stapel ontdekten we de Elpee

'Eenheid'. Bijgaande foto siert de voorkant van deze grammofoonplaat met zang van o.a. de Rozenstraat Jongeren- en Kinderkoren. De dirigent was Hans de Brouwer en Jan van Amerongen leidde het combo. Afgezien van de vermeldingen op de hoes van deze grammofoonplaat is er over dit project niets bekend. De Van de Poll Stichting vraagt daarom uw medewerking om een tipje van de sluier op te lichten.

Herkent u misschien uzelf of iemand anders van de foto (de namen van het combo zijn bekend)? Kunt u iets vertellen over de lotgevallen van de mensen die op deze foto staan? Weet u misschien waarom deze grammofoonplaat werd gemaakt? En wanneer werd deze gemaakt? Kortom, als u iets over deze grammofoonplaat kunt vertellen verzoecken we u een briefje te sturen naar: Jaap van Zoonen, Kroostweg 24, 3704 ED, Zeist.

Nieuwe donateurs

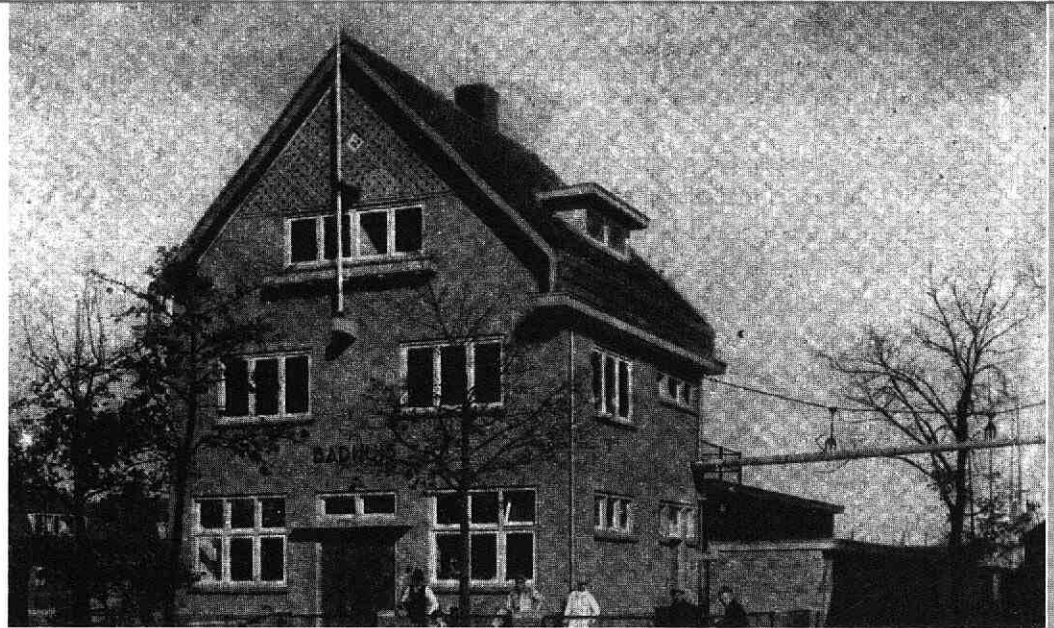
Dhr. L.A. Baauw	De Bilt	Dhr. A.J.M. van der Lans	Zeist
Dhr. P.W.G. Bader	Zeist	Mevr. M.L.A. van Loon-Labouchere	Amsterdam
Dhr. M. Bax	Zeist	Mevr. S.L.M. van Lynden-Rutgers v. Rozenburg	Laagkeppel
Dhr. C. Becker	Zeist	Dhr. B. Mochel	Zeist
Dhr. J. van Beek	Zeist	Dhr. W. van Nimwegen	Wijk bij Duurstede
Dhr. D. van den Berg	Zeist	Dhr. H.J. Northolt	Almere
Dhr. Willem de Bruin	Zeist	Mevr. S.H. Oellers-Frank	Zeist
Dhr. en Mevr. Carree-Roest	Zeist	Dhr. Fons Pennings	Zeist
Dhr. S.K. van Delft	Zeist	R.K. Woningbouwvereniging	Zeist
Mevr. A.J.G. Dittmar	Zeist	Dhr. H.J. Radstake	Huis ter Heide
Dhr. H.W. Evers	Zeist	Dhr. H.J. Ruijsenaars	Zeist
Mevr. C.J.W. Ferrari	Zeist	Frater M.J. Ruitenberg	De Bilt
Dhr. B. Greven	Zeist	Dhr. P. van Schaik	Zeist
Dhr. D. Groen	Zeist	Dhr. F. Schipperijn	Zeist
Dhr. W.S. Hogenkamp	Zeist	Mevr. M. Schoenmakers-Koenraads	Zeist
Mevr. Scarlett Houtman	Zeist	Dhr. C. Schoondermark	Huis ter Heide
Dhr. Tim de Jong	Zeist	Mevr. C.J.E. Schuller	Zeist
Mevr. E.W. Kemper-Willemsen	Voorburg	Mevr. J.B. Schütz-Romijn	Zeist
Dhr. J.G. Klarenbeek	Zeist	Dhr. H.J. Strietman	Zeist
Dhr. H.C.M. Klomp	Zeist	Mevr. Gerry Taal	Zeist
Mevr. M. Koenders	Zeist	Dhr. J.W.T.D. Veerkamp	Den Dolder
Dhr. Ron. Koerts	Zeist	Dhr. P. Visser	Zeist
Dhr. A. Koning	Zeist	Dhr. G.J.A. Wessels	Zeist
Dhr. D.P. Koop	Zeist	Dhr. G.K. Wildeman	Zeist
Dhr. E.A.M. van der Kun	Zeist	Dhr. R. van Willemswaard	Zeist
Mevr. C.A. van de Laar-Hoorman	Zeist	Dhr. L. Willigenburg	Zeist
Dhr. M.A.J. Langemeyer Kuijlaars	Zeist	Dhr. J.A.M. Winnubst	Zeist

Badhuizen in Zeist

Over de badgewoonten van de Romeinen in het begin van onze jaartelling zijn we redelijk goed op de hoogte. De Romeinse badhuizen waren gezondheids- en culturele centra waar mensen met veel tijd en geld elkaar dagenlang konden ontmoeten...

LEO VISSER

Over de badgewoonten van de Zeistenaren aan het begin van de vorige eeuw is niet zoveel bekend. Uit het volgende overzicht van de diverse badhuizen in Zeist blijkt, dat de volksgezondheid ook hier de doorslaggevende reden was om openbare badhuizen te bouwen. Bij het onderzoek viel

Het badhuis aan de Bothalaan ca. 1930.

COLLECTIE VAN DE POLL-STICHTING.

het mij op, dat tot in het begin van de jaren tachtig, kort voor de sluiting van het laatste badhuis, nog steeds een probleem niet was opgelost en wel de gewoonte van de overgrote meerderheid van de baders om op zaterdag het badhuis

te bezoeken. Zaterdag was de dag waarop je vroeger in de teil ging en dat moest zo blijven. Het gevolg was dat er op de overige dagen altijd overcapaciteit was en dat op zaterdag mensen teruggestuurd werden wegens onvoldoende badcellen.

Broederplein 19

Het eerste badhuis in Zeist werd beheerd door de Zeister arts-apotheker dr. J.Ch. Kaulfusz (1759-1822) lid van de Evangelische Broedergermeente.

We weten dit uit een brief van 29 augustus 1810 van schout en schepenen te Zeist aan de landdrost van het departement Utrecht, die bijzonderheden had gevraagd over baden in Zeist.

Omdat er weinig over bekend was hadden zij dr. Kaulfusz gevraagd een verklarende brief te schrijven. Daaruit bleek dat hij eerder in Neuwied een badhuis beheerde en dat hij in het pand Broederplein 19 ook baden had laten inrichten. Een gewoon bad kostte f1,-. Voor minerale zwavel-, staal- en andere "konst"baden vroeg hij een prijs naar billijkheid. De gemiddelde jaaropbrengst was f200,-. Van 1 januari tot 29 augustus 1810 waren er 41

badgasten geweest. Het is duidelijk dat hier meer medische dan hygienische motieven aan ten grondslag lagen. Dat zal zeker ook zo zijn geweest bij zijn opvolger Carl Friedrich Kraepelin. Die plaatste op 16 mei 1868 een advertentie in de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken waarin hij liet weten dat bij hem te beginnen op 18 mei 1868 gewone en kunstmatig bereide baden te bekomen waren. Na het overlijden van Carl Friedrich Kraepelin op 25 maart 1871 werd zijn medevenoot Waldeman Cornelis Holm algemeen directeur van de later zo bekend geworden geneesmiddelenfabriek Kraepelin en Holm. Daarmee kwam vermoedelijk een einde aan de badgelegenheid op het Broederplein.

Bronnen

Archief Staten van Utrecht, toeg. 33.Inv.nr.1341-40, verbaal 8-9-1810.

Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken d.d. 16 mei 1868; Gemeentearchief Zeist.

H.Wels, Hernhutters in Zeist, Abcoude, 1999.

Weeshuislaan 6-10

In de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken van 24 januari 1885 maakte architect J. P. Houtzagers te Utrecht bekend, dat hij op 5 februari daaropvolgend om 2 uur in het koffiehuis "De Zwaan" (nu Victoria) het bouwen van een badhuis zou trachten aan te besteden.

Dat lukte blijkbaar, want op 7 februari 1885 deelde de Weekbode mede, dat de bouw was gegund aan J. van den Brink te Zeist voor f6.499,-.

"Met veel genoegen vermelden wij dat de commissie welke zich zoveel moeite heeft getroost om een zodanige inrichting tot stand te brengen er in is geslaagd om de gemeente met een nuttige instelling te verrijken.", aldus de Weekbode.

Half mei had het bestuur van de Zeister bad- en wasrichting uit vijftig sollicitanten een keus gemaakt voor een badmeester. Het werd

Het pand Weeshuislaan 6-10 in 1983.

PARTICULIERE COLLECTIE.

de gepensioneerde militair C. Boschard en de nuttige instelling kon op 1 juni 1885 worden geopend.

Uit het verslag in de Weekbode van 11 juli 1885 weten we dat het

pand Weeshuislaan 6-10 behalve een bovenwoning voor de badmeester beneden acht kamers bevatte, waarvan vier voor de dames en vier voor de heren en tevens aan weers-

zijden een wachtkamer.

Het badhuis was geopend van 's-morgens zeven tot 's-avonds acht uur. Het tarief voor een bad was f0,50. Bij een abonnement voor tien baden f0,40.

Ondanks alle goede zorgen van de commissie mocht het niet lukken met het badhuis.

Op 2 juli 1892 verscheen er in de Weekbode het bericht van de "Commissie voor liquidatie van de Zeister bad- en wasinrichting" dat de inrichting tengevolge van het overlijden van de badmeester gesloten was.

Daarmee kwam een eind aan zeven jaar vechten voor het behoud van het badhuis. Op 28 juli 1892 werd het badhuis met inventaris, bestaande uit o.a. een stoommachine van vier paardenkrachten, drie waterreservoirs en acht badkuiten publiek verkocht.

De Weekbode van 30 juli 1892 ging nog eens uitgebreid in op de

oorzaken van de sluiting van het badhuis. Lof was er voor de leden van de commissie, die vaak uit eigen middelen hadden getracht de zaak te redden ten gerieve van dat gedeelte der Zeister ingezetenen, dat uit een oogpunt van gezondheid en reinheid het nemen van een bad wenselijk achtte en daarvoor thuis niet in de gelegenheid was. Zelfs een jaarlijks subsidie van de gemeente Zeist van f200,- had de oplossing niet gebracht.

“Het moet aan de vreemdeling wel verwondering baren dat een der rijkste gemeenten van het land, een plaats bovendien die des zomers veel vreemdelingen trekt, niet in staat is een badinrichting op bescheiden schaal binnen zich te herbergen” aldus de Weekbode.

Het badhuis had blijkbaar toch wel indruk gemaakt in Zeist, want in de notulen van de gemeenteraad van 9 februari 1894 werd de

Weeshuislaan nog steeds Badhuislaan genoemd.

In “Zeist, Groei en Bouw”, deel 4, Patijnpark, Dorpskern en Wilhelminapark wordt het pand Weeshuislaan 6-10 als volgt beschreven:

“Het witgepleisterde pand met waardevolle topgevel is als voormalig badhuis van belang voor de plaatselijke geschiedenis.”

Desondanks is het op 19 april 1990 in verband met de realisering van de centrumplannen gesloopt. JAMMER.

Bronnen

Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken d.d. 24 januari 1885, 7 februari 1885, 11 juli 1885, 2 juli 1892 en 30 juli 1892; Gemeentearchief Zeist. Blijdenstein, R. Groei en Bouw, deel 4, Zeist, 1984.

Utrechtseweg 131

Op 26 maart 1906 vestigde H. F. Rijnders zich uit Amsterdam in het pand Jagerlaan 1a te Zeist.

Hij had in Amsterdam het beroep van masseur uitgeoefend en exploiteerde daar een geneeskrachtige badinrichting.

Rijnders opende in Zeist een inrichting voor massage, terwijl er ook een mogelijkheid was om een geneeskrachtig bad te nemen. Hij adverteerde regelmatig in de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken voor zijn inrichting voor Electro Vibro Massage en Geneeskrachtige baden.

Om meer bekendheid aan zijn inrichting te geven verspreidde Rijnders asbakken in de vorm van miniatuur badkuipjes, voorzien van een goudkleurig randje.

In 1911 verhuisde hij naar de Wetlaan 9. De belangstelling voor het bedrijf was vijf jaar later blijkbaar toegenomen, want in 1916 betrok hij het pand Utrechtseweg 59, later genummerd Utrechtseweg 131. De voorzieningen waren daar uitgebreider dan aan de Jagerlaan.

Behalve individuele gasten was ook het elftal van de Zeister Voetbalvereniging

regelmatig onder handen van masseur Rijnders. Er was een lokaal voor heilgymnastiek, er kon gebaad worden en er was zelfs pensioengelegenheid.

Bij de behandeling van het raadsvoorstel voor de bouw van een badhuis aan de Steynlaan op 26 februari 1923 merkte wethouder L. Adriaanse op, dat een badhuis voor middenstanders niet nodig bleek te zijn. Anders zou de inrichting aan de Utrechtseweg wel beter tieren, aldus de wethouder.

Vermoedelijk was er meer belangstelling voor de massage en voor geneeskrachtige baden dan voor de "gewone" baden.

Dat kan ook worden opgemaakt uit de advertenties in de Weekbode en uit de vermelding van het beroep van Rijnders in de adresboeken van Zeist van 1909 tot 1939

namelijk: "Oud masseur der geneeskundige badinrichting te Amsterdam". In 1930 kwam het einde van de badinrichting aan de Utrechtseweg. Rijnders verhuisde eerst naar Kroostweg 52, later naar Walkartweg 52. Hij overleed te Zeist op 17 juni 1941.

Bronnen

Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken; Gemeentearchief Zeist.

Archief der gemeente Zeist, 1906 - 1945, inv.nrs. 17 en 1214; idem.

Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken van 1916; idem.

Adresboeken van Zeist, De Bilt en Bilthoven 1909 -1939; idem.

Steynlaan

Nadat in 1914 een plan van burgemeester en wethouders voor de bouw van een badhuis door oorlogsomstandigheden in de ijskast was terechtgekomen duurde het tot 27 februari 1919 voor het onderwerp opnieuw in de gemeenteraad aan de orde kwam.

De wens voor een openbaar badhuis klonk daarna vele malen in de raadsvergaderingen. Hieraan werd op 30 december 1921 kracht bijgezet door aanneming van een motie "Van Nieuwenhuizen-Grundmeijer-Van der Linden-Bendien", die luidde als volgt:

"De Raad van oordeel, dat volksbadhuizen een noodzakelijke eis zijn voor de Volksgezondheid, nodigt burgemeester en wethouders uit in 1922 plannen te ontwerpen en voorstellen bij de raad in te dienen."

Toen Van Nieuwenhuizen er op 18 december 1922 bij de algemene beschouwingen voor de gemeenteraad op wees, dat nog steeds geen voorstellen waren ingediend, terwijl in een seizoenplaats als Zeist met veel vreemdelingen een volksbadhuis toch noodzakelijk was, raakte de burgemeester duidelijk geirriteerd. In de notulen staat:

"De Voorzitter, spreker in de rede vallende, vestigt er de aandacht op

dat in hotel Figi een badkamer aanwezig is, doch dat de vreemdelingen daarvan maar zelden gebruik maken. Bovendien kan des zomers gebruik worden gemaakt van de badinrichting aan de Blikkenburgerlaan."

Van Nieuwenhuizen was blijkbaar geschrokken van de reactie van de burgemeester want hij ging onmiddellijk over op een ander onderwerp. De burgemeester kwam er bij zijn beantwoording overigens nog op terug en zei dat Van Nieuwenhuizen gelijk had, maar dat er een voorstel gereed lag en inmiddels zou zijn ingediend, wanneer niet op het laatste moment een andere oplossing gevonden was.

Wat was het geval? Er lag een plan klaar om op het terrein aan

Het badhuis aan de Steynlaan ca. 1960. PART. COLLECTIE.

de Bergweg naast de watertoren een volksbadhuis te bouwen, waarvan het exploitatietekort jaarlijks f3.000,- zou bedragen. Toen burgemeester en wethouders op het punt stonden dit voorstel aan de raad aan te bieden kwam er een plan ter tafel voor de verbetering van de wasgelegenheid van het personeel van het gasbedrijf. Daarbij kwam

de gedachte naar voren om door uitbreiding van het aantal douches tegelijkertijd een volksbadhuis te creëren. Zo gezegd, zo gedaan. Er kwamen elf extra douches, de stichtingskosten waren aanmerkelijk lager dan bij het vorige plan en het exploitatietekort werd teruggebracht tot f500,- per jaar.

Toen dit voorstel op 26 februari

1923 in de gemeenteraadsvergadering in behandeling kwam zeiden de indieners van de motie dat dit plan in geen enkel opzicht beantwoordde aan de verwachtingen van een volksbadhuis. Een der voornaamste bezwaren was dat er alleen maar douches waren en geen kuipbaden. Het raadslid Van der Linden was van mening dat dit badhuis als verlengstuk van de wasgelegenheid van de arbeiders van de gasfabriek niet geschikt was voor ambtenaren en middenstanders. Voor vrouwen was er volgens Van der Linden wegens gemis aan kuipbaden helemaal geen plaats. Ook het raadslid Groesbeek pleitte voor enkele kuipbaden opdat ook vrouwen van de inrichting gebruik zouden kunnen maken.

Wethouder Adriaanse wist daar wel een oplossing voor. Hij reageerde als volgt:

“Men betreurt het dat er voor vrouwen geen kuipbaden zullen worden

aangebracht; bij deze gelegenheid kan dit echter niet en dit is ook niet zo erg. Bekend is namelijk dat de vrouwen in het algemeen om niet te noemen redenen in een hotel een douchebad boven een kuipbad prefereren. Onder douches kunnen zij het hoofd bedekken, evengoed als in de zweminrichting en aan het strand.”

Daarmee was het probleem opgelost.

Nadat de voorzitter er nog op had gewezen dat er voor middenstanders aan de Utrechtseweg ook reeds lang een badgelegenheid bestond merkte wethouder Adriaanse op dat zijns inziens onder een volksbadhuis in de eerste plaats moest worden verstaan een inrichting voor het volk en wel bepaaldelijk voor de arbeiders. Een badhuis voor middenstanders blijkt niet nodig te zijn, aldus de wethouder, anders zou de inrichting aan de Utrechtseweg wel beter tieren.

Het voorstel werd vervolgens in stemming gebracht en met elf stemmen voor en drie tegen aangenomen.

Op 11 december 1923 werd het badhuis geopend. De Zeister Courant van 15 december 1923 besteedde er een artikel aan dat eindigde als volgt:

“Resumerende kan werkelijk de conclusie worden getrokken dat de gemeente een keurige, praktische en nuttige inrichting rijker geworden is. Volksbadhuis staat er geschreven. Wij twifelen er niet aan of uit alle lagen der burgerij zal de inrichting bezoekers trekken. Het is onze stellige mening dat niemand uit de burgerklasse zich voor een gebruik maken van de inrichting behoeft te generen. Tenslotte merken wij nog op dat iedere bezoeker gedurende een half uur van de badcellen gebruik kan maken. Is de inrichting toegankelijk voor baadsters dan

wordt uitsluitend hulp verleend door de echtgenote van de badmeester. ”

Het tarief voor een sproei-
bad, warm of koud, zonder zeep of hand-
doek was twaalf cent. Tien sproei-
baden kostten een gulden. Zeep en
handdoek met badmuts kon men
voor resp. drie en vijf cent huren.

Uit het verslag van de bedrijfs-
commissie van 15 juli 1926 blijkt dat
het aantal bezoekers de verwach-
tingen ver had overtroffen. In 1924
waren er 14.571 bezoekers geweest
en in 1925 15.039.

Aanvankelijk was het badhuis
alleen op donderdag, vrijdag en
zaterdag open, vanaf 9 april 1925
ook op woensdag. Het grootste pro-
bleem was dat veel bezoekers niet
midden op de dag konden komen
en dat men niet wenste af te wijken
van de gewoonte om de wekelijkse
reiniging op zaterdag te houden. Het
gevolg was dat er op zaterdag steeds
weer bezoekers teruggestuurd moes-
ten worden omdat er geen plaats

Het zwaar beschadigde badhuis aan de Steynlaan op 12 augustus 1962.

PART. COLLECTIE.

was. Het einde van het eerste volks-
badhuis is Zeist kwam op zondag
12 augustus 1962 toen een ont-
plofte gastank boven op het bad-
huis terechtkwam. Het gebouw werd
gesloopt en de vrijgekomen ruimte
werd jarenlang gebruikt als parkeer-
plaats. In 1999 is ook dit stukje

grond benut voor de bouw van win-
kels en woningen. Daarmee zijn de
laatste sporen van het volksbadhuis
uitgewist.

Bronnen

Archief der gemeente Zeist, 1906 - 1945, inv.nrs.
13, 15, 16 en 1642; Gemeentearchief Zeist.
Zeister Courant d.d. 15 december 1923; idem.

Van Delft Geurtsen en Co, Accountants en Belastingadviseurs, is een Zeister kantoor, waarin registeraccountants, accountants-administratieconsulenten en belastingadviseurs samenwerken, gericht op een persoonlijke begeleiding van relaties.

ONZE KERNACTIVITEITEN ZIJN:

- Accountancy
- Fiscale zaken
- Advisering
- Loonadministraties
- Financiële administraties
- Automatisering

Prins Hendriklaan 35 - Postbus 20,
3700 AA Zeist.
Telefoon 030-6923024, fax 030-6918205
E-mail accountants@vdgc.nl

ACCOUNTANTS EN BELASTINGADVISEURS

VAN DELFT GEURTSSEN EN CO

Avondje Figi

- ♦ Een welkomstdrankje
- ♦ Driegangendiner met bijpassend wijnarrangement
- ♦ Kopje koffie of thee tijdens de pauze van de voorstelling
- ♦ Na afloop een drankje met een hapje in Theatercafé 'Het Weeshuis'.

per persoon € 38,-

Golden Tulip Hotel Figi Het Rond 2
tel. 030 69 27 400 fax 030 692 74 68

HOTEL - RESTAURANT - THEATER - BIOSCOOP
ESPRESSOBAR - PATISSERIE - CONGRESZALEN

www.figi.nl

Bothalaan 2

Vrij spoedig na de opening van het badhuis aan de Steynlaan bleek er behoefte te zijn aan een groter badhuis in Zeist. In de raadsvergadering van 16 december 1926 waren er verzoeken aan de orde van de afdeling Zeist van de SDAP en van de Zeister Besturenbond om te besluiten tot het stichten van een dergelijk badhuis.

Ze werden in handen gesteld van burgemeester en wethouders maar er kwam niet veel beweging in de zaak

Toen het raadslid W. Dieterich er op 28 april 1927 naar vroeg antwoordde wethouder Adriaanse dat de adressen waren blijven rusten in afwachting van de beslissing welke omtrent het openbaar slachthuis zou worden genomen. Het voornemen bestond namelijk om indien er geen slachthuis zou komen, het gebouw Calor aan de Bothalaan

dat door de gemeente was aangekocht, als noodslachtplaats in te richten. Nu inmiddels een beslissing was genomen over het slachthuis hadden burgemeester en wethouders besloten te onderzoeken of het mogelijk was bedoeld gebouw in te richten als volksbadhuis.

Terwijl dit onderzoek nog in volle gang was kwam er een verzoek van de afdeling Zeist van de bond van Nederlandse onderwijzers om invoering van schoolbaden. Dit betekende dat eerst hierop moest worden beslist voor de plannen voor het badhuis konden worden uitgewerkt. Op het verzoek om schoolzwemmen werd afwijzend beschikt omdat het onderwijs daardoor zou worden geschaad. Daarop deelde het raadslid A. van Groenestein mede, dat het in het voornemen van de SDAP-fractie lag om een voorstel in te dienen tot het invoeren van schoolbaden onder toezicht na schooltijd.

Dat voorstel kwam op 28 maart 1929 aan de orde met het advies van burgemeester en wethouders om het te verwerpen. De fractie van de SDAP moge schoolbaden onder toezicht van het onderwijzend personeel preferen, velen dergenen met een andere levensopvatting rekenen het baden der kinderen tot de taak der ouders, aldus wethouder Adriaanse. En ook het voorstel van de SDAP-fractie werd verworpen.

Daarmee was de weg geëffend voor een eenvoudig volksbadhuis zonder faciliteiten voor schoolbaden.

Op 2 juli 1930 was het moment aangebroken waarop burgemeester en wethouders een voorstel bij de gemeenteraad konden indienen voor het stichten van een volksbadhuis aan de Bothalaan op het terrein van de voormalige Calor-fabriek. Het terrein werd voor het beoogde doel zeer geschikt geacht

omdat het gelegen was in een volkrijke omgeving in het centrum. De nabijheid van de gasfabriek bood bovendien de mogelijkheid gebruik te maken van de afgewerkte stoom van dat bedrijf. Volgens het plan zouden er 18 douchecellen en 2 cellen met badkuip gebouwd worden. Het gebouw bevatte verder een wachtkamer, een vertrek voor de uitgifte van badgoed, een bergruimte, een WC en een urinoir. De verdieping met daarboven gelegen zolder was bestemd voor de badmeester, die de beschikking kreeg over twee woonkamers, drie slaapkamers, een keuken en een zolder.

De kosten voor de bouw en inrichting van het volksbadhuis werden begroot op f34.500,-.

De gemeenteraad had er op 31 juli 1930 niet veel woorden voor nodig. Het voorstel werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het bord met de openingstijden van het badhuis aan de Bothalaan. Het heeft nog een aantal jaren dienst gedaan in de kelder van het zwembad De Geiser en heeft nu een plaatsje gevonden in het zwembad "Dijnselburg".

PART. COLLECTIE.

Na aanbesteding werd de bouw gegund aan N. Verschuur's Aannemersbedrijf te Zeist voor f17.650,-, bijna de helft van het geraamde bedrag.

Het badhuis aan de Bothalaan heeft ruim veertig jaar voor veel mensen die thuis niet over een douche of over een bad konden

beschikken een oplossing gebracht.

Op 10 april 1972 werd de deur van het badhuis aan de Bothalaan voor de laatste keer gesloten.

Bronnen

Archief der gemeente Zeist, 1906 - 1945, inv.nrs. 20, 21, 23, 24 en 1643; Gemeentearchief Zeist. Nieuwsbode d.d. 13 april 1972; idem.

De Geiser, Steynlaan

Toen in 1972 het overdekte zwembad De Geiser in gebruik werd genomen waren in de kelder 9 doucheruimten en 2 ruimten met badkuipen aangebracht ter vervanging van het badhuis aan de Bothalaan. Evenals de laatste jaren in het badhuis aan de Bothalaan waren in de Geijser de openingstijden alleen op donderdag, vrijdag en zaterdag. Het aantal bezoekers nam van jaar tot jaar af. In 1972 waren er nog 270 bezoekers per week, in 1974 188, in 1976 123, in 1978 71 en in 1979 65.

Toen in begin 1980 het aantal bezoekers per week daalde tot 55 kwam het eind van het badhuis in zicht. Een voorstel van burgemeester en wethouders van 20 juni 1980 om de exploitatie met ingang van 1 augustus 1980 te beëindigen haalde de eindstreep niet. Twee jaar later was het zover. In de Nieuwsbode

van 28 december 1982 verscheen het bericht dat het badhuis in De Geiser in verband met bezuinigingen per 1 januari 1983 zou worden gesloten. Er was een oplossing gevonden door de douchecellen van het zwembad beschikbaar te stellen voor baders tegen een tarief van f2,- voor de jeugd en van f2,50 voor volwassenen. Er waren zelfs tien en twintig badenkaarten beschikbaar. Van deze gelegenheid is nog jarenlang gebruik gemaakt.

Bronnen

Gemeentearchief Zeist, Raadsvoorstel 1980, nr. 121.

Nieuwsbode d.d. 28 december 1983; Gemeentearchief Zeist.

De buurtschappen

Behalve in Zeist was er ook een aantal jaren badgelegenheid in Austerlitz en in Den Dolder.

In Austerlitz werden op 1 maart 1948 vier badcellen in gebruik geno-

men die op kosten van de gemeente Zeist aan de openbare lagere school waren gebouwd. De exploitatie was in handen van de vereniging Austerlitz Belang. In 1955 werd de badgelegenheid uitgebreid met twee douchecellen en een zitbad. Evenals in Zeist werd er behoorlijk gebruik van gemaakt. In de jaren 1949 tot en met 1951 was het aantal gebruikers resp. 9803, 9204 en 9083.

Overigens vertelde een inwoner uit Austerlitz mij dat hij in zijn jonge jaren het entreegeld wel eens voor iets anders had besteed, zijn hoofd ergens onder de kraan had natgemaakt om zijn moeder vervolgens te vertellen dat hij heerlijk had gebaad. In 1972 werd de exploitatie van de badgelegenheid in Austerlitz beëindigd.

Aan de inwoners van Den Dolder werd in 1932 de gelegenheid geboden gebruik te maken van de badgelegenheid in de Willem Arntsz

Hoeve. Daar werd wel rekening gehouden met de badgewoonten in die tijd, want het badhuis was alleen op zaterdag geopend voor het publiek en wel van elf tot vier uur voor vrouwen en kinderen en van vier tot negen uur 's-avonds voor mannen. In 1941 was het gebruik: 2438 sproeibaden door mannen, 1315 door vrouwen en 389 door kinderen en 309 kuipbaden door mannen en 198 door vrouwen.

Bij de behandeling van de gemeentebegroting voor 1971 bleek dat het badhuis in Den Dolder al enkele maanden gesloten was. Burgemeester en wethouders maakten daaruit op dat het badhuis blijkbaar overbodig was geworden omdat vrijwel alle woningen intussen van een douchegelegenheid waren voorzien. En daarmee was de kous af.

In 1950 zijn er naar aanleiding van vragen van het raadslid A. Span uit Huis ter Heide nog pogin-

gen gedaan om daar een eenvoudige badgelegenheid te creëren. Gedacht werd aan de mogelijkheid om gebruik te maken van de douchecellen in het Wallart-Sacrekamp en aan het oprichten van een afzonderlijk gebouwtje naast de school aan de Korte Bergweg.

Het is bij plannen gebleven en de inwoners van Huis ter Heide hebben zich met de wastobbe moeten behelpen tot ook hun woningen van douches werden voorzien.

Bronnen

Archief der gemeente Zeist. (1934-) 1946 - 1965 (-1974), inv.nrs. 96 en 1023;

Gemeentearchief Zeist.

Notulen van de vergaderingen van de gemeenteraad 1970; idem.

Archief der gemeente Zeist, dossier nr. 8937, 1966-1973; idem.

SKI
TENNIS
OUTDOOR
SPORT-ALLROUND

RUNNING
Center
INTERNATIONAL

SPORHUIS

SUNNYCAMP

Slotlaan 178
3701 GT Zeist

Tel.: 030 - 6916737
Fax: 030 - 6920969

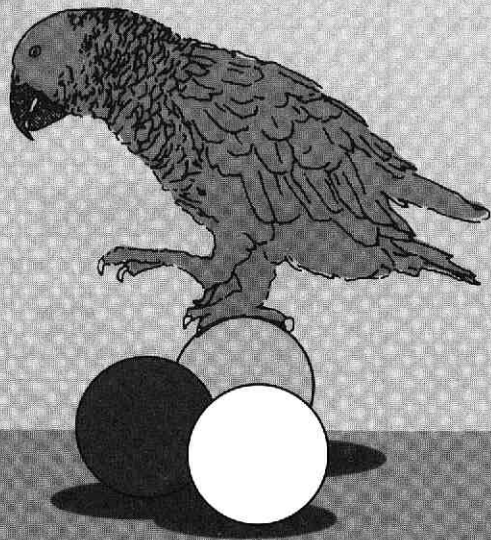
Skiwerkplaats:

Aalscholverlaan 18 - Tel.: 030 - 6958548

Victoria

BILJARTCENTRUM

1e Dorpsstraat 7

3701 HA Zeist

Telefoon 030 - 691 67 16

Fax 030 - 693 02 80

Zeven biljarts (drie matchtafels)

SW
Z

**sociale
werkvoorziening
zeist**

een tekort aan mankracht?

SWZ biedt u de oplossing!

**SWZ, een betrouwbare partner
voor een betaalbare prijs als het
gaat om:**

- drukwerk en mailingen
- verpakkingsactiviteiten
- assemblage
- hout- en metaalbewerking
- groenvoorziening en schoonmaak
- detacheringen

Voor meer informatie of een vrijblijvende afspraak kunt u bellen met onze afdeling verkoop. Tel. 030-6959004

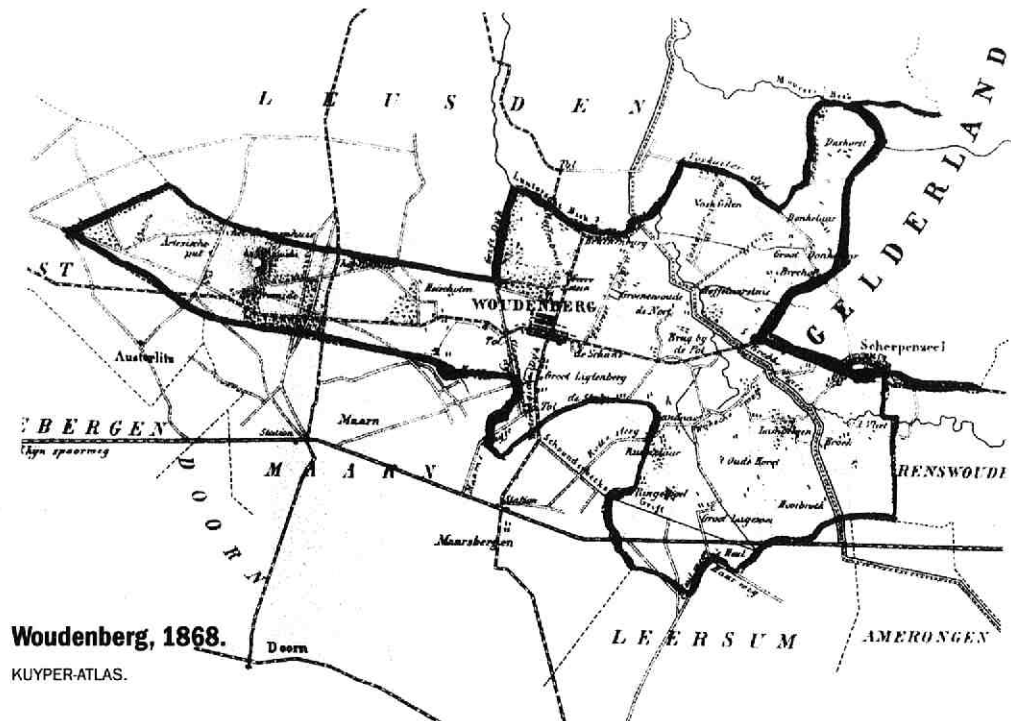
thorbeckelaan 3, postbus 164
3700 ad zeist, tel. 030-6959004
internet: www.swzeist.nl

A.F.M. REICHGELT

Het is niet de eerste restauratie. In 1894 werd de Pyramide voor het eerst gerestaureerd, hard nodig omdat de oorspronkelijke Pyramide ernstig in verval was geraakt. Anders dan bij de eerste restauratie, wil men nu veel terug restaureren naar de oorspronkelijke situatie: een pyramide van aarde en graszoden, herstel van de oorspronkelijke afmetingen van de treden en meer zicht op het bouwwerk.

De grootse plannen die de Franse generaal Marmont in het begin van de vorige eeuw koesterde ten aanzien van de heide bij Zeist heeft Woudenberg een monument en uitspanning van landelijke vermaardheid opgeleverd. Generaties schoolkinderen werden hier geconfronteerd met een overblijfsel uit de Napoleontische tijd. Die landelijke

Woudenberg, 1868.

KUYPER-ATLAS.

vermaardheid heeft er ook toe bijgedragen dat er diverse afbeeldingen gemaakt zijn die een indruk geven van de veranderingen die Pyramide en het landschap in de loop der tijd hebben ondergaan. Het lid van de Oudheidkundige Vereniging Fle-

hite, P.J. Frederiks, kon in 1895 in het artikel dat hij ter gelegenheid van de restauratie publiceerde de volgende impressie van het landschap geven: 'Wanneer men met een trein van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij voorbij

Amersfoort gestoomd is, in de richting van Kesteren, ziet men al spoedig, even na het schilderachtige torentje van Oud-Leusden en het landgoed Nimmerdor gepasseerd te zijn, links van den molen van Bavoort een vrij hoogen heuvel waarop een obelisk'. We zullen ons in dit artikel verdiepen in de bouwgeschiedenis van de Pyramide, het verval in de negentiende eeuw en tenslotte nog net voor die eeuwwisseling de restauratie en de opbloei van de Pyramide als toeristisch attractiepunt van landelijke betekenis.

De bouw

Na de hervatting van de oorlog met Engeland in 1803 werden de plannen van Napoleon voor een invasie in dat land nieuw leven ingeblazen. Ook in ons land, dat onder de naam Bataafse Republiek een

van de satellietstaten van Frankrijk was, werden troepen geconcentreerd. Napoleon benoemde in 1804 Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont tot bevelhebber van de Franse en Bataafse (Nederlandse) troepen. Nog geen 30 jaar oud had

hij, zoals zovele collega's een bliksemcarrière gemaakt. In zijn memoires wilde hij daar uiteraard niet al te bescheiden over zijn. Wat hij had aangetroffen bij zijn komst was een verzameling slecht geklede en gedemoraliseerde militairen. Ook was de gezondheidstoestand slecht. De verbroedering tussen de Franse en Bataafse bondgenoten liet te wensen over. Hij zette zich direct aan de reiniging van deze Augiasstal. Daartoe begon hij de troepen, die over het hele land verspreid lagen te concentreren op de heide bij Zeist. In zijn standpunt ten aanzien van nut en haalbaarheid van deze maatregel stond hij alleen. Zelfs Napoleon had zijn bedenkingen. In zijn memoires, die pas veel later zijn geschreven, kon Marmont natuurlijk vrijer spreken en een eigen draai aan de geschiedenis geven.

Toen het kamp waaruit het hui-

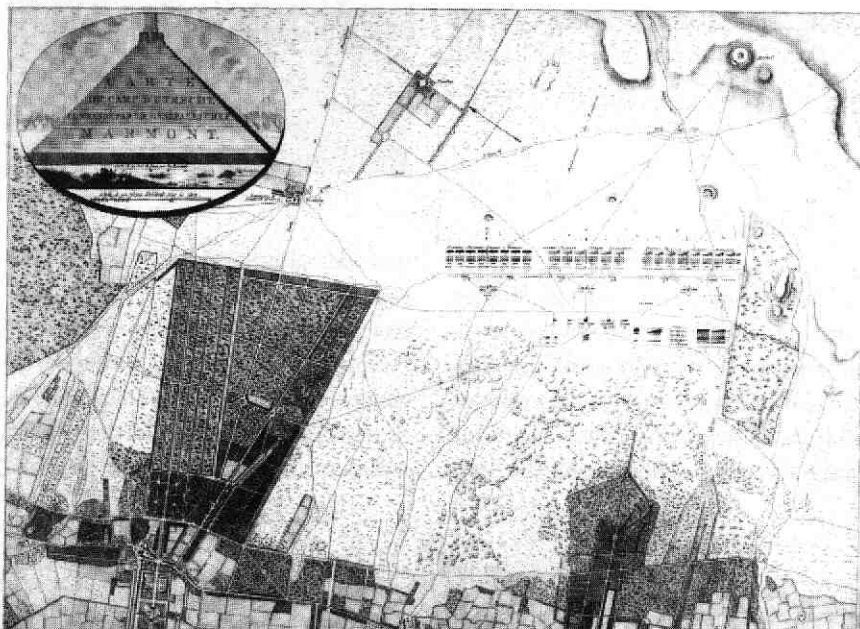

dige Austerlitz is ontstaan, was aangelegd, moest hij zijn mannen bezig zien te houden en besloot daarom een echt militair monument te laten oprichten, sober maar groot. Zijn keuze viel op een pyramide met een obelisk erop. Pyramiden en obelissen waren toen in de mode. Zes jaar tevoren hadden Franse troepen gestreden in Egypte. Napoleon had aan de voet van de pyramiden bij Gijzel aan het historisch besef van zijn soldaten geappelleerd met zijn bekende uitspraak dat veertig eeuwen op hen neerzagen. Marmont bleek hiervoor dus wel gevoelig. Bovendien, zo meende Marmont, zou de kunstmatige heuvel een opvallend reliëfelement in het vlakke Nederlandse landschap vormen.

Met de bouw van de Pyramide, op het grondgebied van de gemeente Woudenberg, werd vrij laat in het seizoen begonnen, namelijk op 11

september 1804. Bij gebrek aan stenen maakte men de Pyramide van aarde, bedekt met graszoden. Op de top kwam een houten obelisk te staan. Tijdens de bouw werd een oorkonde in een loden koker in de Pyramide achtergelaten. De Pyramide werd op 8 oktober plechtig ingewijd met een groots vuurwerk, dus na een bouw die 27 dagen geduurd had. Volgens de memoires

van Marmont was de periode van de bouw voor iedere militair, van generaal tot gewoon soldaat één groot feest. Saamhorigheid en moreel op een hoog peil. De hele zomer had het kamp op de heide bij Zeist veel bekijks getrokken. Verkopers van drank en etenswaar waren daar neergestreken en deden goede zaken. Komediantentroepen en circusartiesten gaven voorstellingen.

Kortom het moet daar een vrolijke boel zijn geweest.

In het voorjaar van 1805 wilde Marmont het kamp een meer permanent karakter geven. Hij liet de tenten vervangen door houten barakken. Ook de Pyramide kreeg aandacht. Aan de voet van de Pyramide werden aan de iedere zijde platen bevestigd. Deze platen zijn nog te zien op de ets die Baltard in 1806 van de Pyramide maakte. In het bijschrift van deze ets staan de teksten die daarop waren aangebracht. De eerste plaat bevatte een opdracht aan Napoleon. Deze had zichzelf op 2 december 1804 tot keizer gekroond. Verder werden de afmetingen vermeld, zoals de hoogte: 36 meter of 110 voet. Op de tweede plaat kwamen de namen van alle overwinningen die Napoleon tot op dat moment behaald had. De naam Austerlitz ontbrak hier nog aan. De derde vermeldde de overige verdiensten van Napo-

leon. Op de vierde werd een opsomming gegeven van de Franse en Bataafse legeronderdelen die in het kamp waren bivakkeerd en die de

Pyramide hadden helpen bouwen. Het landschap in deze tijd is nog volledig onbebost en het uitzicht weids. Maar in het bijschrift bij de

ets van Baltard wordt wel schromelijk overdreven. De bedenker van de ets wil ons doen geloven dat men vanaf de top van de Pyramide onder andere de Zuiderzee, Nijmegen en Deventer kon zien.

Verder kocht Marmont in april 1805 de hofstede Henschoten in Woudenberg met bijbehorende grond van Jan Willemse van Ginkel. P.J. van Oosthuizen, eigenaar onder meer van het landgoed Rijsenburg en rijk geworden door leveranties aan het leger van Napoleon, had hierbij een bemiddelende rol gespeeld. De Pyramide stond op de heideterreinen die bij deze hofstede behoorden. Vervolgens liet Marmont bij de Pyramide drie huisjes bouwen voor de Franse soldaten Louis Faivre en Jean Baptiste la Roche en de Nederlandse soldaat Barend Philips, die met vrouwen uit de omgeving waren getrouwd. Zij kregen als bewakers van de Pyra-

mide het vruchtgebruik van de hofstede en de grond. De bedoeling was dat uit deze drie huisjes onder beschermheerschap van de stad Amsterdam een Gallo-Bataafse nederzetting zou ontstaan.

Verval

In juli 1805 voerden de krijgsgesbeurtenissen Marmonts troepen naar andere delen van Europa. In verband met de voorgenomen invasie van Engeland verlieten de troepen het legerkamp. Toen Napoleon dit plan moest laten varen, trokken de troepen Zuid-Duitsland en Oostenrijk. In Moravië zou op 2 december de slag bij Austerlitz plaatsvinden, waar de Pyramide uiteindelijk zijn naam aan te danken heeft. Bij zijn vertrek naar Zuid-Duitsland had Marmont aan het stadsbestuur van Amsterdam opdracht gegeven om zorg te dragen

voor de nederzetting bij de Pyramide. Het stadsbestuur belastte zich daar gaarne mee. Zozeer zelfs dat het de naam van Marmont aan de nederzetting wilde verbinden. Een commissie uit het stadsbestuur bestaande uit de heren Van Eys, Six en Changuion werd belast met deze taak. Het stadsbestuur van Amsterdam zat daarmee op dezelfde lijn als Marmont die zich vleide met de gedachte dat het nageslacht in dankbare herinnering aan hem de Pyramide de naam Marmontberg zou geven. Het voorstel van de commissie werd door de raadpensionaris, Rutger Jan Schimmelpenninck, bekrachtigd.

In 1806 werd Napoleons broer, Lodewijk Napoleon, koning van het pas gecreëerde koninkrijk Holland. Voor hij een van zijn gebruikelijke bezoeken aan een kuuroord bracht, bereikte hem het verzoek van burgers, die in zich het legerkamp

bij Zeist gevestigd hadden. Zij vroegen hem om zich het lot aan te trekken van de nederzetting. Dit kwam prachtig overeen met de instructie van zijn broer, de keizer, om in de provincie Utrecht en grote legermacht te concentreren. De koning vaardigde een decreet uit op 17 augustus 1806 dat het midden hield tussen een stadsrechtverlening, een legerorder en een beschikking ten aanzien van een monument, namelijk de Pyramide. Het document rammelde juridisch aan alle kanten en dit werd nog verergerd omdat de vertaling van de oorspronkelijk Franse tekst een andere mogelijkheid tot interpretatie bood. Kort gezegd kwam het erop neer dat het legerkamp bij Zeist een permanent karakter moest krijgen en Austerlitz moest gaan heten, genoemd naar de plaats van de veldslag van 2 december van het voorafgaande jaar. Verder werd er een burgerlijk bestuur ingesteld waarvan het niet

duidelijk was waar het ressorteerde. De Pyramide en de drie huisjes met de bewoners moesten bij de nieuwe gemeente gevoegd worden.

Met name deze laatste bepaling was tegen het zere been van Mar-mont die bij de Pyramide immers

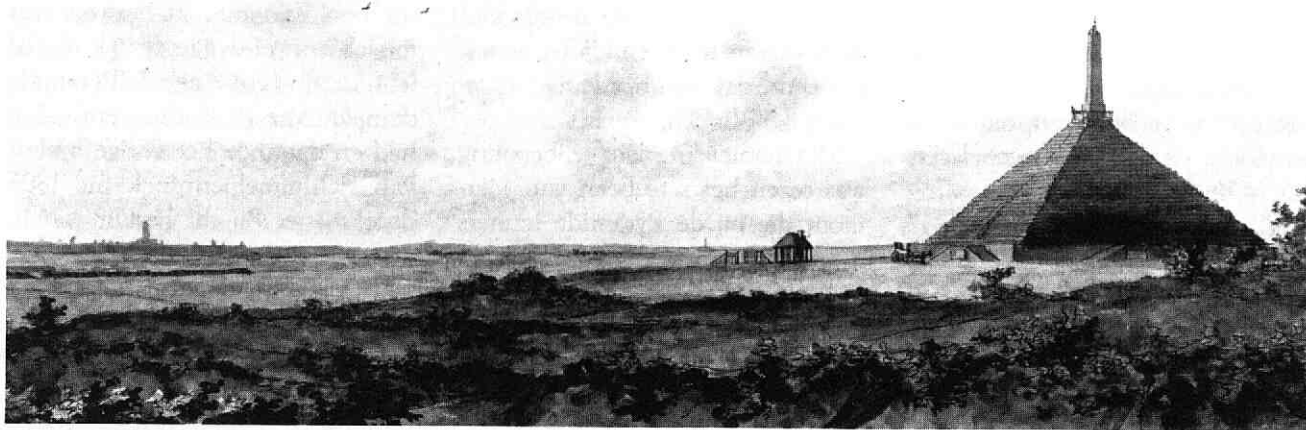
zijn eigen nederzetting had willen stichten. Zijn grootste bezwaar was misschien wel dat Lodewijk Napoleon in zijn besluit aan de Pyramide de naam van Austerlitz verbonden had en daarmee het vorige besluit van Schimmelpenninck uit 1805 doorkruiste. Bij dit besluit waren,

de Zeist.
13 september 1807

1807

zoals we al gezien hadden, de nederzetting en de Pyramide naar Marmont vernoemd. Aan de commissie, bestaande uit de heren Van Eys, Six en Changuion, was de onaangename taak toebedeeld om tot een compromis te komen en Marmont die toen in Split verbleef op de hoogte te stellen. Het eindigde ermee dat de annexatie ongedaan

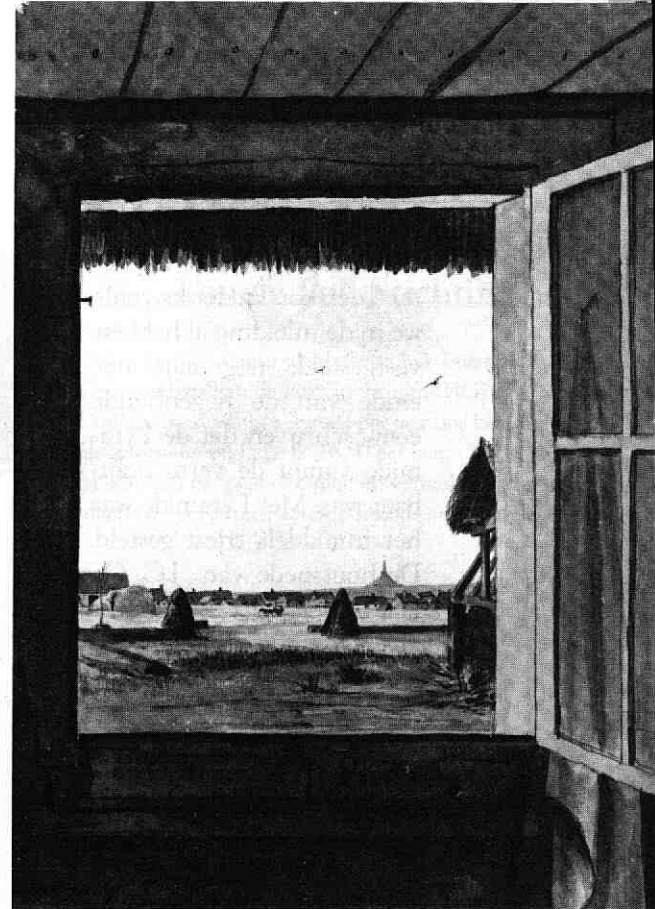
werd gedaan en de naam Marmont gereserveerd bleef voor de terreinen die hij had gekocht. Op den duur zou de Pyramide toch de naam Austerlitz gaan dragen.

Toen Lodewijk Napoleon eind 1806 op zijn terugreis uit Duitsland Driebergen aandeed, ontbood hij de gouverneur van Austerlitz, De

Pineda. Deze kon hem weinig vreugdevols meedelen. Voor winkeliers en andere kleine ondernemers viel er weinig meer te verdienen, omdat van de permanente vestiging van militairen weinig terecht was gekomen. Door gebrek aan paardenvoer was de ontginning ook al geen succes geworden. Met de nederzetting bij de Pyramide ging het nog

slechter. Bij een bezoek aan de Pyramide had de commissie uit Amsterdam kunnen vaststellen dat het met de ontginning niet erg vlotte door de onbekendheid van de soldaten met de landbouw. Het is haast symbolisch te noemen dat de vier jaar tevoren geplaatste houten obelisk op last van de koning in verband met eventuele beschadiging van de Pyramide in 1808 gesloopt moest worden. De bewoners van de drie huisjes komen we in archiefstukken uit 1808 en 1812 nog wel tegen. In een belastingkohier uit 1808 staan de namen vermeld onder de huisnummers 79 en 80, met als toevoeging 'Bewoners bij de Pyramide' en in 1812 onder de huisnummers 87 en 88. De Fransen bewoonden het ene huisje, Barend Philips het andere. In 1816 werd met hen een regeling getroffen. Marmont verkocht in hetzelfde jaar de hofstede Henschoten en de bijbehorend terreinen aan H.M.A.J. van Asch van

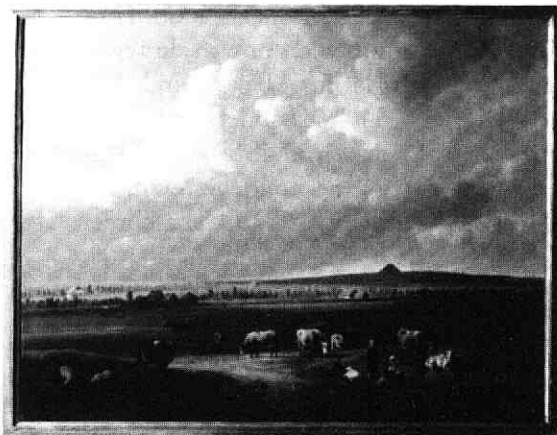
Wijck. In volkstelling van 1824 komen zie niet meer voor. Hun namen ontbreken ook in de registers van de burgerlijke stand. We kunnen dus niet anders concluderen dan dat zij in 1816 vertrokken zijn met onbekende bestemming. Van Asch van Wijck beschreef de huisjes in een aantekening die in het familiearchief De Beaufort voorkomt: Nu (1805) werden drie woningen naar Franse bouwtrant gebouwd, op steenen fundament, in houten ramen met steen ingemetseld. Eene schuur afgedeeld voor ieder der bewoners, akkertjes land, een put van houten ramen, 96 voet diep tusschen de huizen en die schuur gegraven. Het zijn deze drie huisjes die Otto Howen heeft getekend op 3 september 1807. Uit de kadastrale legger blijkt dat de huisjes in 1836 zijn gesloopt en vervangen door één nieuw groter huis. Tegen het midden van de vorige eeuw gingen de grote landgoedeige-

naren in deze omgeving, de Amsterdamse bankier J.B. Stoop, en de Utrechtse burgemeester Van Asch van Wijck, er toe over grote stukken met bos aan te planten. Langzaam verloren het landschap zijn open karakter. Toch kon Frederiks, zoals we in de inleiding al hebben vastgesteld, nog aan het einde van de negentiende eeuw schrijven dat de Pyramide vanuit de verte zichtbaar was. Met Pyramide was het inmiddels triest gesteld. De houtsnede van J.C. Greive Jr. laat ons een wat asymmetrische en afgeplatte heuvel zien met boven op een paar berkenboompjes.

Herstel

In 1887 werd de burgemeester van Woudenberg, J.B. de Beaufort

na het overlijden van zijn moeder, Anna Alida Stoop, eigenaar van de grond waarop de Pyramide staat. De Beaufort vatte vrij snel plannen op om tot herstel van de Pyramide te komen. In 1888 kwam de architect D. van der Werf uit Amersfoort al met een plan in tot herstel. Een sterke impuls kregen de plannen tot restauratie door de vondst van een brokstuk van de derde plaat,

die onder aan de Pyramide bevestigd was geweest, door de majoor bij het 5e regiment infanterie te Amersfoort, O.G.H. Heldring, tevens secretaris van de vereniging Flehite. De Beaufort schonk het fragment aan het gelijknamige museum.

Hij kon op 18 februari 1893 de vereniging laten weten dat het onderzoek van de Pyramide was gestart, onder erbarmelijke

weersomstandigheden volgens Frederiks: 'Aanhoudende regens en wilde windvlagen bemoeilijkten het onderzoek van de Pyramide en het terrein van het kamp. Wat van het gedenkteken was overgebleven, was weinig meer dan een 20 meter hoge zandhoop'. Bij dit onderzoek werd de loden bus die bijna negentig jaar vroeger in de Pyramide begraven was, opgegraven. Het moet uit-

eindelijk een anticlimax geweest zijn. We citeren nogmaals Frederiks: 'Op den 25sten Februari begaven zich de Voorzitter en de Penningmeester naar de Pyramide ten einde de werkzaamheden in loco te bezichtigen. Bij hunne aankomst vernamen zij reeds aanstonds, dat de loden bus gevonden was. Spoedig ontmoetten zij de heer De Beaufort, die hun mededeelde, dat de inhoud wel niet door dieven gestolen was, doch, naar hij vreesde, door roest in casu lekkage, geleden had. Inderdaad was dit het treurige geval'. Van de perkamenten oorkonde was niets meer over. Wat restte was slechts de houten rol, stank en ondefinieerbare bruine vloeistof. De Beaufort schonk de bus aan het Rijksmuseum te Amsterdam.

In maart besloot De Beaufort om met Van der Werf in zee te gaan. Na enkele adviezen van de

bekende architect Pierre Cuypers, onder andere om meer steen te gebruiken, kwam het definitieve ontwerp tot stand. De restauratie vond plaats in de zomer van 1894. De obelisk werd daarbij weer in ere hersteld, in steen. Stenen trappen voeren de bezoeker sinds die tijd naar boven.

De uitspanning

In het gebied waar later de Pyramide kwam te staan moet van ouds al een herberg hebben gestaan langs de oude weg van Woudenberg naar Utrecht. De Beaufort en Jansen maken gewag van een herberg in de Franse tijd. Naspeuringen in de archieven aan de Woudenbergse kant hebben hier vooralsnog geen aanwijzingen voor opgeleverd. Op de volkstellinglijst van 1824 onder huisnummer 88, hetzelfde huisnummer waaronder Barend Philips stond

Bezoekadres: Het Slot Zeist, Zinzendorflaan 1 (030) 692 17 04

Zeister Historisch Genootschap Van de Poll Stichting

Ook u kunt donateur worden van het Zeister Historisch Genootschap Van de Poll Stichting (ZHG).

Donateurs ontvangen 4 maal per jaar ons blad Seijst.

De minimum bijdrage is 16,50 per jaar.

Meld u aan per post of e-mail en vermeld daarbij uw naam en voorletters, adres, postcode en woonplaats.

Zeister Historisch Genootschap
Van de Poll Stichting

Postbus 342, 3700 AH Zeist
e-mail: fl.devrijer@worldonline.nl

Wacht met betalen tot u een bevestiging en een acceptgiro heeft ontvangen.

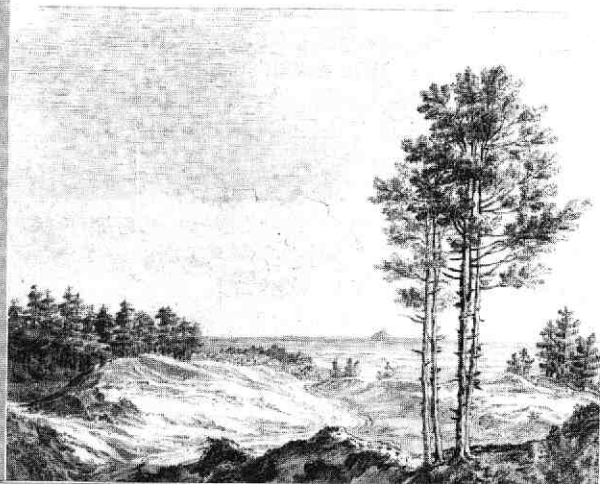
ingeschreven in 1812, komt wel een vermelding voor van een zekere Marietje Toonen, met de toevoeging 'tapster'. Dezelfde vrouw komt op de lijst van 1830 weer voor, nu naar haar plaats van herkomst Maria van Putten genoemd, met als beroep kroeghoudster. Het huisnummer is nog steeds 88 met als toevoeging 'heide'.

In 1840 blijkt Evert van Garderen ingeschreven op nummer 88 onder de topografische aanduiding 'Pyramide'. De drie huisjes waren

toen, zoals we hierboven al vermeld hebben, gesloopt en vervangen door één huis. Van Garderen liet een met stro bedekt hutje bouwen op de Pyramide. Hier kon de bezoeker van de Pyramide uitrusten na zijn beklimming en van het uitzicht genieten. Consumpties kon men vanuit de herberg laten aanrukken. Dit hutje was al weer verdwenen toen De Greive zijn houtsnede in 1866 vervaardigde. Vanaf ongeveer 1870 werd er een hotel/restaurant beheerd door de familie Van Kolf-schoten, eerst Dirk en later zijn zoon Anton. De familie pachtte het terrein en de uitspanning van Anna Alida Stoop. Alida was de dochter van de bankier J.B. Stoop, die het landschap in de buurt van de Pyramide had opgeluisterd met een classicistische koepel, waarvan de zuilen afkomstig waren van de gesloopte beurs van Hendrik de Keyser te Amsterdam. De vele ansichtkaarten van rond de eeuwwisseling maken

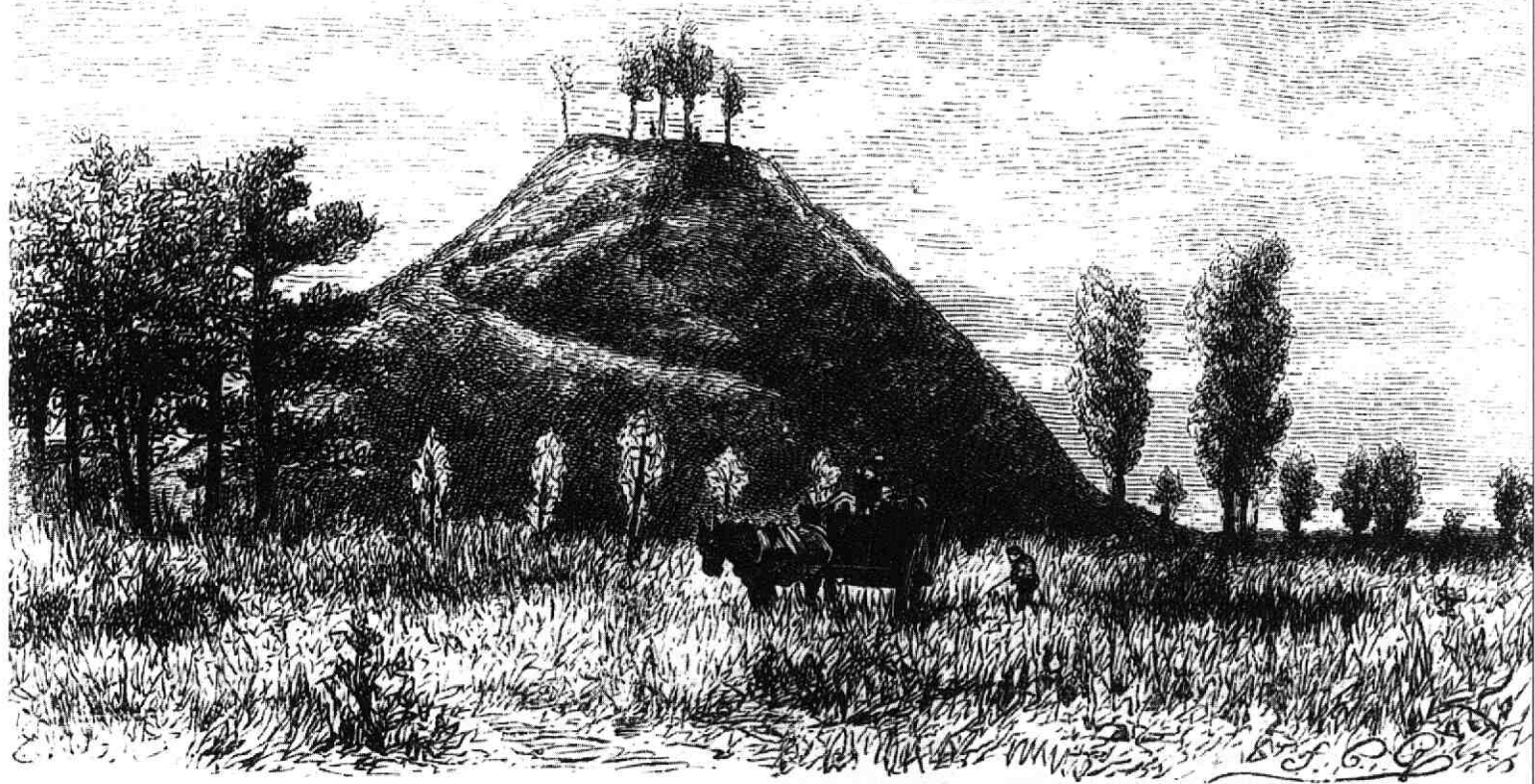
duidelijk dat de Pyramide een toeristische trekpleister voor het hele land begon te worden. In het familiearchief De Beaufort bevinden zich talloze briefjes van schoolhoofden met het verzoek om hun leerlingen de Pyramide te laten beklimmen. De samenhang tussen Egyptische pyramiden en obeliskken, de oorlogen die Napoleon voerde, met name de slag bij Austerlitz, en het bouwwerk in de bossen van Henschoten zal voor de kinderen toch wel wat duister zijn geweest. De beklimming, het uitzicht en de speeltuin vormden voor hen veel grotere attracties.

De grootse plannen die Marmont en Lodewijk Napoleon koesterden, bleken weinig reëel te zijn. Bovendien doorkruisten de plannen elkaar. Nadat de troepen weg waren getrokken uit het kamp Austerlitz was het met bloei van de nederzetting bij het legerkamp gedaan. Meer

1866

DE PIRAMIDE VAN AUSTERLITZ;
teekening op hout van J. C. Greive Jr.

Ned. Magazijn
,866

blijvend resultaat zouden bosaanplant een bosexploitatie hebben. Rond 1900 ging de Pyramide na de restauratie een nieuwe fase in als toeristische attractie.

Archieven

Het Utrechts Archief. Familiearchief De Beaufort Gemeentelijke archiefdienst Amersfoort. Archieven van de gemeente Woudenberg 1509-1943.

Literatuur

Beaufort, R.P.F. de en L.H. Jansen. De geschiedenis en het volksleven van Woudenberg. 's-Gravenhage, 1969.

Blijdenstijn, R. De Pyramide van Austerlitz. Erkenning voor een Frans gedenkteken. Utrecht, 2000.

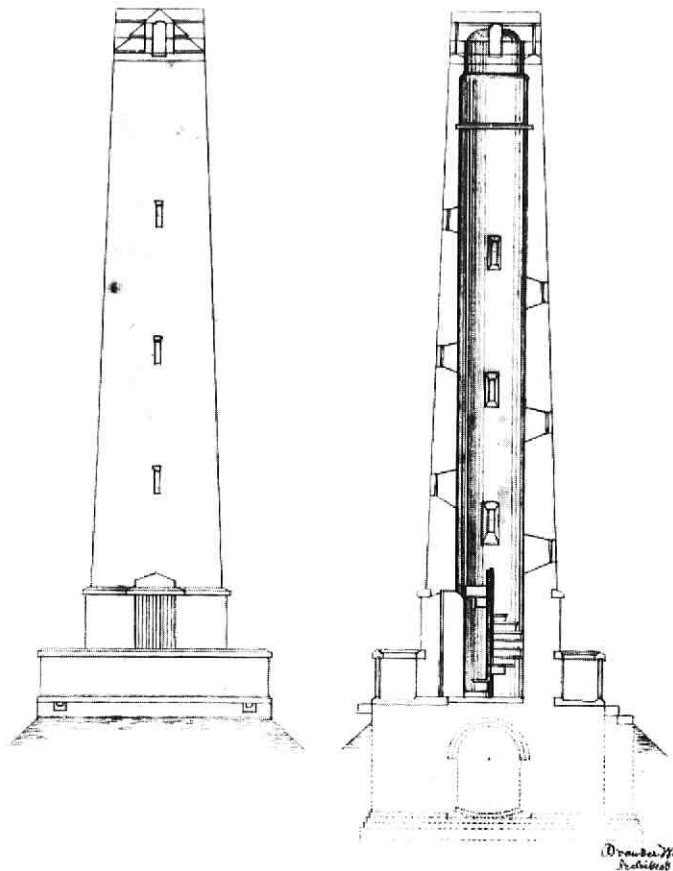
Frederiks, P.J. De Pyramide van Austerlitz. Eene historische studie, Amersfoort, 1895.

Loenen, R. De Oude kamp ... maar waar? In : Seijst 21 (1991)

Marmont, A.F.L.V. de. Mémoires du Maréchal Marmont, Duc de Raguse. Parijs, 1857. dl2.

Reichgelt, A.F.M. De Bataafs-Franse tijd in Woudenberg (1781-1815). In: De Klapperman. Bijdragen tot de geschiedenis van Woudenberg - december 2000, 445-465.

Sabron, F.H.A. De stichting en de eerste vijf jaar van het bestaan van Austerlitz/gem. Zeist. In: De Navorscher 64 (1915), 357-359.

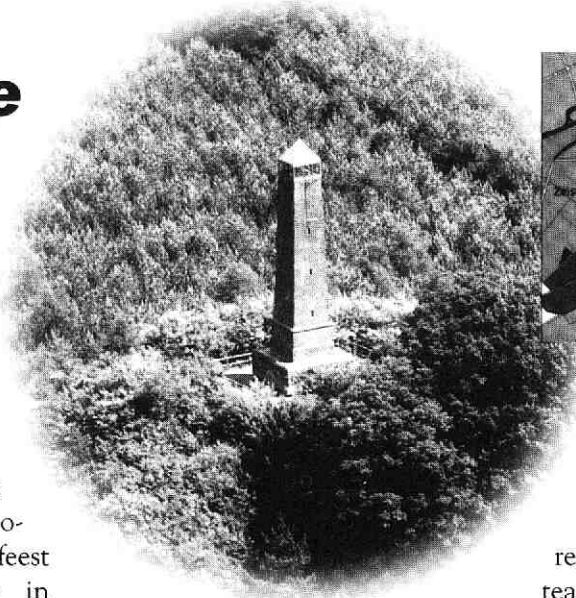

Restauratie

Op dit moment ondergaat de Pyramide van Austerlitz een grondige opknapbeurt. Daarvoor is ruim €900.000 beschikbaar.

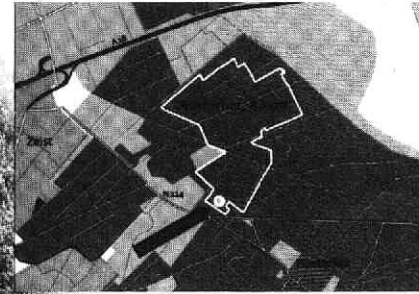
Rond 12 oktober 2004, tweehonderd jaar nadat de Pyramide werd opgericht ter ere van Napoleon, wordt er een groots feest gevierd met legermanoeuvres in Napoleontischestijl. De Provincie Utrecht nam hierbij het voortouw bij plannen om het vervallen rijksmonument te restaureren.

De provincie draagt ruim €200.000 bij, de rest wordt op tafel gelegd door Monumentenzorg in Zeist, het Prins Bernhardfonds en de eigenaar van de grond waarop

de Pyramide staat, Landgoed Den Treek-Henschoten B.V.

Na de restauratie zal de Pyramide er weer bij staan zoals hij 200 jaar geleden

gemaakt is. De vier zijden zullen weer traptreden hebben van Graszoden. De stenen obelisk wordt gerestaureerd en er komt een uitkijkplatform met balustrade er omheen. In de directe omgeving zijn inmiddels, op twee oude eiken na, alle bomen gerooid, zodat de Pyramide weer geïsoleerd in het landschap staat.

De droge gracht, die in een straal van 45 meter rond de Pyramide lag wordt opnieuw gegraven.

Bron

Dit artikel staat integraal op www.austerlitz.nl.

Van Rhijn notarissen

Woudenbergseweg 5
Postbus 70
3700 AB Zeist
Telefoon (030) 692 08 66
Telefax (030) 692 51 76

NOTARISSEN:

mr W.H.M. Fransen
mr F.G. Bakker
mr M.M. Elings-van Hoidonk

Als de notaris met u meekijkt
ziet u meer!

On top of the World: Global Invest

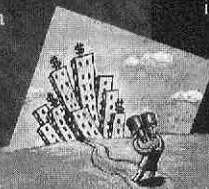
Global Invest is een lijfrente-programma van DBV Verzekeringen, in samenwerking met Prudential Securities Inc. uit New York.

Met Global Invest kiest u voor een beleggingsstijl die bij u past. De beleggingen worden uitgevoerd door de absolute top van 's werelds vermogensbeheerders.

Prudential Securities Inc. heeft deze elite van vermogensbeheerders geselecteerd. Daarnaast controleert Prudential Securities Inc. deze vermogensbeheerders doorlopend. De controle is geheel in lijn van de strenge regelgeving omtrent vermogensbeheer die in Amerika geldt.

Met Global Invest bent u verzekerd van een lijfrente die bij u past. Uw vermogen wordt professioneel beheerd en objectief gecontroleerd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: DBV Verzekeringen Utrechtseweg 75 3702 AA Zeist 030-6933166 info@dbv.nl

Mededelingen van het bestuur

Huisvesting

Het bestuur kan u helaas nog niets concreets over de toekomstige huisvesting melden, wel verwachten we dat in de loop van het najaar een beslissing genomen wordt.

Schenkeningen

Wanneer u een archief, een voorwerp of een bijzondere foto heeft (natuurlijk te maken met Zeist) waarvoor u geen bestemming hebt, denk dan eens aan een schenking aan ons Genootschap.

Wie heeft interesse in Seijst?

Uit de nalatenschap van een van onze donateurs: ingebonden jaargangen van Seijst van 1971 tot heden. Wie hierin interesse heeft kan contact opnemen met de secretaris.

Gero

In aansluiting op onze publicatie over zilver in Zeist: in het Drents Museum te Assen zal op 7 december 2002 een tentoonstelling over de Gero worden geopend.

Bestuursleden en medewerkers

Wij willen graag in contact komen met mensen die geïnteresseerd zijn in de historie van Zeist en zich middels een bestuursfunctie of als medewerker van een van onze commissies wil aanmelden. Vacatures op het gebied van PR, bij de redactie-commissie en de commissie archief en beheer.

Voor alle hier bovengenoemen onderwerpen kunt u contact opnemen met de secretaris, Mw. Fl. de Vrijer, e-mail: fl.devrijer@worldonline.nl; tel. 030 695 63 11.

Profiel van medewerker bij redactiecommissie

Voor een openstaande vacature in de redactiecommissie, de samenstellers van het bulletin "Seijst", zoeken wij een enthousiaste man/vrouw uit de omgeving van Zeist met buitengewone belangstelling voor de lokale en regionale geschiedenis. Hij/zij moet in staat zijn artikelen op leesbaarheid en toegankelijkheid te kunnen beoordelen en zal eventueel eindredactie moeten kunnen voeren. Hierbij is een goede tot uitstekende beheersing van de Nederlandse taal een vereiste.

Excursie 400 jaar V.O.C.

In voorbereiding is een dagexcursie naar Lelystad in de eerste helft van oktober. Waarmee kan de VOC-tijd beter herleven dan met een bezoekje aan een nagebouwd schip uit die

tijd. Op de scheepswerf in Lelystad is de 'Batavia' te bekijken. Het origineel werd in 1628 te water gelaten, maar zinkte al tijdens zijn eerste reis voor de kust van Australië. Deze replica was zeilend present tijdens de Olympische Spelen in Australië. Op dezelfde werf is de bouw van het oorlogsschip van Michiel de Ruyter, 'de Zeven Provinciën', nog in volle gang.

Over de definitieve datum, kosten en wijze van aanmelden hopen we u tijdig te kunnen informeren.

Lezing 400 jaar V.O.C.

In ieder geval staat vast dat we op dinsdag 12 november a.s. dit bewegende VOC-jaar afsluiten met een lezing over dit onderwerp. De geschiedenis van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie spreekt nog steeds tot de verbeelding.

Met meeslepende verhalen over spannende zeereizen en exotische oorden in Azië, over de strenge

Nieuwe donateurs

De heer P.A. Otten	Zeist	De heer A.M.J. van Schaik	Zeist
De heer P. van Lunteren	Zeist	De heer M.G.F. van Maurik	Zeist
De heer C.D. Beauveser	Zeist	De heer en mevrouw J.R. Eichelsheim	
De heer P.A. Molenaar	Zeist	en M.E.B. Strijker	Zeist
Hotel Rest. Oud London	Zeist	De heer D. van Hensbergen	Zeist
De heer T.J.M. Elbertse	Zeist	Mevrouw H. v/d Kuil	Zeist
De heer D.J. van Saltbommel	Zeist	De heer P. Dieleman	Zeist
De heer E. van Tellingen	Zeist	De heer R.D. Hoegen	Zeist

tucht op de schepen, hete koorts, scheurbuik en andere dodelijke ziekten aan boord en 'in de Oost'. Maar het gaat ook over het reilen en zeilen van de eerste 'multinational' in de ons toen (on)bekende wereld.

Iedereen is welkom in de recreatiezaal/kantine van het Openbaar Zeister Lyceum op het landgoed Schoonoord (ingang aan de

Blikkenburgerlaan) om 20.00 uur. De lezing, inclusief beeldmateriaal, wordt verzorgd door mevrouw Marina Marijnen uit Zeist.

Documentatiecentrum

Slot Zeist, Zinzendorfln. 1, tel. (030) 692 17 04. Geopend op dinsdag 10 - 12 uur en iedere eerste zaterdag van de maand 14 - 16 uur.

Zeister bedrijven Koninklijk onderscheiden

V.A.M. VAN DER BURG

R.P.M. RHOEN

De nijverheid te Zeist in kaart gebracht 1830-1930

Voorwoord

Recent onderzoek met betrekking tot de industriële ontwikkeling in Nederland over de periode 1800-1850 laat zien dat de Nederlandse overheidspolitiek in de Noordelijke Nederlanden de industrialisatie heeft afgeremd en in de Zuidelijke Nederlanden (thans België) heeft gestimuleerd. De tweedeling: handel (het huidige Nederland) en nijverheid (het huidige België) is in de tijd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) bewust door koning Willem I bevorderd. Natuurlijk was daarbij van belang dat in de Zuidelijke Nederlanden de nodige grondstoffen voor de zware metaalindustrie gevonden konden worden.

Pas vanaf 1830 na de afscheiding van België kreeg de nijverheid in de Noordelijke Nederlanden een impuls. Vanaf dat jaar wordt in deze studie de nijverheid te Zeist in kaart gebracht.

Sedert de vestiging in 1746 te Zeist was er een concentratie van nijverheid rond het Slot Zeist (de brouwerij: 1819 zeepziederij van P.H. Brouwer), aan de Karpervijver (zijdefabriek van Gerrit van Wees) en aan de pleinen (Broeder- en Zusterplein): de winkels van blikwaren en galanterieën. Het dorp zelf had een korenmolen aan de Molenweg (in de buurt van 'Sparrenheuvel') en een smidse in de Dorpsstraat. Buiten de dorpskern hadden de leden van de Evangelische Broedergemeente een industrieterrein aan de Zeister en Biltse Grift ontwikkeld in de buurt van het sluisje. Daar stonden een lijmerij, blekerij en oliemolen. De rol van de Broedergemeente met betrekking tot de economische structuur van het dorp Zeist is reeds elders uitvoerig beschreven. In deze studie wordt beoogd over de periode 1830-1930 de ontwikkeling te Zeist te schetsen. Het jaar 1930 is gekozen omdat dan voor het eerst de overheid met de Winkelsluitingswet 1930 regu-

Mr.Dr.
V.A.M.
van der
Burg
(1945)

is voorzitter van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's-Gravenhage sedert 1998. Hij publiceert regelmatig over juridische, lokaal-historische en genealogische onderwerpen en geeft lezingen.

lerend optreedt. Voordien waren de winkels 'onbeperkt' open. Pas met deze wet wordt de middenstander en zijn gezin beschermd door een regulering van de openingstijden. Elke dag,

R.P.M. Rhoen
(1951) is
gemeente-
archivaris
van Zeist

en publiceert regelmatig over de Zeister geschiedenis in uiteenlopende tijdschriften zoals Cascade, maandblad Oud-Utrecht en Seijst. Hij is lid van de redactie van het tijdschrift Oud-Utrecht.

behalve de zondag, mogen de winkels in Zeist open zijn van 5 uur 's ochtends tot 20.00 uur 's avonds. Vanaf dat moment is pas voor de middenstander sprake van 'vrije tijd' en de moge-

lijkheid tot het leiden van een sociaal leven (sportbeoefening, het bekleden van bestuursfuncties in het maatschappelijk middenveld en zelfontplooiing door het lezen van boeken en studeren voor vak- en andere diploma's).

De bevolking van Zeist in de periode 1830 (2.477 inwoners) en 1930 (24.754 inwoners) groeit pas na 1890. In 1809 vormden de Hernhutters nog 15% van de bevolking, in 1850 7% en in 1930 met 529 zielen ongeveer 2%. Hun stempel op de bedrijvigheid in Zeist neemt daarmee in deze periode ook duidelijk af. De N.H., tot aan de invoering van het algemeen kiesrecht voor mannen in 1917 was de elite van Zeist Nederlands Hervormd, bezat in 1830 veruit de meeste aanhangers. Een kleine 30% was R.K. in 1849 (volkstelling). Dit percentage neemt in de loop van de 19^e eeuw af tot 22% (het personeel op de buitenplaatsen was N.H.) om in het begin van de 20ste eeuw weer te stijgen naar

de 30%. Na de afscheiding krijgt Zeist ook een fors aantal gereformeerden. Maar het meest opvallende in 1930 is het hoge percentage onkerkelijken te Zeist: 13%. Rond 1920 was het aantal vrijzinnig hervormden te Zeist ook 13%. Ook de Doopsgezinde component ontbrak toen in Zeist niet. Geconcludeerd mag worden dat de bevolking van Zeist, een geliefd woongebied voor de beter gesitueerden op de Utrechtse heuvelrug, in 1930 gedomineerd werd door de protestanten (N.H. en gereformeerden), de R.K. een nog niet geheel geëmancipeerde minderheid was en dat zowel onder de oud-Indiëgangers als onder de leden van de S.D.A.P. (voorloper P.v.d.A.) nogal wat onkerkelijkheid zat.

De fabrieksnijverheid te Zeist concentreerde zich in 1930 rond het zilver (Van Kempen en Begeer, de Gero en de Sola), de wasindustrie (Burger, Van Melsen, Van der Voort en Hoogstraten), de machinefabriek aan de Odijkerweg en de bedrijvigheid in Den

Dolder. Zeist was een industriële plaats met nogal wat bedrijven met het predikaat 'Koninklijk' en Hofleverancier. Aan deze beide verschijnselen besteedt deze studie veel aandacht.

Helaas is in de gemeente Zeist het Register van Patentschuldigen niet bewaard gebleven. De patentbelasting, een belasting op het bezit van bedrijven, biedt, waar het Register van Patentschuldigen bewaard is gebleven, een goede bron voor de economische waarde van het betreffende bedrijf. De voornaamste door ons geraadpleegde bronnen zijn: opgave van de fabrieken en bedrijven 1838-1926, de Hinderwetvergunningen 1824-1914 en het Stoomwezen 1856-1871. Het Handelsregister ingevoerd in 1918 en berustend bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken biedt voor het beschrijven van de geschiedenis van opgeheven bedrijven geen informatie. Bedrijfsarchieven van de onderzochte ondernemingen hebben de auteurs in openbare

archiefbewaarplassen niet aangetroffen.

Op 15 september 1984 hield het Zeister Historisch Genootschap Van de Poll-Stichting een open dag rond het thema 'Bedrijvigheid in Zeist'. Het jaar 1916 werd daarbij aan de hand van het 'Verslag van den toestand der gemeente Zeist' in beeld gebracht (Seijst, 14, 1984, blz. 50-59). Eerder was door L. Visser (Seijst, 13, 1973, blz. 16 e.v.) de 'opgaaf der fabrieken' in het jaar 1891 gepubliceerd. Een samenvattend overzicht van de nijverheid in Zeist over de periode 1830-1930 heeft deze studie in kaart gebracht.

Zeist, september 2000

Literatuur

- Gerard Hogendoorn, Zeist. Een milieu-geografische studie, ongepubliceerde scriptie, Amsterdam, januari 1978. G.A.Z. III-75.
- Michael Jansen, De industriële ontwikkeling in Nederland 1800-1850, NEHA, Amsterdam 1999.
- R.H.C. van Maanen, Twee zeepziederijen in Zeist. Seijst (29) 1999, blz. 84 e.v.
- Kees Mandemakers en Onno Boonstra (red.), De levensloop van de Utrechtse bevolking in de 19e eeuw, Van Gorcum, Assen 1995.
- R. Mulder, De gemeente Zeist. Een economisch en sociaal-geografische studie, Rotterdam, januari 1943. G.A.Z. III-88.
- R.P.M. Rhoen en H. van den Top, Industrieel erfgoed in Zeist, in: Jaarverslag 1995 Monumentencommissie Zeist, blz. 14 e.v. G.A.Z. III-359.
- H. Wels, Hernhutters in Zeist. Wonen, werken geloven. Uitgeverij Uniepers, Abcoude 1999.
- Geschiedenis van de Provincie Utrecht vanaf 1780, blz. 245 e.v., Utrecht 1997.
- Zeist in 1832. Grondgebruik en eigendom. Deel 1: Tekst met bijlagen van D.T. Koen en R.P.M. Rhoen. Deel 2: Kaarten. Kadastrale atlas provincie Utrecht 2, 1996.

2 **Nijverheid te Zeist in kaart gebracht**

De plattegrond van Zeist gegraveerd door C. Forsell naar een tekening van I. Petersen ca. 1802 geeft de kern van Zeist, het Slot en de beide pleinen van de Broedergemeente met aparte vermelding van de twee fabrieken van de Hernhutters: de zijdefabriek en de bierbrouwerij.

De korenmolen van Zeist aan de Molensteeg (thans Molenweg) ontbreekt bij de legenda. Ook de smidse aan de Dorpsstraat is niet aangegeven. Naast de Oude Kerk is wel het logement ('Hof van Holland') ingetekend alsmede midden in de Dorpsstraat het Rechthuis en het nieuw logement van de Broederge-

Molen aan de Koppelweg, 1942.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

meente daartegenover. Ook de school, het schoolhuis, aan de Dorpsstraat staat niet vermeld. Misschien was het ook niet de bedoeling van de kaartmaker volledig te zijn.

Het oudste industrieterrein buiten het complex van de Broedergemeente lag op een gebied genaamd 'de Koppel' ¹ aan de Zeister en Biltse Grift ter hoogte van het sluisje (thans flats no 70 in de wijk Nijenheim). Het terrein werd ontwikkeld door leden van de familie Van Calker, een vooraanstaande Hernhutterfamilie. Op dit terrein stond een groot herenhuis 'De Grote Koppel' met daarbij een blekerij (wasserij) - tot 1932 in bedrijf en gedreven door leden van de familie Van Calker - , ros- en oliemolen² (1836 afgebroken), een lijnziederij en azijnfabriek 'De Ster' (in 1876 door

Het personeel van de keramische fabriek van Martin aan de Lageweg, circa 1895. FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

H.H. Liefrink verplaatst naar de Steeg (thans Maurikstraat) na eerst aan de Eerste Dorpsstraat en Tweede Dorpsstraat gevestigd geweest te zijn. Het herenhuis, in 1767 eigendom van Cornelis Schellinger, was in 1826 in handen van Carl Heinrich Wilhelm Verbeek (1797-1864), burgemeester van Rijsenburg, gehuwd met Maria Jacomine Emma Kelderman (1791-1852). De blekerij (wasserij) werd in 1841 gedreven door een lid van de familie Van Calker: P.C. van Calker (1778-1863). Na zijn dood werd A. van Engelen de beheerder van de waterrij. In 1858 kwam Leonardus Burger (Oudewater 1824-Zeist 1898) naar Zeist uit Hoencoop (gem. Oudewater) als beheerder/huurder van deze waterrij. Hij had daar in 1868 zeven wasmeisjes in dienst en keerde in 1875 terug naar Hoencoop toen een telg uit het geslacht Van Calker de waterrij weer zelf kon drijven. De laatste bleker van Van Calker stopte in 1932 met de waterrij aan 'De Koppel'. In

1889 keerde L. Burger terug naar Zeist toen zijn zoon W.G. Burger (Zeist 1861-Zeist 1932) aan de Noordweg een eigen waterrij opende, die het predikaat Hofleverancier in 1930 zou verwerven.

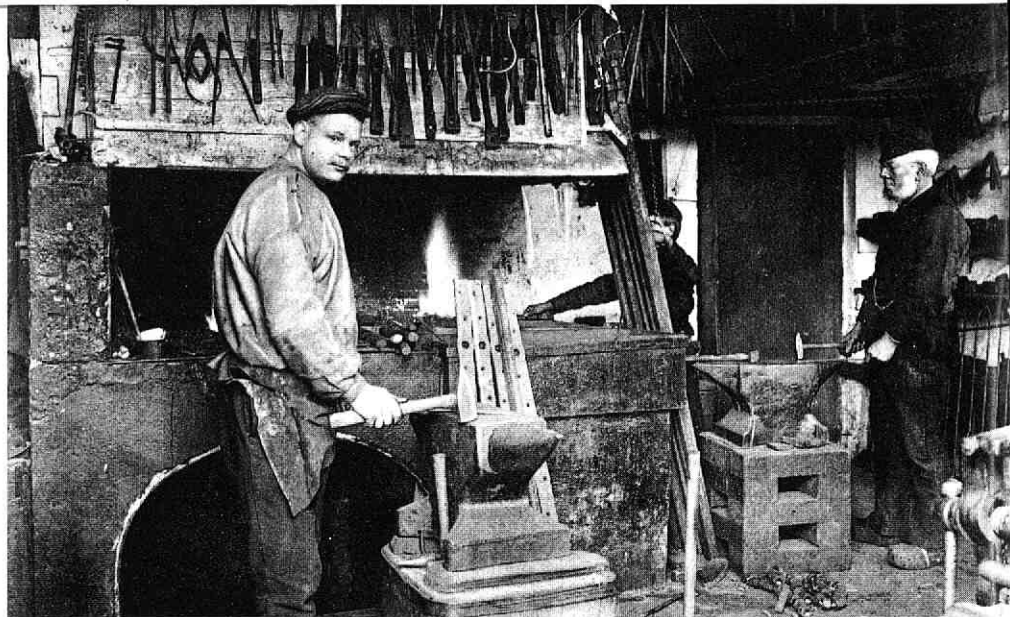
Van het oude industrieterrein 'De Koppel' is thans nog alleen het sluisje te vinden in de Zeister en Biltse Grift. Vermeldenswaardig is nog dat de eerste burgemeester van Zeist (1814-1850), Frans Nicolaas van Bern (1786-1851), aan de provincie een plan heeft voorgelegd om de Grift te verbinden met de Kromme Rijn om de vestiging van bedrijven in dit deel van Zeist te bevorderen. Het plan kwam bij G.S. in de lade terecht.

Aan het Zusterplein / Lageweg ontwikkelde zich vanaf 1834 een nieuw industrieterrein. L.W. Schütz, lid van de Broedergemeente, richtte in dat jaar een metaalgietery / koperslagerij / loodgietery op met de verplichting in de hinderwetvergunning de smeltoven altijd aan de slootkant te houden. Het

De smedery van Fries aan de Lageweg, hoek Karpervijver, circa 1915.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

bedrijf richtte zich voornamelijk op 'het vervaardigen van kunstwerken', had in 1882 49 personeelsleden, werd in 1894 overgenomen door de bekende firma Braat te Delft en daarheen in 1907 verplaatst. De keramische fabriek van de aannemer - pottenbakker E.C. Martin (1805-1878), een in 1855 tot Nederlander genaturaliseerde Hern-

hutter uit Silezië, was opgericht in 1835 door de Deen E.L. Nörgaard, ook een Hernhutter. Het bedrijf maakte teracotta ornamenten en de beroemde zgn. Zeister kachels, die nu nog in de kerk van de Broedergemeente te zien zijn. De fabriek is in 1958 opgeheven met uitzondering van de pottenbakkerij. Langzamerhand ontwikkelde

de hele Lageweg tot industriegebied. Rond 1830 was de smedery van C.P. Fries reeds aan de Lageweg (hoek Karpervijver) gevestigd.

Achter de Eerste Dorpsstraat kwam, zoals gezien, aan de Maurikstraat 6 in 1876 de azijnfabriek 'De Ster'. Aan de Dorpsstraten zaten de volgende 'hofleveranciers': G.M. de Bruijn (1883),

C. Avis Jzn., boek-, muziek- en kunsthandel met boekbinderij, uitgever van de Weekbode, (1892), J. van Zanten, kleermaker, (1898), D. van Arkel, vervoerbedrijf en stalhouderij, (1900) en C.J. van Scherpenzeel N.V., slagerij, (1936). Op het aansluitend gebied Nooitgedacht 26 zat de firma A.J. Kraan en Zoon (1963), terwijl aan de Jufferstraat de rijtuigmakerij van Uitman gevestigd was. Met de smidse, de hotels, de bazaar en de vele winkels vormde de beide Dorpsstraten en het omliggende gebied in de periode 1830-1930, maar vooral na 1900 een druk centrum van Zeist. Het gebied Kroostweg / Noordweg / Koppelweg had een concentratie van wasserijen: 1889 W.G. Burger (Noordweg), de eerst in het centrum van Zeist aan de Achterheuvel (1868) opgerichte wasserij A. van Melsen aan de Kroostweg 35 en Van der Voort aan de Koppelweg. De wasindustrie was in Zeist na 1932 geheel in r.-k. handen.

Op het terrein naast de korenmo-

len 'De Hoop' (afgebrand 1867) hoek Voorheuvel/Jagerlaan richtte Anthonie Rogair in 1863 de bierbrouwerij 'De Leeuw' op, die ruim veertig jaar bestaan heeft.

Ook rond de Voorheuvel ontwikkelde zich ambachtelijke nijverheid. 1881 Fa. L. Gadellaa, verwarmingsindustrie, Voorheuvel 37. De smederij van firma C.W. Aben (later Sinus-Aben N.V. aan de Odijkerweg) en de natuurblekerij van de familie C.H. Hoogstraten (Voorheuvel 39). De winkels en wekelijkse markten maakten de Voorheuvel ('De Slof' geheten in de volksmond) tot een druk gebied.

De Karpervijver 8-10 huisvestte de firma Kraepelien en Holm, nadat in 1890 de apotheek, opgericht in 1774 door G. van Wees aan Broederplein 19, van de fabriek was gescheiden. Het bedrijf werd in 1876 Hofleverancier. Na het faillissement van de voormalige rijwielfabriek Wilhelmina kwam in het fabrieksgebouw aan Karpervijver 17 de N.V. Koninklijke Nederlandse Fabriek

van Gouden en Zilveren Werken, Gerritsen en Van Kempen, N.V. in 1904. Het predikaat 'Koninklijk' verwierf het bedrijf in 1926.

Aan de Bergweg 107A en 107B verrees in 1911 de Eerste Nederlandsche Fabriek van Nieuwe Zilveren Werken (sedert 1931 Gerofabriek genaamd) vlakbij het Openbaar Slachthuis (Bergweg 101B). De Gerofabriek verschaftte in 1926 aan 236 mannen en 37 vrouwen werk en was daarmee de grootste werkgever van Zeist. Gerritsen en Van Kempen volgde in de zilverindustrie met 125 mannen en 15 vrouwen. De jongste loot, Nieuw Zilveren Werken 'Solafabriek' aan de Van Reenenweg 155, opgericht in 1922, sloot de rij met 95 mannen en 13 vrouwen. Ook aan de Bergweg op nr. 25 verrees een nieuwe korenmolen 'De Vriendschap' (1867; molenromp gesloopt 1981).

Voor de werknemers bij de 'Gero' bouwde de woningbouwvereniging 'Gerodorp' in 1920 reeds aan de

Gerolaan. Bij het 50-jarig bestaan van de 'Gerofabriek' in 1962 ontstond het Geroplein, welke naam na het verdwijnen van de fabriek in 1977 weer werd ingetrokken.

Den Dolder, een buurtschap onder Zeist, maakte in de 20ste eeuw een metamorfose door. Op een gedeelte van de buitenplaats 'De Ewijckshoeve' ruim 207 ha groot kwam een vestiging van de Willem Arntzstichting uit Utrecht in 1911. Nadat zijn fabriek in Amersfoort afgebrand was, kwam in 1902 de zeepfabrikant Christoph Pleines³ naar den Dolder om "éene zeep-fabriek en toiletzeepfabriek" te bouwen op een gedeelte van het buiten 'Prins Hendriksoord' aan de spoorweghalte van de lijn Utrecht-Amersfoort bij de Dolderseweg. De fabriek 'De Duif' kreeg een heel dorp om zich heen: veelal gebouwd door de woningbouwvereniging 'Duivendorp': directeurswoning, boerderij ('Nieuw Transvaal'), zes dubbele arbeiderswoningen, kerkzaal, school en eigen begraafplaats

'Het Stille Hofje'. In 1916 verkregen de Zeepfabrieken 'De Duif' het predikaat Koninklijk.

Ook is vermeldenswaard het initiatief van de Hernhutter Conrad Wilhelm Anton (1831-1908)⁴ in 1866 eigenaar van het Antonpark en oprichter van de garen- en bandfabriek aan de Weeshuislaan (thans Weeshuislaan/hoek Belcour). Ook hier woonde het personeel bij de fabriek, die in 1967 werd gesloten.

Niet tot de nijverheid gerekend werden de 'Bloemkweekers' van Zeist. Toch is het bloemistenbedrijf zeer belangrijk voor Zeist geweest. Ontstaan doordat tuinlieden van de buitenplaatsen in Zeist zich zelfstandig gingen vestigen, waren er in het begin van de 20ste eeuw tal van gerenommeerde bloemisten in Zeist. De heer C.G. van Dijk van bloemisterij 'Flora' aan de Montaubanstraat werd in 1895 hofleverancier. Hij leverde aan het Hof. Na zijn faillissement in 1904 werd Derk Meeuwenberg eige-

naar. Het bedrijf werd in 1952 opgeheven. Bekend waren ook bloemisterij 'Aurora' 2de Dorpsstraat 27 (eigenaar H.H. de Kruijff) en met diezelfde naam, Slotlaan 47 (eigenaar A.G. de Kruijff) en Bloemenmagazijn 'Corona', Voorheuevel 31 (eigenaar H. Steenhuis). C. Smitskamp huurde de kwekerij achter het Protestantse Weeshuis aan de Slotlaan (thans HEMA-gebouw), Weeshuislaan 5, waar hij de bloemisterij 'Semper Florens' exploiteerde.

Uit de 'Naamlijst der Aangeslotenen van het Telefoonnet' (ook gepubliceerd in Seijst (4) 1974, blz. 67-68, blijkt dat alle grote leveranciers te Zeist in 1902 reeds voorzien waren van telefoon, zodat vanaf de grote en kleine buitenplaatsen en villa's door de beter gesitueerden gemakkelijk besteld kon worden.

De werkgevers organiseerden zich ook al in het begin van de 20ste eeuw: Zeister Handelsvereniging (opgericht 1907), de r.-k. middenstandsvereniging St. Ansfridus (enkele dagen later

De stakende Zeister bouwvakkers voor het St. Joseph-gebouw aan de Hortensialaan, 1919. FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

ook in 1907 opgericht) en de Chr. middenstandsvereniging werkten later samen onder de koepel de 'Middenstandscentrale van Zeist'. De tegenhangers, de werknemersverenigingen, nvv (opgericht in 1906) en de Christelijke en r.-k. vakorganisatie, ontstonden in diezelfde periode.

Over arbeidsonrust en geschillen over arbeidsvoorwaarden is door de auteurs bij hun onderzoek alleen de staking door de vier bouwbonden te Zeist in 1919 aangetroffen. Na afloop van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) deed zich in geheel West-Europa een revolutionaire geest voor. In Nederland achtte de SDAP-leider P.J. Troelstra de tijd rijp voor een republiek. Hij vergistte zich in de stemming onder de Nederlanders deernlijk. Na de huldiging van koningin Wilhelmina op het Malieveld te Den Haag volgde ook in de provincie Utrecht een proclamatie van de Commissaris van de Koningin aan de burgemees-

ters op 13 november 1918 en vervolgens een oproep tot een "biddag" op donderdag 28 november 1918 met behoud van loon en sluiting van alle scholen. Vanuit Zeist werd een rekest gezonden aan H.M. de Koningin om in deze bewogen tijden aan Uwe Majesteit eerbiedig hulde te betuigen en uiting te geven aan hunne (lees: van de gehoorzame onderdanen) gevoelens van innige verknochtheid aan Uw Huis." Op 25 april 1919 verscheen ook te Zeist een "Manifest der Tucht-Unie" gericht om herhaling van de gebeurtenissen in 1918 te voorkomen.

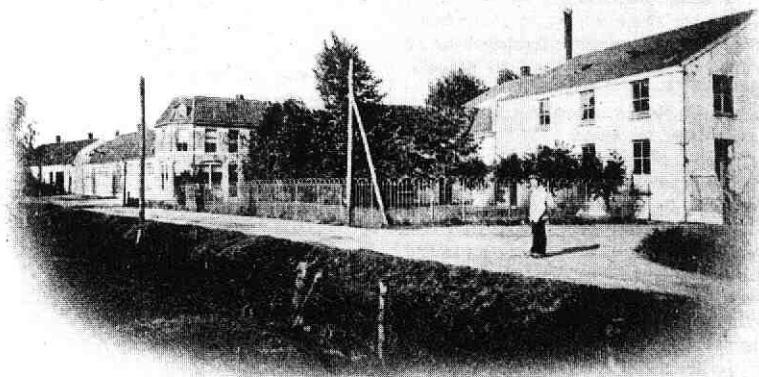
Intussen werd te Zeist de bouwactiviteiten na de Eerste Wereldoorlog hervat. Dit leidde tot een arbeidsgeschil over de hoogte van het loon voor de bouwvakkers. De staking duurde te Zeist van 3 juni tot 18 augustus 1919. Na bijna zes weken staking probeerde het college van B. en W. te bemiddelen. Het comité uit de samenwerkende organisaties van bouwvakkers werd daartoe op donderdag 31 juli 1919 op

het gemeentehuis uitgenodigd. Waarschijnlijk geschiedde dit onder druk van de ondernemers te Zeist. Zo had de leiding van de Zilverfabriek voorheen J.A.A. Gerritsen aan de Karpervijver op 11 juli 1919 geprotesteerd bij de stakingsleiding dat geen gevolg was gegeven aan het verzoek tot noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden in de fabriek.

De bemiddelingspoging heeft niet onmiddellijk tot succes geleid. Pas 18 augustus 1919 werd de staking beëindigd. Toen was aan de looneisen van de bouwvakkers voldaan en een collectief arbeidscontract gesloten. Een foto met leden van de vier bouwbonden met de tekst "Na de overwinning" herinnert aan deze stakingsperiode te Zeist, waar de patroons verenigd in de Ned. Aannemersbond afd. Zeist het onderspit hadden moeten delven.

Bij de Rijnspoorweg Utrecht-Arnhem werd in 1842 station Driebergen op de grens met Zeist geopend. Dit

De Zeister Machinefabriek aan de Odijkerweg, circa 1900. FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

ZEISTERMACHINEFABRIEK.

station opende voor Driebergen de mogelijkheid tot forensenverkeer. In de voormalige boerderij 'De grote Breul' aan de Odijkerweg, die aanvankelijk dienst deed als stoommeelfabriek, kwam in 1899 de Zeister

Machinefabriek. Aan de Zeisterzijde aan de Odijkerweg werd in 1905 een nieuwe metaalwarenfabriek gebouwd (Odijkerweg 22) - in 1916 eigendom van Bamag Didier en met 100 mannelijke werknemers na de zeepfabriek

van Chr. Pleines te Den Dolder de grootste werkgever in Zeist - na de 2de Wereldoorlog in gebruik door o.a. de handelsmaatschappij Klewabo en later door de verwarmingsindustrie Sinus-Aben N.V. Bij deze fabriek werden ook arbeiderswoningen gebouwd (Odijkerweg 2-24A). Aan Driebergse zijde lag de vleeswarenfabriek 'Gevato' (thans staat op die plaats het kantoor van het Staatsbosbeheer).

Grenzend aan de manufacturenwinkel Jacky afkomstig van het Broederplein en in 1899 geopend aan de 1e Dorpsstraat op de plek van het Nieuw Logement van de Broedergemeente (Dorpsstraat 20) richtte Herman Broedelet⁵ na zijn tabaks- (1895) en rijwielhandel (1904) het garagebedrijf Broedelet op. Hij verkocht in 1908 zijn eerste auto aan Louis Anne Labouchere, (1865-1936), lid van een van de rijkste families in Zeist. Nog bestaat het Automobielen- en Garagebedrijf Fa. G. van Amersfoort, dat voortkomt uit de rijwielabriek 'De

Arend', Slotlaan 24. Diligence Van Wijk naar Utrecht werd verdrongen door de paardentram Zeist-Utrecht, op zijn beurt vervangen door de elektrische tram tot 1950⁶. De NBM-bussen van Zeist naar Utrecht zijn opgevolgd door de bussen van het bedrijf 'Connexion'. De economische structuur van Zeist anno 2000 is gebaseerd op hoogwaardige productie en de dienstverlening van de nieuwe economie, zoveel mogelijk verdwenen uit de woonwijken naar speciaal ingerichte industrieterreinen. Nijverheid en woongenot verdragen elkaar niet meer.

Noten

1. J. Meerdink, Herinneringen aan 'De Koppel' te Zeist, Seijst (9) 1979, blz. 43 e.v. Afbeelding (blz. 64); dezelfde, Enkele grepen uit de geschiedenis van Zeist tijdens de inlijving bij Frankrijk, Seijst (13) 1983, blz. 28 e.v. m.n. blz. 31-33. De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 22 april 1865 (beschrijving van 'De Grote Koppel'). In 1865 voor afbraak verkocht.
2. K.W. Galis, De molens in Zeist, Van de Poll-Stichting, Zeist 1981, blz. 45-47.
3. L. Visser, Christoph Pleines. Pfalzdorf 1857-Schaan 1936. Zeepfabrikant in Den Dolder, in: Markante Zeistenaren, Van de Poll-Stichting 1991, blz. 64 e.v.
4. J. Meerdink, Conrad Wilhelm Anton. Gnadenfeld 1831-Neuwied 1908. Hernhutter koopman en fabrikant, in: Markante Zeistenaren, Van de Poll-Stichting 1991, blz. 59 e.v.
5. J. Meerdink, Herman Broedelet. Zwolle 1872-Zeist 1930. Zeister pionier in de autohandel, in: Markante Zeistenaren, Van de Poll-Stichting 1991, blz. 108 e.v.
6. Ger Russer, Zeist: vergane glorie van trein en tram, Seijst (17) 1987, blz. 28 e.v.

Literatuur

- R.P.M. Rhoen, De zuivelfabriek 'Hygieia' aan de Koppeldijk, Seijst (22) 1992, blz. 49 e.v. Werd in 1901 gebouwd en in 1911 naar de Torenlaan verplaatst.
- R.P.M. Rhoen, Van sterrebos tot koppelgebied. Seijst (23) 1993, blz. 25 e.v.
- R.P.M. Rhoen, Het Rond als marktplein. Het instellen van een groentemarkt in 1854. Seijst (26) 1996, blz. 10 e.v.
- R.P.M. Rhoen, Een autominnend dorp. Auto's en hun eigenaren in Zeist tussen 1899 en 1919. Oud-Utrecht (74) 2001, blz. 123 e.v.
- L. Visser, De markt terug in het hart van Zeist. Seijst (26) 1996, blz. 14 e.v.

**sociale
werkvoorziening
zeist**

een tekort aan mankracht?

**SWZ biedt u de oplossing!
SWZ, een betrouwbare partner
voor een betaalbare prijs als het
gaat om:**

- drukwerk en mailingen
- verpakkingsactiviteiten
- assemblage
- hout- en metaalbewerking
- groenvoorziening en schoonmaak
- detacheringen

Voor meer informatie of een vrijblijvende afspraak kunt u bellen met onze afdeling verkoop. Tel. 030-6959004

thorbeckelaan 3, postbus 164
3700 ad zeist, tel. 030-6959004
internet: www.swzeist.nl

**SKI
TENNIS
OUTDOOR
SPORT-ALLROUND**

RUNNING
Center
international

SPOORTHUIS

SUNNYCAMP

Slotlaan 178
3701 GT Zeist

Tel.: 030 - 6916737
Fax: 030 - 6920969

Skiwerkplaats:

Aalscholverlaan 18 - Tel.: 030 - 6958548

3 Bedrijven met de predikaten 'Koninklijk' en Hofleverancier

Bij het lezen in de 'Gids voor Zeist' (circa 1896) of 'Kraal's nieuwe groote gids van Zeist' (1907) of bladerend in oude adresboeken en in oude jaargangen van de Zeister krant komt men vaak advertenties tegen van zaken waarbij het Koninklijk Wapen is afgebeeld of Hofleverancier vermeld staat.

Men veronderstelt wel eens dat in Zeist veel personen zich Hofleverancier mochten noemen door de positie van de familie Van de Poll aan het Koninklijk Hof. Jkvr. Frederica Louise Henriëtte van de Poll (E.H.O.) (1853-1946) was hofdame van koningin Emma

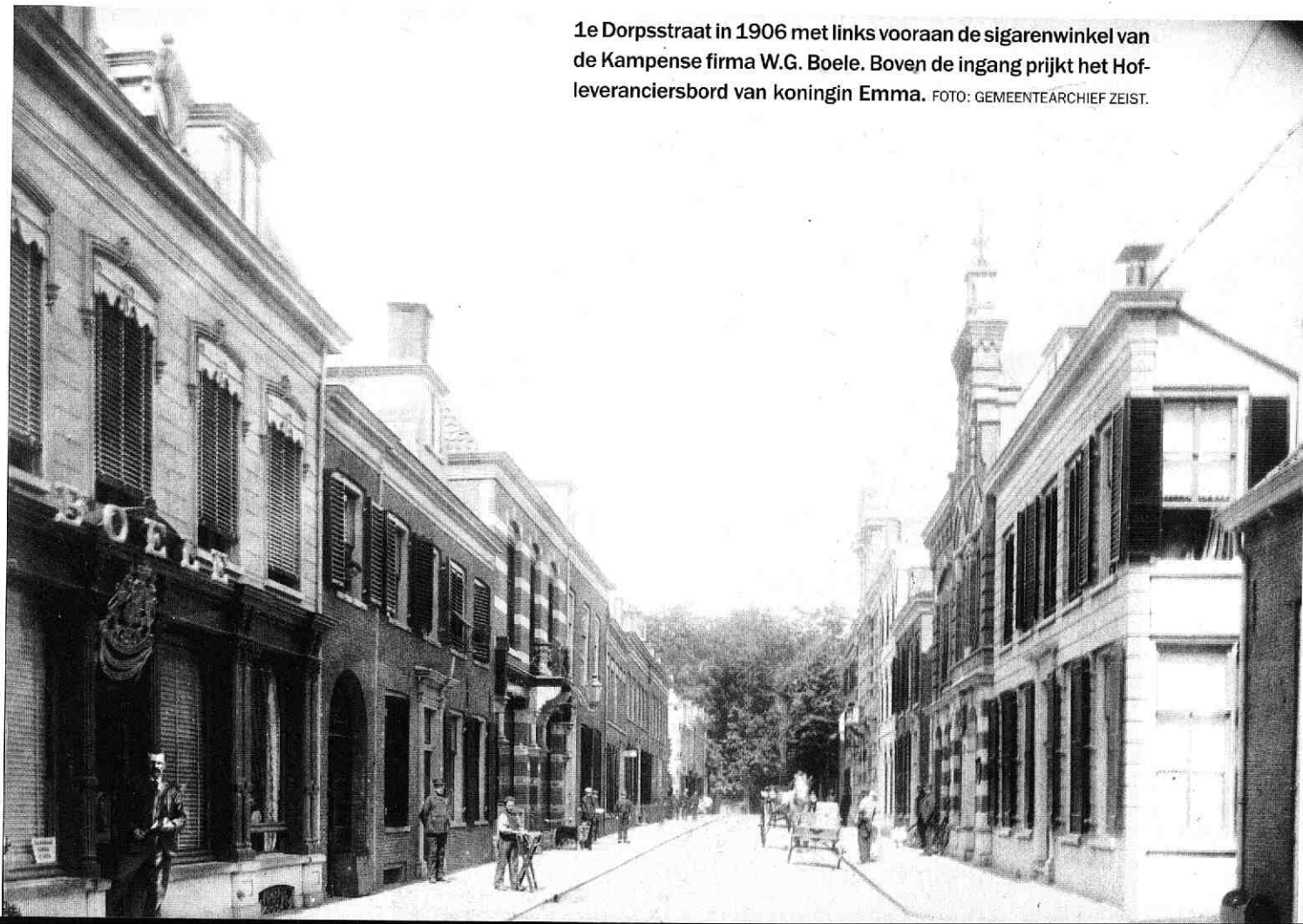
en haar zus Jkvr. Louise Pauline van de Poll (E.H.O.) (1857-1943) was als dame du palais honoraire, belast met de opvoeding van prinses Juliana. Andere leden van de familie Van de Poll werden regelmatig aan het Hof uitgenodigd.

Jhr. Fredrik Harman van de Poll (R.NL. en G.G.G.) (1823-1909), vader van de beide freules Van de Poll, had een grote culturele belangstelling en was zeer muzikaal. Hij was onder andere oprichter en (ere)voorzitter van het Zeister Harmonie Muziekgezelschap. Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum in 1907 ontving dit muziekgezelschap het predikaat 'Koninklijk'. Bij gelegenheid van een 25-jarig of 50-jarig bestaan werd wel vaker dit predikaat verleend, maar de

vraag in deze is in hoeverre hierop een persoonlijke belangstelling van koningin Wilhelmina van invloed is geweest.

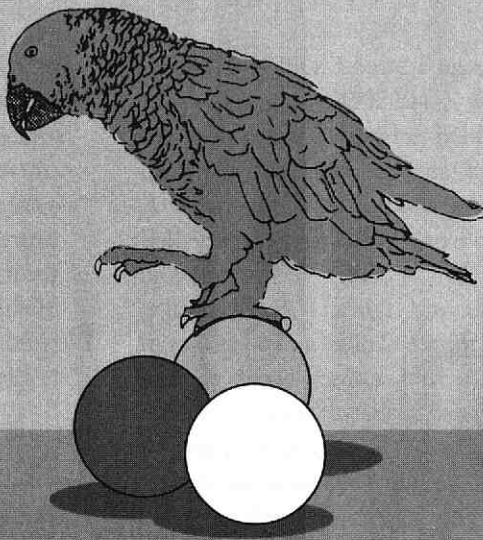
In twee gevallen is bekend dat een lid van de familie Van de Poll zich heeft ingespannen voor het verkrijgen van een koninklijk predikaat voor een bedrijf in Zeist. Bij de aanvraag van het predikaat Hofleverancier door D. van Arkel heeft Jhr. F.H. van de Poll op 20 mei 1900 een aanbevelingsbrief gestuurd en de aanvraag van het predikaat 'Koninklijk' of Hofleverancier voor de Boek- en kunsthandel Jan W. Kraal N.V. in 1953 ging uit van Jkvr. Joanna Margaretha Elisabeth (1872-1970), een zus van de hiervoor genoemde freules.

1e Dorpsstraat in 1906 met links vooraan de sigarenwinkel van de Kampense firma W.G. Boele. Boven de ingang prijkt het Hofleveranciersbord van koningin Emma. FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST.

Victoria

BILJARTCENTRUM

1e Dorpsstraat 7
3701 HA Zeist
Telefoon 030 - 691 67 16
Fax 030 - 693 02 80

Zeven biljarts (drie matchtafels)

In dit hoofdstuk worden alleen bedrijven besproken die in Zeist gevestigd waren c.q. zijn en niet de filialen van zaken met de hoofdvestiging buiten Zeist. De sigarenfabrikant firma W.G. Boele te Kampen had sinds april 1896 in Zeist een filiaal in de 1e Dorpsstraat. In 1898 werd aan deze firma het recht verleend het Koninklijk Wapen te voeren van koningin Emma. Een andere zaak die Hofleverancier was, was de delicatessenhandel van F.H. Klokke uit Utrecht, die in de 2de Dorpsstraat 59 een filiaal bezat.

'Koninklijk'

Het predikaat 'Koninklijk' is een prerogatief van de regerend vorst. Het werd door koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) geïntroduceerd en door koning Willem I (1815-1840) overgenomen. Het is een onderscheiding die toegekend kan worden aan instellingen van Staat, ondernemingen en verenigingen (genootschappen, verenigingen, maatschappijen, broe-

derschappen, instituten, instellingen, bonden).

Het predikaat 'Koninklijk' voor ondernemingen is een hogere onderscheiding dan Hofleverancier. Beide titels kunnen nooit samen gevoerd worden.

De particulier secretaris van H.M. de Koningin, tevens secretaris van de Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Koninklijk Wapen, schreef op 25 juni 1936 aan de procureur-generaal bij het gerechtshof in Den Haag:

'Dat ik de overtreding gelegen in het toch voeren van het Koninklijk Wapen niet zeer ernstig vind, omdat naar mijne meening het praedicaat "Koninklijke" eene hoogere onderscheiding betekent dan die tot het voeren van het Wapen.'

Door ondernemingen werd dat verschil duidelijk aangevoeld. De Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Konink-

Delicatessenhandel

— VAN —

F. H. KLOKKE,

Hofleverancier.

MAGAZJNEN:

ZEIST,

2^e Dorpstraat 59.

UTRECHT,

Oudkerkhof 15-17.

Advertentie van de delicatessenwinkel van F.H. Klokke uit Utrecht met een vestiging in Zeist, omstreeks 1896.

lijk Wapen deelde in 1937 aan de burgemeester mede dat het predikaat 'Koninklijk' niet aan de n.v. Gerofabriek kon worden verleend. Indien de naamloze vennootschap het op prijs zou stellen het Koninklijk Wapen met de titel van Hofleverancier te voeren zou daar tegen geen bezwaar bestaan om dat recht te verlenen. Om zuiver zakelijke redenen stelde de naamloze vennootschap daar geen prijs op.

Vóór 1899 werd informatie over de voorgedragen instelling, onderneming of vereniging ingewonnen bij de burgemeester van de plaats waar de rekwestrant woonde. Koningin Wilhelmina (1898-1948) bracht na haar troonsbestijging wijzigingen aan in het stelsel. Zij vond bijvoorbeeld dat de Commissarissen van de Koningin beter geschikt waren om te adviseren. Soms werd nader advies gevraagd aan andere instanties, zoals de arbeidsinspectie.

In het begin van haar regeringsperiode werd tevens een onderzoek ingesteld naar de personen en lichamen waaraan in het verleden het predikaat 'Koninklijk' was toegekend of het recht verleend was tot het voeren van het Koninklijk Wapen. Dat onderzoek vond plaats in 1907. In 1936, in 1947 en in 1982/1985 werden nogmaals dergelijke onderzoeken uitgevoerd. Tijdens zo'n onderzoek werden geen nieuwe aanvragen in behandeling genomen.

De burgemeester schreef in 1947 aan de Firma H.Chr. Stroeken & Zonen te Tegelen in verband met het initiatief het predikaat 'Koninklijke' aan te vragen voor de Sola-fabriek:

'nieuwe praedicaten, als door U bedoeld, eerst weder verleend zullen worden, nadat de zuivering der bestaande zal zijn geëindigd. Hiermede zullen vermoedelijk nog enige maanden gemoeid zijn (...).'

In 1954 stelden de Commissarissen

van de Koningin samen met de groot-officier in speciale dienst van H.M. de Koningin richtlijnen op voor de toekenning van het predikaat 'Koninklijk', om zo meer uniformiteit te bereiken. Uit het navolgende voorbeeld mag blijken dat duidelijke regelgeving geboden was. De Commissaris van de Koningin schreef in 1951 aan de burgemeester dat hij het verzoek om te bevorderen dat aan Het Zeister Mannenkoor het predikaat 'Koninklijk' zou worden verleend, niet kon overnemen omdat, zo motiveerde hij:

'Uw verzoek betreft een verenging met een betrekkelijk gering aantal actief belangstellenden. Uit de aanvraag blijkt dat de vereniging 71 werkende leden telde en 40 donateurs.'

De burgemeester reageerde hierop in zijn brief uit 1952 aan de Commissaris van de Koningin als volgt.

'Zo meen ik er Uw aandacht op te mogen vestigen, dat het aantal actief belangstellenden niet, zoals U in Uw bovenaangehaalde missive opmerkt,

betrekkelijk gering is. Het bedraagt namelijk ongeveer 70 en is mijns inziens dus zeker wel van betekenis. Ik moge er in verband hiermede op wijzen, dat de Zangvereniging "Euterpe" te Utrecht, U persoonlijk wel bekend, die, naar mij wordt medegedeeld, een ongeveer even groot aantal werkende leden telt, gerechtigd is het praedicaat "Koninklijke" te voeren. Beide koren hebben dezelfde dirigent, namelijk de heer H. Altink.'

Het Utrechts Mannenkoor 'Euterpe' ontving op 16 april 1948 het predikaat 'Koninklijk'. Euterpe was opgericht in 1896 en telde in 1956 85 leden. Het Zeister Mannenkoor was enkele jaren ouder. Het werd in 1892 opgericht.

Uit gemotiveerde afwijzingen van aanvragen kan men enigszins opmaken welke criteria er vóór 1954 werden gehanteerd.

Zo schreef de Commissaris van de Koningin in 1951 aan de burgemeester naar aanleiding van zijn aanvraag

voor het predikaat 'Koninklijk' voor de N.V. Papierindustrie van Straten en Boon:

'de ervaring van de laatste jaren mij heeft geleerd, dat de verlening van het praedicaat "Koninklijke" nog slechts zeer sporadisch plaats vindt.'

Dezelfde ambtsdrager schreef in 1952 aan de burgemeester:

'Afgezien van de voorziening in de leiding van het bedrijf [N.V. G. van Wees en Weiss, vdB en Rh] gedurende de

jaren van bezetting, kan het bedrijf in verband met de nog al wisselende en veelal buitenlandse leiding, niet met recht aanspraak op een dergelijke onderscheiding maken.'

Op grond van de hierboven genoemde in 1954 vastgestelde richtlijnen werd de aanvraag voor het predikaat 'Koninklijk' voor de N.V. Gerofabrieken in 1962 bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van

de onderneming niet gehonoreerd. Commerciële ondernemingen moesten sindsdien tenminste honderd jaar bestaan.

Instellingen, ondernemingen en verenigingen die zich 'Koninklijk' mogen noemen, voeren tegenwoordig de 'Koninklijke Kroon'. L. Schütz & Zoon, Koninklijke Fabriek van Gegoten Zink- en Bronswerk, en Chr. Pleines, Koninklijke Zeepfabrieken, daarentegen voerden het Rijkswapen op hun drukwerk.

In 1965 werden nieuwe en meer stringente voorwaarden vastgesteld.

Door koningin Beatrix werden ten aanzien van het recht tot het voeren van het predikaat 'Koninklijk' nieuwe toekenningscriteria ingevoerd. Zij werden gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant van 5 oktober 1988, nummer 193.

Briefpapier van de fabriek van L. Schütz & Zoon met het wapen van koning Willem III.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

Gegoten Zink en Bronswerken.

L. SCHÜTZ & ZOON.
ZEIST.

*

*W. v. d. Meer
Zeist, den 6 Febr 1906*

*W. v. d. Meer 74 Nieuwkerk
v. Speijksstraat 30
de Maas*

Hofleverancier

Het predikaat Hofleverancier is een prerogatief van het Staatshoofd. Lode-wijk Napoleon, koning van Holland, heeft het begrip Hofleverancier inge-voerd. Koning Willem I heeft het over-genomen.

Oorspronkelijk werd het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen verleend aan leveranciers en ambachtslieden die aan het Hof mochten leveren. Tijdens de regering van koning Willem III (1849-1890) verviel deze eis. Door hem werd als richtlijn vastgesteld:

'dit recht alleen te verleenen aan hen die qua soliditeit en belangrijkheid bijzonder uitmunten. Het voeren van het Koninklijk Wapen strekt derhalve tot beloning voor bewezen diensten bij den vooruitgang van handel en nijverheid en mag tot geen bedrieglijk lokaas strekken voor het publiek, daar waar nog geen genoegzame waarborgen van deugdelijkheid bestaan.'

IRG 31.MEI 10n°

 Chr. PLEINES. KONINKLIJKE ZEEPFABRIEKEN AMERSFOORT.	Fabrieken en kantoor gelegen aan den Dolderscheweg (halte a. d. lijn Amersfoort-Utrecht). Poststukken, telegrammen, etc. a. v. p. adresseeren naar Amersfoort, alwaar men ook wissels etc. gelieve te doen voorkomen. Goederen te zenden (indien mogelijk) per Centraal- of Staatspoor naar Station Boesterberg, met duidelijke bemerking: Lozen Dolderscheweg - per S. S.- N. C. S. Adres voor postkwitantie's, Huis van Heide (Prov. Utr.) Telegraaf-Adres: PLEINES AMERSFOORT. Postadres: AMERSFOORT.	Gedeponoerd Fabrieksmark „DE DUIF“
--	--	---

Zeist 30 Mei 1910.
 (Post adres: Amersfoort.)

den Heer Burgemeester der gemeente Zeist.

Van de predikaten 'Koninklijk' en Hofleverancier ging zeker een stimulans voor het bedrijfsleven uit. Zo schreef Schütz uit Zeist in 1876 in zijn rekest aan koning Willem III:

'dat dit hooge eerbewijs van Uwe Majesteit voor mij een nieuwe prikkel zal zijn om steeds met ijver op den door mij ingeslagen weg voort te gaan, ten einde door een ernstig streven, als industrieel, nuttig werkzaam te zijn.'

Zo ook de 'Koninklijke Zeepfabrieken de Duif, voorheen Chr. Pleines' die in haar dankbrief van 23 september 1922 aan koningin Wilhelmina schreef:

'De ontvangst daarvan bemoedigt haar ten zeerste in haar streven, om de belangen van eigen zaken, en daarin ook de belangen van de Nederlandsche industrie in het algemeen te blijven dienen (...).'

Uitdrukkelijk werd in het diploma waarbij het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen was verleend, vermeld dat het geen recht gaf tot het doen van leveranties aan het Hof. Dat gold zowel ten tijde van de regering van koning Willem III als tijdens het regentschap van koningin Emma (1890-1898). Zo stond dat onder meer in de twee diploma's voor de firma Kraepelien en Holm van 1876 en 1892 en voor Van Zanten in 1898.

Koningin Wilhelmina stelde strengere eisen vast om in aanmerking te komen voor het predikaat Hofleverancier.

'Voorts doe ik U opmerken, dat Hare Majesteit de Koningin de gunst tot het voeren van het praedicaat "Konink-

lijke", slechts bij zeer groote uitzondering wenscht te verleenen, en in het algemeen, ook bij het toestaan van Harer Majesteits wapen, veel minder vrijgevig dan vroeger wenscht te zijn. Hare Majesteit verlangt namelijk, dat niet alleen gelet zal worden op de belangrijkheid en uitgebreidheid der zaak, maar ook zal overwogen worden of de aanvrager als mensch en als burger de gunst waardig is, zich humaan voor zijne ondergeschikten betoont, voor hunne toekomst zorgt en zich verdienstelijk maakt voor onzen nationalen handel en nijverheid.' stond in de begeleidende brieven die de burgemeester in 1899 en 1906 ontving, waarbij hem aanvragen om advies werden toegezonden.

De grootte van een bedrijf was juist altijd een belangrijk criterium geweest. Zo adviseerde de burgemeester in 1901 negatief op de aanvraag van J. van Hensbergen die handel dreef in Gelderse waren (worst, spek, boter, eieren

Boven: **Fabriekscomplex van de zeepfabriek De Duif in Den Dolder, circa 1925.**

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Onder: **Briefpapier van de zeepfabriek De Duif in Den Dolder met het wapen van koningin Wilhelmina.**

enz., vdB en Rh.). Hij oordeelde dat de zaak te klein was en van te weinig belangrijkheid om in aanmerking te komen voor de onderscheiding.

Bij gelegenheid van een jubileum van een firma of een ander belangrijke gebeurtenis, werd het predikaat tijdens haar regering ook vaak verleend. Door de Firma van Zanten en Zonen, een kleermakerij, werd in 1927 bij het zestig jarig bestaan een verzoek ingediend en voor de 'N.V. Stoomwascherij en Strijkinrichting, voorheen W.G. Burger' werd in 1929 een aanvraag ingediend in verband met het veertig jarig bestaan van de onderneming.

Vanaf 1899 was het niet meer de taak van de burgemeester maar van de Commissaris van de Koningin om advies op ingekomen aanvragen te verstrekken aan respectievelijk de Hofcommissie (tot 1919), de Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Koninklijk Wapen

(van 1919 tot 1940) en de grootofficier in speciale dienst van H.M. de Koningin (vanaf 1950).

De grootofficier in speciale dienst van H.M. de Koningin stelde na beraad met de Commissarissen van de Koningin in 1954 nieuwe richtlijnen op voor het verlenen van het predikaat Hofleverancier. In 1965 werden nieuwe en meer stringente voorwaarden vastgesteld.

Degene aan wie het predikaat Hofleverancier was verleend, was gerechtigd het Koninklijk Wapen te voeren. Hij kon dat doen door het Wapen af te drukken in briefhoofden en op nota's, maar ook door het aanbrenge van een Wapenbord, ook wel Hofleveranciersbord genoemd, aan zijn gevel. Het is bekend dat in ieder geval de heren Holm, De Bruijn, Van Zanten en Van Arkel en mevrouw Holm-Lieder een Hofleveranciersbord hebben aangebracht.

Op drukwerk gebruikten in ieder

geval de firma Kraepelien en Holm, (firma) G.M. de Bruijn, C. Avis Jzn., C.G. van Dijk en D. van Arkel het Koninklijk Wapen.

Het predikaat Hofleverancier werd ook gebruikt om er reclame mee te maken. Stalhouderij Van Arkel liet met grote letters het woord hofleverancier op zijn verhuiswagen schilderen. Wasserij Burger gaf als reclame een mapje uit met twaalf prentbriefkaarten van het fabrieksgebouw en de verschillende afdelingen. Op de hoes heeft men duidelijk gebruik gemaakt van het recht de titel van Hofleverancier te mogen voeren. Op de achterzijde van de foto's is het Rijkswapen met de predikaatsvermelding eveneens afgerukt.

Dat het bezit van het predikaat een positieve uitstraling heeft op de klandizie blijkt uit twee rekestes uit 1936. In dat jaar richtten twee eigenaren van een bedrijf in Zeist, waarvan de vroegere eigenaren zich Hofleveran-

KRAAL's BOEK- & KUNSTHANDEL

vertegenwoordigt te Zeist en omstreken

Peinture Bogaerts.

Kunstvolle, overal bekroonde Olieverfportretten
in alle grootten, van af f 6.50 -:

Inlichtingen, prospectus en modellen voorhanden.

Onveranderlijke, buitengewoon fraaie

Vergrooitingen.

Niet alleen van de geschilderde portretten Peinture
Bogaerts, doch ook van onze artistieke -:

Crayonportretten

hebben we talloze, zelfs zeer vleiedende tevredenheids-
betuigingen ontvangen. -:

Onze

LIJSTENMAKERIJ

levert 't gewenschte. Onze encadrementen zijn on-
berispelijk en bovendien BILLJK.

**Advertentie van boek- en kunsthandel
Kraal met het Rijkswapen, 1907.**

cier mochten noemen, zich tot de Koningin. Beiden wezen op het negatieve effect indien zij niet bestendig werden in het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen. De weduwe Holm-Lieder was daar in 1892 al van overtuigd.

Ook werd wel geprobeerd de indruk te wekken Hofleverancier te zijn. In de reeds eerder genoemde 'Kraal's nieuwe groote gids van Zeist' uit 1907 heeft de uitgever van de gids een advertentie van zijn eigen zaak geplaatst met daarboven het Rijkswapen. Het Rijkswapen werd ook gebruikt door slager H.J.L. Haks in een gids uit 1933.

De kleermakersfirma Van Zanten & Zoons, die zich 'Ladies en Gentlemen Tailors' noemde, gebruikte in een advertentie in de 'Gids voor Zeist' uit circa. 1896 het wapen van de Engelse koning. Hetgeen op zijn minst misleidend voor het publiek genoemd mag worden.

Enkele malen werd een onderzoek

ingesteld naar de personen en bedrijven die het predikaat Hofleverancier mochten voeren. Zo gebeurde dat in 1907, in 1936, in 1947 en in 1982/1987.

Het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen is een persoonlijk recht en kan niet aan een ander worden overgedragen. Het recht werd aan de eigenaar van het bedrijf toegekend. Inbreng van een onderneming in een naamloze vennootschap, ook al waren alle aandelen in één hand, werd als verandering van eigenaar beschouwd. Daarom moest de weduwe G. van Scherpenzeel-Pothoven in 1936 (!) bestendiging aanvragen voor de in 1930 opgerichte naamloze vennootschap 'C.J. van Scherpenzeel en Zoon N.V.'.

De opvolger van een overleden of vertrokken persoon aan wie het predikaat Hofleverancier was verleend, behoorde ook bestendiging aan te vragen. De weduwe Holm-Lieder van de firma Kraepelien en Holm vroeg in

Advertentie van H. Dunselman, toen hij de zaak van G.M. de Bruijn in 1899 had overgenomen, 1907. Op de foto is te zien dat boven de winkeldeur het Hofleveranciersbord hangt.

H. DUNSELMAN

Firma G. M. DE BRUIJN

Dorpstraat 5 - Slotlaan 32.

==== Telephone No. 5. ====

Kok en Banketbakker.

Speciaal ingericht voor
- de levering van -

Déjeuner's Diners en Soupers.

Koude en Warme Schotels.

Magazijn van Comestibles.

Fijne Dessertwerken.

Bonbons en Chocolades.

1892 na het overlijden van haar man bestendinging aan.

Tegen de regel dat bij het overlijden van het Lid van het Koninklijk Huis dat het recht verleend heeft tot het voeren van zijn Koninklijk Wapen het Wapen niet meer gebruikt mag worden, werd vaak gezondigd.

Zo bleek uit het onderzoek uit 1936 dat H.F. Dunselman het Wapen van wijlen koning Willem III voerde en Dr. J.F.M. Feldhaus van Ham het Wapen van wijlen koning Willem III en wijlen koningin Emma. Beiden werd het gebruik van de Koninklijke Wapens ontzegd.

Uit het aan Zeistenaren toegekende predikaat Hofleverancier valt op dat tussen 1883 en 1906 de verjaardagen van koningin Emma en koningin Wilhelmina gebruikt werden dit predikaat te verlenen.

Koningin Beatrix heeft het stelsel in heroverweging genomen en op

1 mei 1987 werd het vernieuwde stelsel betreffende het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen ingevoerd.

Briefpapier van de firma Braat uit Delft, sinds 1894 eigenaar firma L. Schütz & Zoon. Beide ondernemingen waren drager van het predikaat 'Koninklijk'.

KONINKLIJKE

**L. Schütz & Zoon,
Koninklijke Fabriek van Gegoten
Zink- en Bronswerken - 1876**

De eerste fabriek in Zeist waaraan het predikaat 'Koninklijk' werd verleend, was de metaalgieterij van L. Schütz. De Hofcommissie stelde Schütz op 1 juli 1876 in kennis van het besluit van de koning om aan hem vergunning te verlenen om zijn

Telegram-Adres
„BRAAT—DELFT”
A. B. C. Code Used
4th Edition.

F. W. BRAAT, DELFT (Holland)
Koninklijke Stoomfabriek

Telefoonnummer
(Intercommunaal)
56.

van Werken in Zink en andere Metalen

Specialiteit in Kunst-Smeedwerk Export naar alle Werelddeelen
Eigenaar der Firma L. SCHÜTZ & ZOON — ZEIST
Koninklijke Fabriek van Zink- en Bronswerken. Specialiteit in aanleg van Centrale Verwarming door warm water onder lagen Druk.

Agentschappen:

Amsterdam:
ANTON KIP, Hartenstraat 47

Limburg:
FELIX JANSSENS, Roermond

Zweden en Noorwegen:
STORM, BULL & Co., Christiania

Denemarken:
AXEL MÖLLER, Kopenhagen

Groot Brittanje en Ierland:

Delft, 20 Maart 1906

*Weld Gebr. Uur J. G. T. v. Tets
Zeist*

Bezoekadres: Het Slot Zeist, Zinzendorflaan 1 (030) 692 17 04

Zeister Historisch Genootschap Van de Poll Stichting

Ook u kunt donateur worden van het Zeister Historisch Genootschap Van de Poll Stichting (ZHG).

Donateurs ontvangen 4 maal per jaar ons blad Seijst.

De minimum bijdrage is 16,50 per jaar.

Meld u aan per post of e-mail en vermeld daarbij uw naam en voorletters, adres, postcode en woonplaats.

**Zeister Historisch Genootschap
Van de Poll Stichting
Postbus 342 , 3700 AH Zeist
e-mail: fl.devrijer@worldonline.nl**

Wacht met betalen tot u een bevestiging en een acceptgiro heeft ontvangen.

fabriek voortaan 'Koninklijke Fabriek van gegoten zink- en bronswerken' te noemen. Bijzonder is dat Schütz het predikaat 'Koninklijk' heeft aangevraagd op voorstel van de koning zelf. De koning had dit aan Schütz laten weten door tussenkomst van de architect L.H. Eberson. Op zijn rekest van 21 juni 1876 werd reeds op 1 juli d.o.v. beschikt!

Vanaf 1884 gebruikte de fabriek notapapier waarboven 'Koninklijke Fabriek' staat.

De metaalgietery stond aan de Lageweg. Ludwig Wilhelm Schütz (1805-1874) richtte deze fabriek in 1834 op. Ze had in 1882 49 arbeiders in dienst en was daarmee het grootste bedrijf in Zeist. In 1894 werd het bedrijf overgenomen door Braat in Delft. Het bedrijf werd in 1907 overgeplaatst naar die stad.

Schütz had in 1838 een gietijzeren bas-reliëf van koning Willem I

gemaakt, dat aan de koning werd aangeboden. In de aanbiedingsbrief schreef burgemeester Van Bern:

'De vervaardiger vleit zich, dat deze eerste proef van dusdanig gietwerk eener Nederlandsche fabriek, Uwer Majesteit niet geheel ongevallig zal wezen.'

Op een bepaalde manier had Schütz een speciale band met de Oranjes. Koning Willem III bood hem in 1876 een boek van Le Berain te leen 'ten eind van de vele daarin voorkomende zaken calques te kunnen nemen.'

**Chr. Pleines,
Koninklijke Zeepfabrieken - 1909
N.V. 'Koninklijke Zeepfabrieken
de Duif' - 1916
N.V. 'Koninklijke Zeepfabrieken
De Duif, voorheen Chr. Pleines' -
1922**

Op 3 september 1909 berichtte de Hofcommissie aan Christoph Pleines (1837-1936) dat de koningin aan hem voor zijn fabriek het predikaat 'Koninklijk' had verleend. Hij was eigenaar van de 'Chr. Pleines stoomzeepfabrieken'. De verlening vond plaats op voordracht van de Commissaris van de Koningin, die deze op 24 augustus had gedaan.

Op 17 januari 1917 schreef de Commissaris van de Koningin aan de burgemeester dat de Hofcommissie in haar brief van 16 januari had medegedeeld dat de koningin Pleines toestond het predikaat 'Koninklijk' bij de omzetting van zijn bedrijf in een naamloze vennootschap te bestendigen. Het diploma was gedateerd 22 december 1916. Het verzoek daartoe

was namens Pleines gedaan door de Utrechtse notaris P.A. Lens. Nadat deze drie maanden op antwoord had zitten wachten, presteerde hij het om op 11 januari 1917 aan de Hofcommissie te schrijven:

'heb ik de eer Uwe Hooge Commissie te verzoeken spoedig te willen bevorderen dat het praedicaat "Koninklijke" (...) ook moge worden gevoerd door de Naamlooze Vennootschap waarin de Heer Chr. Pleines voornoemd zijne industriële onderneming wenscht om te zetten.'

De notaris verloor uit het oog dat het om een gunst ging die door de Koningin verleend werd en niet om een recht. Het vervallen diploma uit 1909 stuurde de burgemeester op 7 februari naar de Commissaris van de Koningin. De naamloze vennootschap 'Koninklijke Zeepfabrieken de Duif' werd op 5 februari 1917 opgericht. In 1914 had Pleines al een poging ondernomen zijn bedrijf om te zetten in een naamloze vennootschap.

In maart 1918 verkocht de n.v. 'Koninklijke Zeepfabrieken de Duif' haar eigendommen aan de 'Koninklijke Stearine Kaarsenfabriek Gouda' te Gouda. Opggericht werd de naamloze vennootschap 'Koninklijke Zeepfabrieken de Duif, voorheen Chr. Pleines'. Het predikaat 'Koninklijk' mocht echter niet worden gevoerd. Daarom werd in 1919 de naam van de naamloze vennootschap gewijzigd in 'Zeepfabrieken de Duif, voorheen Chr. Pleines'. Pleines stuurde op 16 mei 1918 het diploma uit 1916 terug naar de burgemeester.

De Commissaris van de Koningin schreef op 5 september 1922 aan de burgemeester dat de naamloze vennootschap 'Zeepfabrieken de Duif, voorheen Chr. Pleines' het predikaat 'Koninklijk' mocht voeren. Het besluit daartoe van de Commissie tot het verlenen van het predikaat Koninklijke en het Koninklijk Wapen is gedateerd 31 augustus 1922.

De 'N.V. Koninklijke Zeepfabrieken

de Duif, voorheen Chr. Pleines', die statutair in Den Dolder was gevestigd doch feitelijk in Rotterdam, werd in 1973 omgezet in een besloten vennootschap. De nieuwe vennootschap zag in 1973 af van het predikaat 'Koninklijk' en de naam werd gewijzigd in 'Zeepfabrieken De Duif B.V.

Het bedrijf was in 1889 in Amersfoort door Christoph Pleines opgericht. Zijn gedeponerd fabrieksmerk was 'De Duif'. Nadat zijn fabriek in Amersfoort was afgebrand begon hij in 1902 opnieuw in Den Dolder ('aan den Dolderscheweg'). De fabrieksterreinen c.a. besloegen een oppervlakte van tachtig hectaren. Het bedrijf fabriceerde zeepoeder, zachte zeep, toiletzeep en huishoudzeep. De productie bedroeg in 1914 15 miljoen pakjes van ¼ kg. In 1922 was dat gedaald tot 12 miljoen pakjes. Het bedrijf had in 1914 130 à 140 man personeel in dienst. In de inlichtingenstaat van 1922 wordt de vraag over uiterlijk voorkomen van

de zaak vermeld:

'Grootsch, zoowel was massaliteit der fabrieksgebouwen betreft, als aantal nevengebouwen, woningen en rianten aanleg der terreinen.'

Over de werkgever werd gezegd: *'Gunstig [bekend], zoowel wat belooning en huisvesting van het personeel betreft, als zorg voor en verpleging van zieken, het geven van verlofstijden, wintervoeding van de van elders komende arbeiders enz. Stakingen kwamen niet voor.'*

Als bijzonderheid werd vermeld:

'De opleving en bloei van een eertijds afgelegen en vrijwel onbewoond gedeelte der gemeente, is mede aan hare vestiging te danken geweest.'

De n.v. 'Koninklijke Zeepfabrieken De Duif, voorheen Chr. Pleines' werd later overgenomen door het Unileverconcern, maar bleef als dochteronderneming gehuisvest in Den Dolder. In 1931 werd het bedrijf verplaatst van Den Dolder naar Rotterdam. Slechts een bijkantoor bleef hier gevestigd.

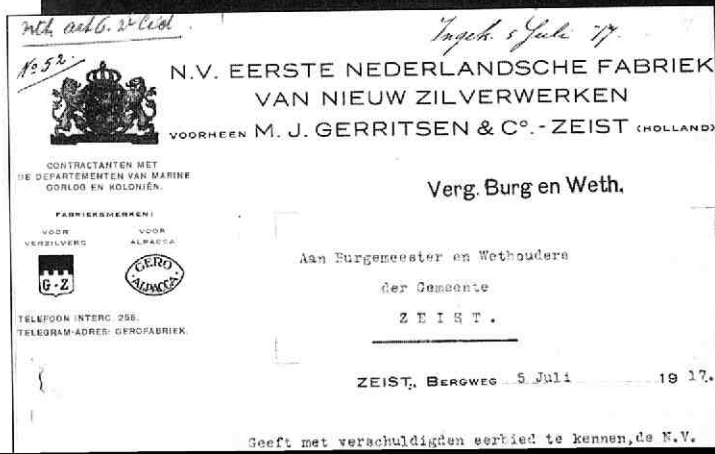
Dit kantoor werd in 1937 verplaatst naar Maarssen, alwaar het in 1971 werd opgeheven.

Koninklijke Nederlandse Fabrik van Gouden en Zilveren Werken Gerritsen en Van Kempen - 1926
Koninklijke Nederlandse Fabrieken van Gouden en Zilveren Werken Van Kempen en Begeer - 1960
N.V. Koninklijke Nederlandse Fabrieken van Gouden en Zilveren Werken Van Kempen en Begeer - 1982

De Commissaris van de Koningin liet de burgemeester op 22 mei 1926 weten dat de koningin aan de 'Naamlooze Vennootschap Fabrik van Gouden en Zilveren Werken Gerritsen en Van Kempen' het recht verleend had het predikaat 'Koninklijk' te voeren. De burgemeester had in zijn advies de aanbeveling gedaan de toekenning van het predikaat te laten samenvallen met de viering van het zestigjarig bestaan van het bedrijf op 4 mei 1926.

Op 8 augustus 1925 hadden Johannes Mattheus van Kempen en zijn zoon Antonius Everdinus van Kempen, respectievelijk commissaris en directeur van de naamloze vennootschap, een rekest daartoe bij de koningin ingediend. Zij droegen daarin geen argumenten aan waarom deze onderneming daarvoor in aanmerking zou kunnen komen. Uit de brief van 12 augustus 1925 van A.E. van Kempen blijkt dat de aanvraag is ingediend als een soort eerherstel voor zijn vader, die door de fusie van de 'Koninklijke Nederlandsche Fabrik van Gouden en Zilveren Werken J.M. van Kempen & Zonen' met de n.v. 'Koninklijke Begeer' en de n.v. 'Jacq Vos & Co' in

Fabrieksgebouw van Gerritsen en Van Kempen aan de Karpervijver, 1926.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Briefpapier van de N.V. Eerste Nederlandsche Fabrik van Nieuw Zilverwerken voorheen M.J. Gerritsen, de latere Gero, met het Rijkswapen.

1919 ernstig gedupeerd was geraakt. De uit 1835 daterende fabriek van Van Kempen had van koning Willem III het predikaat 'Koninklijk' ontvangen en mocht het Wapen voeren van koningin Emma en van Prins Hendrik.

Het bedrijf was in 1866 door J.A.A. Gerritsen te Amsterdam opgericht. In 1904 werd het bedrijf overgebracht naar Zeist. In 1903 werd het bedrijf omgezet in de n.v. 'Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken voorheen J.A.A. Gerritsen' en in 1925 werd de naam gewijzigd in 'n.v. 'Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken Gerritsen en Van Kempen'. Rond 1925 verschafte de fabriek aan ongeveer 130 mensen werk.

De wijziging van de statuten in 1951 stonden een bestendiging van het predikaat 'Koninklijk' niet in de weg.

De n.v. 'Koninklijke Nederlandse Fabriek van Gouden en Zilveren

Werken Gerritsen en Van Kempen' in Zeist en de N.V. 'Koninklijke Edelmetaalbedrijven Van Kempen, Begeer en Vos' te 's-Gravenhage besloten in 1960 een fusie aan te gaan. De groot-officier in speciale dienst van H.M. de Koningin liet op 22 juli 1960 de directie van de naamloze vennootschap

Reclamefolder van de zilverfabriek Gerritsen en Van Kempen.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST.

weten dat er geen bezwaar bestond tegen bestendiging van het predikaat 'Koninklijke' voor de nieuwe naamloze vennootschap. Na de fusie werd de naam gewijzigd in n.v. Koninklijke Nederlandse Fabrieken van Gouden en Zilveren Werken Van Kempen en Begeer'.

In verband met wijziging van de statuten moest in 1982 bestendiging van het predikaat 'Koninklijk' worden aangevraagd, waarin werd toegestemd.

Van Kempen en Begeer had in 1964 fabrieken in Zeist, Voorschoten, Coevorden en 's-Gravenhage. In het kader van de integratie van de onderneming werd de vestiging in Zeist in 1984 gesloten. In 1985 werd het bedrijf gehuisvest in Zoetermeer.

HOFLEVERANCIERS

W.C. Holm, firma Kraepelien en Holm, apotheker - 1876
Mejuffrouw de Wed. M. Holm geboren Lieder (firma Kraepelien en Holm) Fabrikante van Eikelcacao en medicinale wijnen - 1892

De Hofcommissie zond op 18 janu-

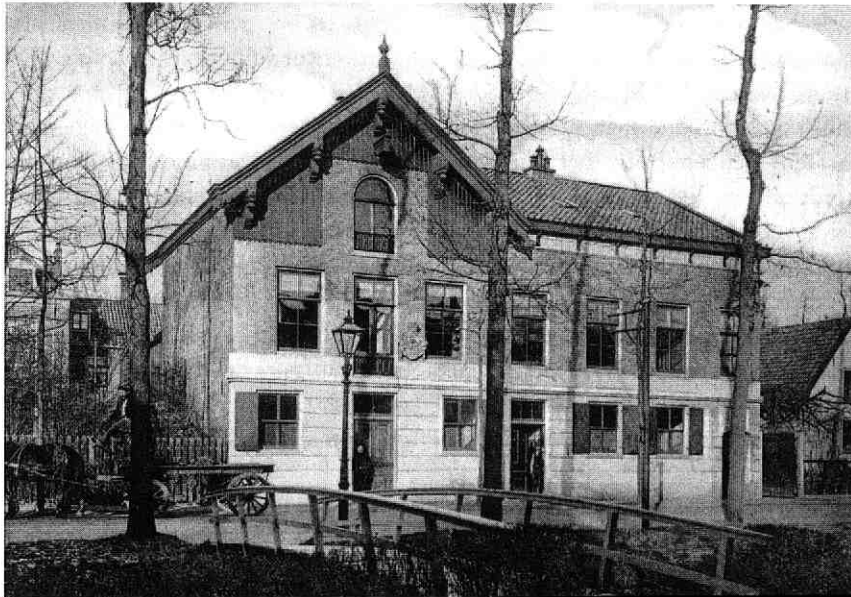
ari 1876 aan de burgemeester ter uitreiking het diploma waarbij aan 'W.C. Holm, firma Kraepelien en Holm, apotheker te Zeist' vergunning verleend werd tot het voeren van het Koninklijk Wapen. Hij had het verzoek daartoe in 1875 ingediend. Dat was de eerste keer dat aan een Zeister bedrijf

het predikaat Hofleverancier werd verleend.

De viering van de verjaardag van koning Willem III op 19 februari van dat jaar werd door Holm aangegrepen voor het aanbrengen van het Hofleveranciersbord op de gevel van zijn pand aan het Broederplein.

De fabriek van firma Kraepelien en Holm aan de Karpervijver met aan de voorgevel een Hofleveranciersbord, waarschijnlijk van koningin Emma, circa 1915.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST.

Bekroond te Batavia 1893 met Zilveren Medaille te Amsterdam 1896 met Gouden Medaille.

Kraepelien & Holm's Eikel-Cacao

munt uit door hare hoge voedingswaarde, licht verteerbaarheid, aangename smaak, en in het bijzonder wegens werkelijk geneeskrachtige eigenschappen in gevallen van Chronische diarrrhée en stoornissen der spijsverteringsorganen, klierziekten, enz.

Kraepelien & Holm's Eikel-Cacao

wordt door oud en jong op den duur gaarne genuttigd en is tot geregeld gebruik voor kinderen en zwakken zeer aan te bevelen.

Kraepelien & Holm's Eikel-Cacao

staat onder voortdurende controle van het Bureau voor Chemisch en Microscopisch onderzoek te Amsterdam, Directeuren Dr. P. F. van HAMEL Roos en A. HARMENS Wzn.

Kraepelien & Holm's Eikel-Cacao

is zeer gunstig beoordeeld in de Geneeskundige Courant, het Pharmaceutisch Weekblad, het Maandblad tegen de Vervalsing van Levensmiddelen en Handelsartikelen en het Zeitschrift für Nahrungsmittel-Untersuchung und Hygiene, door Dr. T. F. HANAUSEK, K. K. Prof. in Wien. Aanbevolen door tal van Geneeskundigen.

Fabrikanten **KRAEPELIEN & HOLM, Hofleveranciers, Zeist.**

De apotheker C.F. Kraepelien nam in 1843 zijn neef Waldemar Cornelius Holm (1835-1890) bij zich in huis. Deze werd door zijn oom in de apotheek opgeleid. De apotheek, oorspronkelijk eigendom van de Evangelische Broedergemeente, bestond al sinds 1772. In 1864 ging Kraepelien met Holm een vennootschap aan. Na het overlijden van Kraepelien in 1871 bleef de vennootschap tot 1876 bestaan.

Naast de werkzaamheden in de apotheek hield Holm zich bezig met het fabriceren van nieuwe producten, zoals Quina La Roche-pastilles (1877), astmasigaretten en salmiak-pastilles (1882), Tamarinde-bonbons (1884) en eikelcacao (1886). Zijn oom was reeds eerder begonnen met het fabriceren van mondwater en vruchtensappen. Op den duur werd de fabricage van die producten belangrijker dan de apotheek.

Na zijn dood in 1890 werd de apotheek gescheiden van de fabriek. De

apotheek werd in 1891 overgedaan aan J.H. Broedelet. Tot 1921 bleef zij op het Broederplein gevestigd. Toen werd zij overgebracht naar de 2e Dorpsstraat. In 1968 werd zij door Drs. J.H. Versteeg overgenomen.

De Hofcommissie berichtte op 2 (of 23) augustus 1892 aan 'Mejuffrouw de Wed. M. Holm geboren Lieder (firma Kraepelien en Holm) Fabrikante van Eikelcacao en medicinale wijnen' dat door koningin Emma vergunning verleend was tot het voeren van haar Wapen. In het bevolkingsregister wordt P.C.M. Holm-Lieder 'fabrikante van pharmaceutische preparaten' genoemd. In het diploma wordt alleen het initiaal van haar derde voornaam vermeld.

Wanneer een Hofleverancier was overleden, was de opvolger verplicht toestemming te vragen het verleende predikaat te mogen blijven voeren. De weduwe van W.C. Holm, Philippine Charlotte Martha Lieder (1852-1936)

heeft aan die verplichting voldaan. In haar rekest aan koningin Emma sprak zij haar bezorgdheid uit over het feit dat het verlies van het predikaat schade zou toebrengen aan het bedrijf.

De fabriek kwam in 1930 in handen van Dr. J.F.M. Feldhaus van Ham. In 1926 had de fabriek tien man personeel in dienst. Tot 1960 bleef het bedrijf in Zeist gevestigd op de Karpervijver. Het werd toen door Brocacef in Maarssen overgenomen en verplaatst naar Oosterwolde.

In 1937 moest de toenmalige eigenaar van de firma Kraepelien en Holm, Dr. J.F.M. Feldhaus van Ham, de Hofleveranciersborden van koning Willem III en van koningin Emma op het pand aan de Karpervijver verwijderen. Op zijn rekest van 26 september 1936 aan de koningin om hem vergunning te verlenen tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de

titel van Hofleverancier werd negatief beschikt. De burgemeester had op het rekest dat hem via de Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Koninklijk Wapen had bereikt, positief geadviseerd. Mogelijk heeft de afwijzing van het verzoek te maken met het feit dat Feldhaus van Ham de Duitse nationaliteit bezat. Want hij schreef aan de genoemde commissie dat 'reeds eenige tijd voorbereidingen zijn getroffen om een verzoek tot naturalisatie aan Hare Majesteit de Koningin in te dienen.'

In zijn rekest had Feldhaus van Ham aangevoerd dat het verloren gaan van dat recht voor zijn bedrijf grote schade zou veroorzaken 'omdat het publiek, nadat nu 60 jaar achtereen van dit recht gebruik gemaakt is, onmogelijk zal kunnen bevroeden, waarom dit nu plotseling ophoudt, en daardoor de schijn zou kunnen ontstaan, alsof de firma het vertrouwen, dat zij vroeger steeds genoot, en nu nog zoo ruimschoots geniet, niet meer waardig zou zijn.'

G.M. de Bruijn - 1882 / 1883

Bij brief van de Hofcommissie van 31 juli 1883 werd aan 'G.M. de Bruijn, Kok en Pasteibakker' het recht verleend tot het voeren van het Wapen van koningin Emma. Op 18 februari 1882 was hem al het recht verleend het Wapen van koning Willem III te voeren. Hij was toen nog in Loenen aan de Vecht gevestigd.

Zowel in zijn rekest van 16 oktober 1881 aan koning Willem III als in zijn rekest van 28 februari aan koningin Emma stelt hij dat het voeren van het Koninklijk Wapen zijn zaak voordeel zou brengen.

Gerardus Michiel de Bruijn (1855-?)

*Uitstekende gelegenheid tot
het geven van Partijen.*
ZALEN MET PARKETVLOER
PRACHTIGE TUIN.

De winkel van G.M.
de Bruijn in 1e Dorps-
straat, omstreeks
1896.

had sedert 1 mei 1883 een zaak in de 1ste Dorpsstraat. Hij had gewoonlijk vier knechten in dienst. Zijn producten waren van uitmuntende kwaliteit. Dat zal de reden geweest zijn dat hij meerdere malen aan het Hof mocht leveren.

De zaak werd op 1 september 1899 overgenomen door H.F. Dunselman en voortgezet onder de naam 'firma G.M. de Bruijn'. In 1972 werd de zaak opgeheven.

Bij de opening van zijn zaak in 1883 plaatste De Bruijn een advertentie waarin het Wapen van de koning was opgenomen. Midden jaren tachtig plaatste hij advertenties met het alliantiewapen van koningin Emma.

In een advertentie in de plaatselijke krant van 26 oktober 1895 plaatste De Bruijn een advertentie met daarbij de beide Koninklijke Wapens. Na het overlijden van Willem III had hij diens Wapen echter niet meer mogen gebruiken.

Van 1897 tot september 1899 worden de Wapens niet meer in advertenties gebruikt. In een advertentie van de firma G.M. de Bruijn in de krant van 6 september 1899 wordt het Koninklijk Wapen weer gebruikt. Volgens de regels werd alleen het Wapen van koningin Emma afgebeeld. De toenmalige eigenaar was echter niet gerechtigd haar Wapen te voeren!

In 1899 moest de burgemeester aan de Commissaris van de Koningin inlichtingen verstrekken c.q. advies geven op een aanvraag van De Bruijn om het Wapen van koningin Wilhelmina te mogen voeren. In 1907 werd vermoed dat in dat jaar de vergunning daartoe verleend was. Uit het ontbreken van verdere stukken hierover, zowel in het archief van de gemeente als bij het Konink-

lijk Huisarchief, moet de conclusie getrokken worden dat de aanvraag uit 1889 niet gehonoreerd werd. In de krant werd ook alleen geadverteerd met het Wapen van koningin Emma.

Aan Dunselman werd in 1936 het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen ontzegd en moest hij het Hofleveranciersbord in 1937 van de gevel halen. In een brief van de officier van justitie van 3 mei 1937 aan de commissaris van politie wordt alleen gesproken over het Wapen van koning Willem III. Hetgeen zou kunnen betekenen dat alleen het Hofleveranciers-

Briefpapier van Dunselman.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

DORPSTRAAT 5.
H. DUNSELMAN,
Firma G. M. DE BRUIJN,

Kok en Banketbakker.

Speciaal ingericht voor de levering van

DEJEUNER'S, DINERS en SOUPERS.
KOUDE EN WARME SCHOTELS.

Magazijn

SLOTLAAN

Telefoon No. 5.

Zeist, 1 September

Nota voor de Heer

Frederik Blaauw

bord van Willem III op de gevel was aangebracht en niet dat van koningin Emma. Het Hofleveranciersbord was volgens een verklaring in 1947 wel nog in de zaak aanwezig. Vreemd genoeg waren naar aanleiding van het onderzoek in 1907 geen stappen tegen Dunselman ondernomen.

C. Avis Jzn. - 1892

'Aan Mevr. De wed. M. Holm, geb. Lieder, fabrikante van eikel-cacao en medische wijnen alhier, en aan den heer C. Avis Jzn., boekhandelaar en uitgever alhier, is vergunning verleend het wapen van H.M. de Koningin-weduwe te voeren.'

Dit kleine bericht stond in de Weekbode van 27 augustus 1892. Die krant werd uitgegeven door Avis die zich nu Hofleverancier mocht noemen. Al was het maar een klein bericht in de krant, Avis was wel overtuigd van het voordeel dat dit predikaat hem zou opleveren. Dat schrijft hij in zijn rekest van 12 februari 1892. Een andere

reden om dit predikaat aan te vragen geeft hij niet. Het diploma was toegezonden bij brief van de Hofcommissie van 23 augustus 1892. In advertenties maakte hij gebruik van deze onderscheiding door het Wapen van koningin Emma af te beelden.

Cornelis Avis (1863-?) bezat in de 1ste Dorpsstraat naast een drukkerij en een uitgeverij, een boek-, muziek- en kunsthandel en een boekbinderij. Hij had de zaak in 1887 overgenomen van

J.W. Eversz. Die had zich in 1846 als boekhandelaar in Zeist gevestigd en het bedrijf uitgebreid. In 1891 werkten veertien mensen in de drukkerij van Avis. De boek-, muziek- en kunsthandel met de boekbinderij deed hij per 1 juli 1897 over aan de heren H.P.A. Wimmers en W.J. de Heus, die de zaak

Advertentie van de bloemist C.G. van Dijk met het alliantiewapen van koningin Emma, omstreeks 1896.

C. G. van Dijk,

Hofleverancier
van H. M. de Koningin-Regentes.

Bloemisterij „Flora”.

Zeist.

Uitvoerig beschreven Catalogus op aanvraag gratis en franco verkrijgbaar.

voortzetten onder de naam van 'firma de Heus & Co.' De leesbibliotheek van De Heus & Co. die in 1847 was opgezet, telde in 1901 1400 nummers.

De drukkerij werd in 1923 overgenomen door D. Jansen, maar werd binnen een jaar reeds opgeheven.

C.G. van Dijk - 1895 / 1901

Het diploma waarbij aan C.G. van Dijk het recht werd toegekend tot het voeren van het Wapen van koningin Emma werd bij brief van de Hofcommissie van 2 augustus 1895 toegezonden. Op 11 juni 1895 had de burgemeester de Hofcommissie van advies gediend op de aanvraag van

Van Dijk, die op 6 november 1894 geschreven was.

Op 31 augustus 1898 werd koningin Wilhelmina ingehuldigd als koningin. De Weekbode berichtte:

'De bouquet welke op 31 Aug. ll. Door H.M. de Koningin-Moeder aan H.M. de Koningin werd aangeboden, werd, naar wij vernemen, gebonden in de bloemisterij "Flora" alhier. Hij was met veel smaak samengesteld uit zeer fraaie lichtgekleurde orchideeën met rose strik.'

Uit zijn brief van 1894 blijkt dat hij in dat jaar ook al aan het Hof had mogen leveren. Ook daarna mocht hij bestellingen uitvoeren voor het

Koninklijk Hof. Hij schreef op 25 september 1900: 'De vleiende, herhaalde, zeer gewaardeerde bestellingen van H.M. de Koningin aan zijne firma gedaan, geven hem aanleiding om met vrijmoedigheid bovenstaand beleefd te verzoeken.' Dat hij aan het Hof mocht leveren, deed hem dus beide keren besluiten tot het indienen van een rekest voor het aanvragen van het predikaat Hofleverancier.

De Commissaris van de Koningin berichtte de burgemeester op 26 september 1901 dat hij van de Hofcommissie een brief van 31 augustus 1901 ontvangen had, waarin medegedeeld werd dat aan C.G. van Dijk het recht

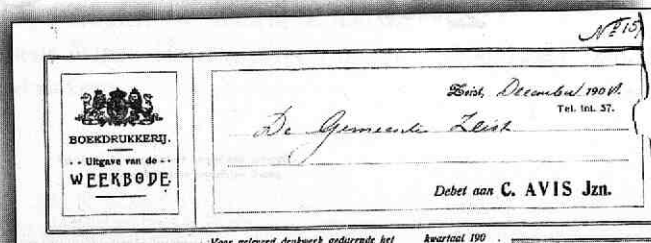

Briefpapier van drukkerij C. Avis met het alliantiewapen van koningin Emma.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Briefpapier van drukkerij C. Avis met het wapen van koningin Emma.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

verleend was tot het voeren van het Wapen van koningin Wilhelmina. Hij mocht zich voortaan Hofleverancier van de beide koninginnen noemen.

Cornelis Gijsbert van Dijk (1864-1905) was sinds 1889 eigenaar van de bloemisterij 'Flora' aan de Montaubanstraat. Hij was tot bloemist opgeleid op paleis Soestdijk en op paleis Het Loo. De bloemisterij was in 1882/1883 opgericht door Johannes Hermanus Boekweg. Hij maakte van 'Flora' de grootste bloem- en boomkwekerij van Zeist. In 1904 ging Van Dijk failliet. De zaak werd gekocht door Derk Meeuwenberg. In 1952 werd de bloemisterij opgeheven.

J. van Zanten sr., W.M. van Zanten en J. van Zanten - 1898

Bij diploma van de Hofcommissie van 2 augustus 1898 werd aan 'de Heeren J. van Zanten Sr., W.M. en J.J. van Zanten (Firma van Zanten en Zonen) Dames- en Heeren Kleedermakers' vergunning verleend tot het voeren van het Koninklijk Wapen. De burgemeester verstuurde zijn advies aan de Hofcommissie op 26 mei 1898.

In het rekest van 10 augustus 1897 schrijven de heren Van Zanten dat zij verschillende adellijke families zoals Bentinck, Van de Poll, Schimmelpenninck, Taets van Amerongen en

Mackay tot hun clientèle mogen rekenen en dat zij zich rekenden tot de beste firma's in het land.

Jan van Zanten sr. (1839-1927) en zijn zonen Willem Marinus van Zanten (1870-1945) en Jan Jannes van Zanten (1872-1950) waren de eigenaren van de kleermakerij. Jan van Zanten sr. had de zaak in 1867 opgericht en in 1895 omgezet in de firma 'van Zanten en Zoons'.

In 1898 had de firma ongeveer twintig mannelijke en veertien vrouwelijke bediendes in dienst. Na aankoop van het pand 1ste Dorpsstraat 17 werd de zaak medio april 1911 van de 2^{de}

Briefpapier uit 1909 en 1931 van
kleermakerij Van Zanten met het
alliantiewapen van koningin Emma.

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

TELEPHOON NO. 4		FOL. 568
POSTREKENING NO. 68321, KANTOOR ZEIST.		
<i>Zeist, 25/10 1909</i>		
LADIES' & GENTLEMEN'S TAILORS BONTWERKERS.		
ENGLISH SUPERFINES, HARRIS TWEEDS, HIGHLAND HOSIERY, SHETLAND TWEEDS, WHIPOORDS, OVERTCOATINGS.		
LIVERIES.		
LADIES' MATERIALS FOR COSTUMES, JACKETS, CLOAKS, ETC. ETC.		
aan Van Zanten & Zoons, Hofleveranciers.		
Voor aan U/E'd. à contant verkocht en geleverd zonder korting.		
Zegel		f 0 10
		1/100

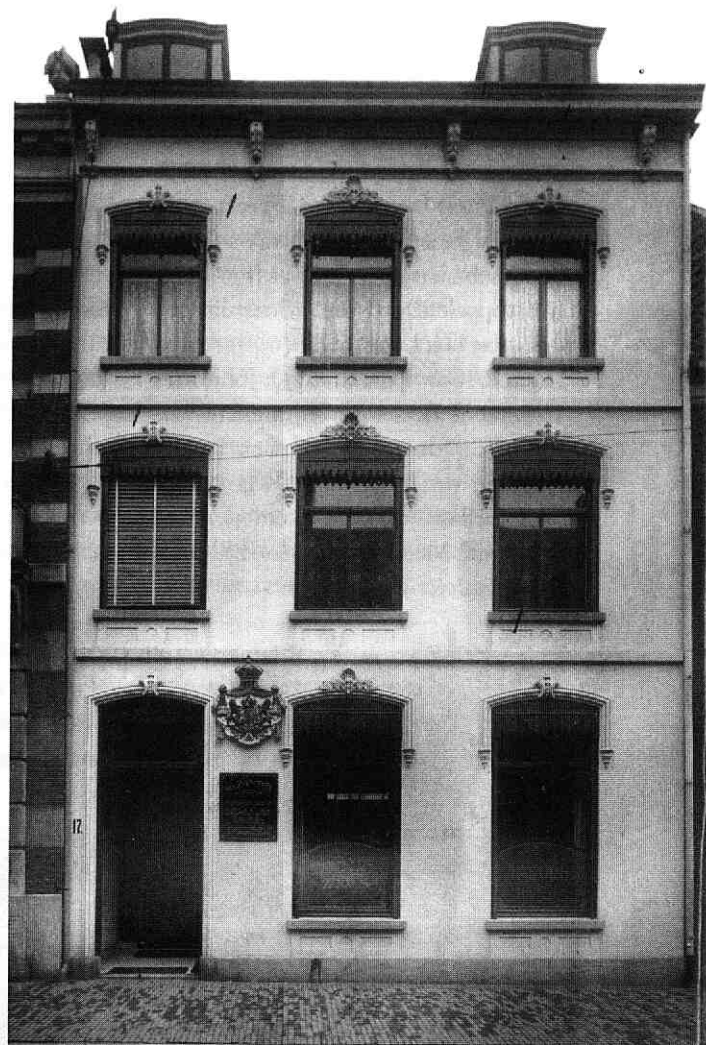

VAN ZANTEN & ZOONS,
Ladies & Gentlemens Tailors,
"London West-End Style."
2^e Dorpsstraat 33. ZEIST.
Uitgebreide keuze Engelse Stoffen.
SPECIALITEIT in: MANTELS
"Tailor Made"
Hats & Costumes,
Lingerie.

Boven: Advertentie van kleermakerij Van Zanten met het wapen van de Engelse koning, omstreeks 1896.
Rechts: Kleermakerij Van Zanten aan de 1e Dorpsstraat 17 met het Hofleveranciersbord van koningin Emma, omstreeks 1920.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST.

Dorpsstraat 33 naar de 1ste Dorpsstraat verplaatst. Op een foto van omstreeks 1920 prijkt het Hofleveranciersbord van koningin Emma op de voorgevel van het pand 1ste Dorpsstraat 17.

De zaak bleef tot 1951 bestaan. In dat jaar werd de firma verkocht aan de n.v. Verenigde Nederlandsche Kleermakerijen in Den Haag en verplaatst naar Utrecht.

In 1901 werd de burgemeester via de Commissaris van de Koningin door de Hofcommissie om inlichtingen en advies gevraagd over de firma Van Zanten en Zoons in verband met een aanvraag om het Wapen van koningin Wilhelmina te mogen voeren. De burgemeester adviseerde gunstig op die aanvraag. Alhoewel men in 1907 vermoedde dat in 1901 opnieuw vergunning was verleend, is dat niet gebeurd. In 1904 werd de in dat jaar ingediende aanvraag ook niet gehonoreerd.

Ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan in 1927 vroegen de broers W.M. en J.J. van Zanten op 8 april 1927

opnieuw vergunning tot het voeren van het Wapen van de koningin. De uitdrukking 'Drie keer is scheepsrecht' ging in dit geval niet op, want ook deze aanvraag werd niet gehonoreerd.

D. van Arkel - 1900
J.P. van Arkel - 1937

De Hofcommissie berichtte op 31 augustus 1900 de Commissaris van de Koningin dat aan 'D. van Arkel, stalhouder' het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen was verleend. Op 26 september d.o.v. stelde de Commissaris van de Koningin de burgemeester hiervan op de hoogte.

De aanvraag daartoe was door Dirk van Arkel op 21 mei 1900 ingediend. De aanvraag werd door de Hofcommissie om advies gestuurd door tussenkomst van de Commissaris van de Koningin. Op 10 juli 1900 bracht de burgemeester zijn advies uit.

Het bedrijf was in 1820 door Teunis van Wijk opgericht. Het werd in 1860 door zijn zoon Dirk van Wijk overgenomen. Diens kleinzoon Dirk van Arkel (1861-1917) nam de zaak op 21 januari 1897 over. Na zijn dood werd het bedrijf geleid door zijn weduwe Johanna Adriana van Arkel-Kraan (1863-1933). Hun zoon Johan Pieter

HOFLEVERANCIER.

D. VAN ARKEL,
STALHOUDER.

TWEEDE DORPSSTRAAT
Hoek Laan v. Beek- & Royen.

Telefoon 25, ZEIST.

Advertentie van stalhouderij van D. van Arkel met het wapen van koningin Wilhelmina, 1907. Onder: Advertentie van stalhouderij van D. van Arkel met het wapen van koningin Wilhelmina, 1920.

D. van Arkel,

Stalhouderij

hoek Laan van Beek en Royen.

Telefoon 25.

van Arkel (1890-1952) zette daarna het bedrijf voort.

Het bedrijf was gevestigd in de 2e Dorpsstraat, hoek Laan van Beek en Royen. In het jaar van de aanvraag had het bedrijf twaalf knechten in dienst en bezat het achttien paarden, hetgeen voor Zeist een groot bedrijf was.

Het antwoord op de vraag hoe hij zijn personeel behandelde, luidde:

'Adressant is goed voor zijn personeel. Hoewel de zaak niet toelaat het personeel te pensionneeren op den ouden dag, zoo houdt hij hen toch zoo lang mogelijk in dienst. Twee oude knechten van zijn grootvader heeft hij bijv. toen zij niet meer konden tijden tot hun dood gehouden en belast met bezigheden in de stal of het koetshuis. Bij ziekte wordt het weekloon ook uitbetaald.'

Tot de cliëntèle van de stalhouderij behoorden de Zeister families Pauw van Wieldrecht, Van de Poll, Frans van de Putte, Taets van Amerongen,

Van Tets, Repelaer, Van Reenen, Schimmelpenninck, Labouchere, Sickinghe, Blanckenhage, Van Loon en Van Lijnden.

Bij besluit van de Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Koninklijk Wapen van 5 juni 1937 werd het recht voor het voeren van het Koninklijk Wapen met de titel van Hofleverancier voor J.P. van Arkel, 'stalhouder, autogaragehouder en ondernemer van verhuizingen, onder den naam D. van Arkel' bestendigd.

Hij had zich op 12 mei 1936 in een rekest tot de koningin gewend, nadat de commissaris van politie hem opdracht gegeven had het Hofleveranciersbord te verwijderen. Hij schreef in zijn rekest:

'Dat dit verwijderen bij het publiek opzien zoude baren en hem ongetwijfeld groot nadeel zou berokkenen, daar het publiek er niet mede bekend is, dat het hier geldt een algemeene maatregel, maar het intrekken van de

vergunning tot het voeren van Uwer Majesteits wapen aan andere redenen zoude toeschrijven.'

Voorst schreef hij dat dat hem nog moeilijker zou maken zijn zaak voort te zetten. Hij had in 1936 vier man vast personeel. Als gevolg van de toename van het autoverkeer was Van Arkel overgegaan tot verhuur van auto's en een verhuisbedrijf gestart.

In 1974 werd het bedrijf bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht e.o. uitgeschreven.

Het diploma waarbij in het verleden het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen werd verleend, moest worden teruggezonden zodra de zaak in andere handen overging, werd opgeheven of in een firma of naamloze vennootschap werd omgezet. Vaak onttrok men zich die verplichting; mogelijk door onwetendheid.

Een jaar of tien geleden werd het diploma dat aan Van Arkel was uitgereikt door iemand te koop aangeboden voor een niet gering bedrag.

FEDERATIE DER SLAGERIJEN

BIELKE, MEIJER en VAN SCHERPENZEEL.

Teleph. 74.

Teleph. 184.

Teleph. 40.

Bestellingen en Hoofdadministratie:

C. J. VAN SCHERPENZEEL **2de Dorpsstraat 61 - Tel. 40.**

HOFLEVERANCIER VAN H.M. DE KONINGIN.

Winkels: Lageweg 1. Dorpsstraat 61. Voorheuvel 45.

MODEL-VLEESCHHOUWERIJ

HOFLEVERANCIER
VAN H.M. DE KONINGIN

en Varkensslachterij

(ELECTRISCH BEDRIJF)

Postrekening 65448

Opgericht 1822

C. J. van Scherpenzeel

2^e DORPSSTRAAT 61, ZEIST :: Tel. Int. 40

C.J. van Scherpenzeel - 1906
Naamloze vennootschap 'C.J. van
Scherpenzeel en Zoon N.V.' - 1936

Op 31 augustus 1906 verleende koningin Wilhelmina aan Cornelis Jan van Scherpenzeel (1874-1935) het recht om haar Wapen te voeren. Het diploma werd op 13 september 1906 door de Commissaris van de Koningin aan de burgemeester ter uitreiking aan Van Scherpenzeel toegestuurd. De Hofcommissie had op 9 juni 1906 aan de burgemeester door tussenkomst van de Commissaris van de Koningin om advies gevraagd op de aanvraag van januari 1906 van Van Scherpenzeel.

De aanvrager was sinds 1895 eigenaar van de grootste slagerij in Zeist.

Boven: Advertentie van slagerij C.J. van Scherpenzeel met het wapen van koningin Wilhelmina, 1920.
Onder: Advertentie van 1929.

Men slachtte er ruim driehonderd stuks vee. Het familiebedrijf bestond al sinds 1822. De eigenaar betaalde een goed loon aan zijn knechten en bij ziekte werd het loon geregeld uitbetaald; zelfs tot een half jaar.

Het bedrijf werd in 1930 omgezet in de naamloze vennootschap 'C.J. van Scherpenzeel en Zoon n.v.'. Na het overlijden van C.J. van Scherpenzeel in 1935 werd de zaak voortgezet door zijn weduwe Gijsbertha van Scherpenzeel-Pothoven (1874-1963) en zijn zoon Cornelis (1900-1939). Het bedrijf had in die tijd een grote winkel in de 2de Dorpsstraat en twee filialen. Het had ongeveer tien man personeel in dienst. Jaarlijks werden er ongeveer 400 varkens, 140 koeien en 120 kalveren geslacht.

Zijn weduwe diende in augustus 1936 bij de koningin een verzoek in tot het bestendigen van het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de titel van Hofleverancier. De

Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijk' en het Koninklijk Wapen vroeg door tussenkomst van de Commissaris van de Koningin advies aan de burgemeester. De Commissaris van de Koningin liet in zijn brief van 5 november 1936 de burgemeester weten dat de genoemde commissie hem had bericht dat het indertijd aan C.J. van Scherpenzeel toegekende recht voor de naamloze vennootschap was bestendigd.

In 1953 werd de vennootschap geliquideerd.

N.V. Stoomwasscherij en Strijkinrichting, voorheen W.G. Burger - 1930

De Commissaris van de Koningin deelde in 1930 aan de burgemeester mede dat hij op 10 december 1930 van de Commissie tot het verlenen van het predikaat 'Koninklijke' en het Koninklijk Wapen bericht ontvangen had dat aan de 'n.v. Stoomwasscherij en Strijkinrichting, voorheen W.G. Burger' vergunning verleend was het Koninklijk Wapen te voeren met de titel van Hofleverancier.

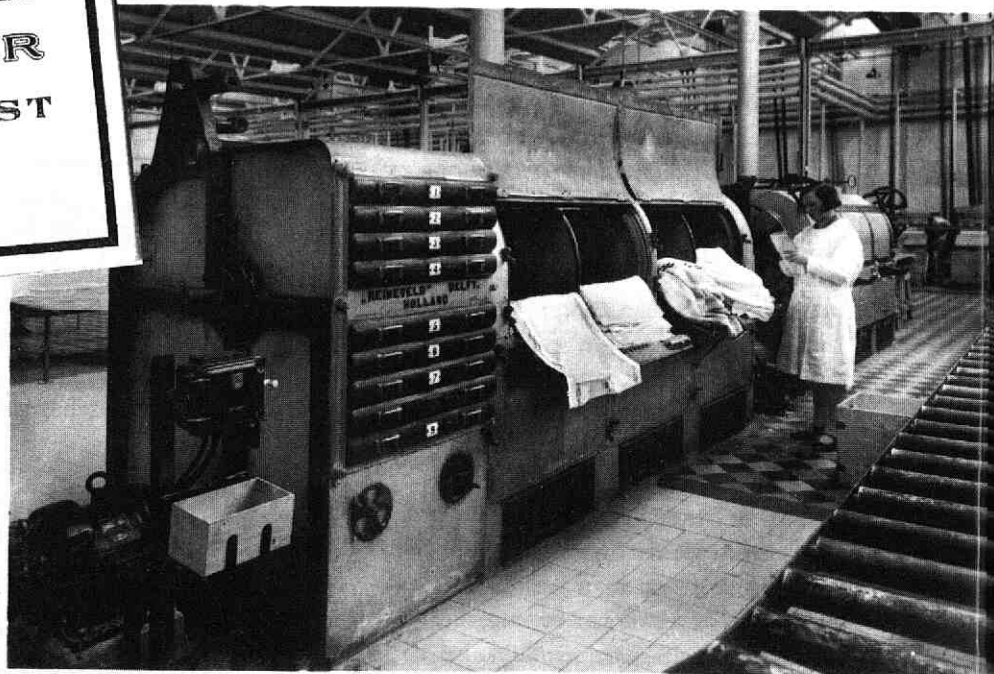
Het fabrieksgebouw van Wasserij Burger aan de Noordweg, circa 1940.

FOTO: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Het bedrijf was opgericht in 1889 door Willem Geerlof Burger (1861-1932). In 1919 werd het bedrijf omgezet in een firma, die in 1920 weer werd omgezet in een naamloze vennootschap. In veertig jaar tijd was het bedrijf uitgegroeid tot de grootste op dat gebied in ons land. In het jaar van de aanvraag bedroeg het aantal personeelsleden 196. Speciaal werd in het advies van de burgemeester vermeld dat de verhouding van directie tot personeel goed was; dat er nooit gestaakt was of met staking bedreigd en dat bij ziekte het loon vrijwillig

Boven: Foedraal voor een set prentbriefkaarten van Wasserij Burger aan de Noordweg met een afbeelding van het Hofleveranciersbord van koningin Wilhelmina, circa 1940. Rechts: Een medewerkster bij een droogmachine in de fabriek van Wasserij Burger aan de Noordweg, circa 1940. FOTO'S: GEMEENTEARCHIEF ZEIST

werd doorbetaald.

Paleis Soestdijk behoorde tot de klantenkring van Wasserij Burger, hetgeen iets over de kwaliteit van dit bedrijf zegt.

Met ingang van 1 januari 1985 is Lips Textielservice B.V. eigenaresse van het bedrijf. Het bedrijf is in 1999 aan de Noordweg gestaakt.

Bestendiging van het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de titel van Hofleverancier werd niet aangevraagd.

Firma A.J. Kraan & Zoon - 1963

Op 3 mei 1963 verklaarde de groot-officier in speciale dienst van H.M. de Koningin dat koningin Juliana gunstig had beschikt op het verzoek van A.J. Kraan sr. en A.J. Kraan jr., firmanten van de Firma A.J. Kraan en Zoon, lood- en zinkwerkersbedrijf tot het toekennen van het recht tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de titel van Hofleverancier.

De firma werd in 1967 omgezet in

'n.v. voorheen A.J. Kraan & Zoon'. Er werd op 8 mei 1967 een aanvraag ingediend tot bestendiging van het predikaat Hofleverancier bij de omzetting van de firma in een naamloze vennootschap, waarop op 10 januari 1968 positief werd beschikt.

Het lood- en zinkwerkersbedrijf werd in 1838 opgericht door Gerardus Kraan (1798-1857) en groeide uit tot een groot bedrijf op sanitair gebied. Het was gevestigd op Nooitgedacht. In 1963 werkten in het bedrijf ongeveer 48 man. Op 26 maart 1986 werd het bedrijf door faillissement opgeheven.

Kwekerij Abbing B.V. - 1992

Op 14 september 1992 ondertekende koningin Beatrix het besluit waarbij aan Kwekerij Abbing B.V. het recht verleend werd tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de toevoeging 'Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier'. Het koninklijk

predikaat werd verleend ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van Kwekerij Abbing.

In 1892 begon Jan Abbing (1843-1929), na onder andere als chef-bloemist op paleis Soestdijk te hebben gewerkt, een kwekerij te De Bilt. Omdat het stuk kweekgrond al spoedig te klein bleek, werd een perceel grond nabij het station Driebergen-Zeist aangekocht. Op die plaats is het nog steeds gevestigd. Het bedrijf werd door zijn zonen voortgezet; vanaf 1934 door Dirk Cornelis alleen. In 1975 werd het bedrijf omgezet in een besloten vennootschap.

De inschrijving in het handelsregister uit 1942 luidt:

'Boomkwekerij en -handel, tuinaanleg, hovenier, handel in tuinbouwbenodigdheden, tuinbouwzaden en graszaden, meststoffen, bloemisterijartikelen, tuingereedschappen. Alles groot- en kleinhandel.'

NIET GEHONOREERDE VERZOEKEN

Natuurlijk konden niet alle aanvragen voor het ontvangen van het recht tot het voeren van het predikaat 'Koninklijk' of het Koninklijk Wapen worden gehonoreerd. Soms kwamen de aanvragen niet verder dan de burgemeester. Enkele aanvragen zijn reeds in dit hoofdstuk ter illustratie genoemd. Niet altijd is duidelijk op grond waarvan die afwijzing heeft plaatsgevonden. Wel valt op dat na de Tweede Wereldoorlog vaker het predikaat 'Koninklijk' werd aangevraagd.

Het betreft onder andere de aanvragen van Firma van den Brink en van Dijk (Hofleverancier; 1898); J. van Hensbergen (Hofleverancier; 1901); Firma van Zanten en Zoons (Hofleverancier; 1901/1904/1927); 'Pharmaceutische-Chemische Fabriek Kraepelien & Holm (Hofleverancier; 1937); N.V. Gerofabriek (Koninklijk; 1937/1952/1962); N.V. Papierindustrie

van Straten en Boon (Koninklijk; 1951); N.V. G. van Wees en Weiss (Koninklijk; 1952); Boek- en kunsthandel Jan W. Kraal N.V. (Koninklijk c.q. Hofleverancier; 1953), N.V. Biscuitfabriek B. van Doesburg & Zonen (Koninklijk; 1959), N.V. Stoomwasserij en Strijkinrichting voorheen A. van Melsen en Zoons (Hofleverancier; 1968-1969) en Maison Kuiper B.V. (Hofleverancier; 1979).

Bronnen en literatuur

- Archief der gemeente Zeist, 1599-1905, inv.nrs. 159, 203 (ag.nr. 2418/119 K), 221 (ag.nr. 277/22K), 256 (ag.nr. 892/59K), 266 (ag.nrs. 207/13K en 208/14K), 269 (ag.nr. 637/31K), 273 (ag.nr. 1093/57K), 302 en 316; Gemeentearchief Zeist.
- Idem, 1906-1945, inv.nrs. 2357 en 2358; Gemeentearchief Zeist.
- Idem, 1946-1965, ds.nrs. 7017 en 7018; Gemeentearchief Zeist.
- Idem, 1966-1975, ds.nr. 10544; Gemeentearchief Zeist.
- Idem, na 1976, ds.nrs. 6984, 13431, 15872, 15875 en 15876; P.G. Middelen gemeente Zeist.
- Secretariaatsarchief koningin Wilhelmina, 1898-1948, inv.nr. A 50-XXa/c (nrs. a-105 en c-60); Koninklijk Huisarchief.
- Secretariaatsarchief koningin Juliana, 1948-1980, inv.nr. A 52-XXc (nrs. 598 en 761);

Koninklijk Huisarchief.

- Correspondentie Hofcommissie, 1849-1919, inv.nr. E 1b-Ilb (nrs. 47, 48, 55 II, 57, 60, 123 en 144); Koninklijk Huisarchief.
- Correspondentie Hofcommissie, verlening Wapen H.M. de Koningin-Regentes, 1890-1898, inv.nr. E 1b-IVb (nrs. 4, 7 en 12); Koninklijk Huisarchief.
- Correspondentie Hofcommissie, verlening praedicaat Koninklijke en het Koninklijk Wapen, 1899-1906, inv.nr. E 1b-IVc (nrs. 4, 5 en 12); Koninklijk Huisarchief.
- Correspondentie 'Commissie tot het verleenen van het Praedicaat Koninklijke en het Koninklijk Wapen', 1919-1940, inv.nr. E 5 (nrs. 6, 10, 11, 13 en 15 I); Koninklijk Huisarchief.
- Correspondentie Grootofficier in Speciale Dienst, 1948-1963, inv.nr. E 20 (nrs. 49 I, 51 I en 56-2); Koninklijk Huisarchief.
- A.I. Bierman, M.J. van Lieburg en D.A. Wittop Koning, Biografische index van Nederlandse apothekers tot 1867, Rotterdam 1992
- V.A.M. van der Burg, Wasserij Burger te Zeist. Seijst. Nr. 2 (1980) p. 29-38
- Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier, Rijswijk 1991
- Koninklijk Verenigd. Functie en analyse van een vorstelijk predikaat, Rijswijk 1991
- Gijs Kuus, Topografie 'Godsakker' Evangelische Broedergemeente Zeist, Zeist 1998
- Remco Meijer, Aan het hof. De monarchie onder koningin Beatrix, Amsterdam 1999, blz. 243 e.v.
- R.P.M. Rhoen, De historie van de buitenplaats Veelzigt te Zeist. Cascade. Nr. 1 (1996) p. 20-42
- Meindert Stokroos, Zink in Nederland, Amsterdam (1983)
- D. van Zanten, Een stukje apothekershistorie uit het dorp Zeist. Pharmaceutisch Weekblad. 1931
- De Zeister Broedergemeente 1746-1996, Zutphen 1996
- Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken

Van Rhijn notarissen

Woudenbergseweg 5
Postbus 70
3700 AB Zeist
Telefoon (030) 692 08 66
Telefax (030) 692 51 76

NOTARISSEN:

mr W.H.M. Fransen
mr F.G. Bakker
mr M.M. Elings-van Hooidonk

Als de notaris met u meekijkt
ziet u meer!

On top of the World: Global Invest

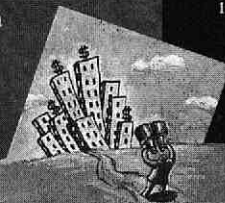
Global Invest is een lijfrente-programma van DBV Verzekeringen, in samenwerking met Prudential Securities Inc. uit New York.

Met Global Invest kiest u voor een beleggingsstijl die bij u past. De beleggingen worden uitgevoerd door de absolute top van 's werelds vermogensbeheerders.

Prudential Securities Inc. heeft deze elite van vermogensbeheerders geselecteerd. Daarnaast controleert Prudential Securities Inc. deze vermogensbeheerders doorlopend. De controle is geheel in lijn van de strenge regelgeving omtrent vermogensbeheer die in Amerika geldt.

Met Global Invest bent u verzekerd van een lijfrente die bij u past. Uw vermogen wordt professioneel beheerd en objectief gecontroleerd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: DBV Verzekeringen Utrechtseweg 75 3702 AA Zeist 030-6933166 info@dbv.nl

4 Bedrijfssignalen

'KONINKLIJK'

L. Schütz en Zoon,
Koninklijke Fabriek van Gegoten Zinken Bronswerken - 1876

ADRES Lageweg

LEVENSLOOP

1834 Opgericht 1834 te Zeist; hinderwetvergunning 1834 ("voornamelijk voor het vervaardigen van kunstwerken").

1907 Overgeplaatst naar Delft.

BIJZONDERHEDEN

1838 Metaalgieterij, met een oven.

1840 Metaalfabriek.

1843 Koperslagerij, voor de metaalgieterij een oven; 15 personeelsleden. Tevens loden pompenmakerij, loodgieterij, blikslagerij en leidekkerij. Voorts nog brandspuitmakerij en metaalgieterij.

1863 Koperslagerij, voor de metaalgieterij en loodgieterij met 2 ovens; 34 volwassen personeelsleden en 6 kinderen.

1882 Metaalgieterij met 2 ovens; 49 personeelsleden.

1887 Firma naam: L.J. Schütz en zoon L.W.R. Schütz. Gevestigd: Zusterplein B nr. 79 (= thans Lageweg), metaalgieterij, personeel: 42 mannen en 6 jongens.

1891 Firma naam L.W.R. Schütz, metaalgieterij, personeel 36 mannen, 2 ovens.

1894 Overgenomen door de firma Braat te Delft.

1896 Firma Schütz, metaalgieterij, 2 ovens, personeel: 44 mannen.

1901 Firma Schütz en zoon, personeel: 30 mannen en 7 jongens.

1906 Niet meer vermeld.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen, De gemeenteraad van Zeist 1851-1976, Rotterdam/Zeist 1994, blz. 185 (gemeenteraadslid L.W.R. Schütz).
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 8 juli 1876.
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 1 september 1900 (bericht van onderscheiding op internationale tentoonstelling in Parijs).

Chr. Pleines,
Koninklijke Zeepfabrieken - 1909
N.V. Koninklijke Zeepfabrieken de Duif - 1916
N.V. Koninklijke Zeepfabrieken de Duif, voorheen Chr. Pleines - 1922

ADRES Dolderseweg, Den Dolder.

LEVENSLOOP

1889 Opgericht te Amersfoort.

1902 Overgeplaatst naar Den Dolder; terrein gekocht van de eigenaar van 'Prins Hendriksoord' A.A.H. Boissevain (R.N.L.) (1843-1921) te Lage Vuursche.

1931 Bedrijf verplaatst naar Rotterdam als onderdeel van het Unilever-concern.

BIJZONDERHEDEN

1906 Zeepoederfabriek Chr. Pleines, 2 stoomketels 25 pk, personeel: 63 mannen en 10 vrouwen.

1911 Idem

1916 Zeepfabriek Chr. Pleines aan de Dolderseweg, 2 stoomketels van 25 pk, personeel: 107 mannen en 16 vrouwen, grootste werkgever te Zeist.

1921 Zeepfabriek N.V. voorheen Chr. Plei-

nes, 2 stoomketels van 25 pk, personeel: 118 mannen en 33 vrouwen, grootste werkgever te Zeist.

1926 N.V. Chr. Pleines Zeeffabriek, 2 stoommachines van 25 pk, personeel: 93 mannen en 38 vrouwen.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen, De gemeenteraad van Zeist 1851-1976, Rotterdam/Zeist 1994, blz. 155-156 (gemeenteraadslid Chr. Pleines) en daar vermelde literatuur.

N.V. Koninklijke Nederlandse Fabriek van Gouden en Zilveren Werken Gerritsen en Van Kempen - 1926

LEVENSLOOPE

1866 Opgericht te Amsterdam.

1904 Overgeplaatst naar Zeist in de voormalige rijwielfabriek 'Wilhelmina', Karpervijver 17.

1970 Fabriek te Zeist gesloten.

BIJZONDERHEDEN

1906 Fabriek van Goud- en Zilverenwerken. Eigenaar Gebr. Gerritsen met zuiggasmotor van 22 pk, personeel: 44 mannen en 5 vrouwen.

1911 Gebr. Gerritsen. Goud- en zilveren werken met 2 motoren van 1-30 pk, personeel: 45 mannen en 1 vrouw.

1916 J.A.A. Gerritsen. Goud- en zilverenwerken met 11 gas- en elektromotoren van 30, 15 en 9 van 2 pk, personeel: 66 mannen en 5 vrouwen.

1921 J.A.A. Gerritsen. Goud- en zilverenwerken met 51 gas- en elektromotoren totaal 173 pk en 3 ovens, personeel: 83 mannen en 10 vrouwen.

1926 J.A.A. Gerritsen. Goud- en zilverenwerken met 60 elektromotoren totaal 173 pk, personeel: 125 mannen en 15 vrouwen.

N.B. Na de Gero aan de Bergweg 107 (Eerste Nederlandsche Fabriek van Nieuw Zilveren werken, sedert 1931 Gerofabriek genaamd, opgericht 1911, met 236 mannen en 37 vrouwen, was Gerritsen en Van Kempen in 1926 de grootste werkgever in Zeist, gevolgd door zijn familielid M.J. Gerritsen (Nieuw zilveren werken Solafabriek opgericht 1922) met 35 mannen en 13 vrouwen aan de Van Reenenweg 155, woonhuis directeur Bergweg 84.

Literatuur

- W.D. Voorthuizen, Het zilveren Zeist. De geschiedenis van de Zeister bestekindustrie (±1900-±1980), Zeist 1999.
- De Zeister Courant van 29 mei 1926.

HOFLEVERANCIERS

W.C. Holm, firma Kraepelien en Holm, apotheker - 1876

ADRES Broederplein 19/Karpervijver 8 en 10.

LEVENSLOOPE

1774 Apotheek G. van Wees opgericht (Broederplein 19)

1864 Firma Kraepelien en Holm.

1890 Apotheek gescheiden van de fabriek Kraepelien en Holm.

1902 Dr. F.H. Holm, directeur.

1908 Dr. J. Feldhaus van Ham (Mülheim am Rhur (Dl.) 1874-Eindhoven 1951) (Drager van het IJzeren Kruis 2e klasse 1914-1918 en het Croix Rouge van Hongarije) mededirecteur.

1930 Dr. J. Feldhaus van Ham apotheker en enig directeur.

1971 Eigendom van Brocacef-Maarssen.

BIJZONDERHEDEN

1882 Kraepelien en Holm vervaardigers van Quina-Laroche, handenarbeid, 3 arbeiders.

1891 Kraepelien en Holm, Kinawijn en eikel- en chocoladefabriek, 4 arbeidersfabriek van farmaceutische preparaten.

Literatuur

- H. Wels, *Hernhutters in Zeist. Wonen, weken, geloven.* Uitgeverij Uniepers, Abcoude 1999, blz. 104-105.
- D. van Zanten, *Een stukje apothekershistorie uit het dorp Zeist.* Pharmaceutisch Weekblad, 1931.

G.M. de Bruijn - 1883

ADRES 1e Dorpsstraat 5A

LEVENSLLOOP

- 1883 *G.M. de Bruijn, kok en pasteibakker aan de 1e Dorpsstraat.*
 1899 *Overgenomen door H.F. Dunselman, firma G.M. de Bruijn.*
 1901 *J.J.M. Dunselman, banketbakker (1901-1971).*
 1972 *Opgeheven.*

BIJZONDERHEDEN

- 1916 *Bakkerij, 1e Dorpsstraat, H.F. Dunselman, 1 elektromotor van 1 pk, personeel 3 mannen.*
 1921 *Idem*
 1926 *Idem - banketbakkerij.*

N.B. Te Zeist zijn er in: **1891** 22 brood-, koek- en banketbakkers met in het totaal 24 volwassen mannen en 9 jongens in dienst; **1901** 35 bakkers met 39 mannen en 12 jongens in dienst. **1906** 31 bakkers met 35 mannen en 15 jongens in dienst.

Literatuur

- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 4 augustus 1883.
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 7 augustus 1895 (advertentie).

C. Avis Jzn - 1892

ADRES 1e Dorpsstraat 22 tegenover de boekhandel van de Firma De Heus en Co.

LEVENSLLOOP

- 1846 *J.W. Eversz. Boekhandelaar in Zeist.*
 1887 *Overgenomen door Cornelis Avis Jzn.*
 1897 *Boek-, muziek- en kunsthandel met boekbinderij overgenomen door H.P.A. Wimmers en W.J. de Heus, firma De Heus en Co.*
 1923 *Overgenomen door D. Jansen.*
 1924 *Bedrijf opgeheven.*

BIJZONDERHEDEN

- 1863 *Boekbinderij J.W. Eversz. Personeel 5 volwassen mannen en 2 kinderen.*
 1882 *Boekdrukkerij J.W. Eversz., 1 handdruk en 1 sneldrukpers, 4 personeelsleden.*
 1891 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn., 2 snelpers en 14 mannelijke personeelsleden.*
 1896 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn., 1 snelpers en 8 mannelijke personeelsleden.*
 1901 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn., snelpers, 2 mannen en 2 jongens in dienst.*
 1906 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn., 8 mannen*

in dienst.

- 1911 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn., 7 mannen in dienst.*
 1912 *Hinderwetvergunning voor uitbreiding door het bijplaatsen van 2 elektromotoren.*
 1916 *Boekdrukkerij C. Avis Jzn. aan 1e Dorpsstraat, 3 elektromotoren met 3, 1 en 1½ pk, 9 mannen in dienst.*
 1921 *Idem*

N.B. Uitgever van de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken, 1864-1920.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en K.M. Veenland-Heineman, *Zeist terug in de tijd*, Rotterdam en Zeist 1999, blz. 12 e.v.
- R.P.M. Rhoen, *Zeister nieuws- en weekbladen van algemene inhoud verschenen tussen 1869 en 1940.* Seijst. 21 (1991), blz. 87 en 88.
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 27 augustus 1892.
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 7 augustus 1895 (advertentie).
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 10 augustus 1895 (advertentie).

C.G. van Dijk - 1895 / 1901

ADRES Montaubanstraat 4

LEVENSLLOOP

- 1889 *C.G. van Dijk eigenaar van de bloemisterij 'Flora' opgericht door H. Boekweg.*

1904 C.G. van Dijk failliet; Derk Meeuwenberg eigenaar. Kwekerij Montaubanstraat 4 en Artistiek Bloemsierkunst, Slotlaan 65.
1952 Bedrijf opgeheven.

N.B. Te Zeist zijn er in: **1891** 5 bloemkwekers met 7 volwassen mannelijke arbeiders in dienst; **1896** 5 bloemkwekers met 10 volwassen mannelijke arbeiders in dienst; **1901** 7 bloemkwekers met 20 volwassen mannelijke arbeiders in dienst; **1906** 6 bloemkwekers met 30 volwassen mannelijke arbeiders en 5 jongens in dienst; **1911** 6 bloemkwekers met 40 volwassen mannelijke arbeiders in dienst; **1916** 7 bloemkwekers met 40 volwassen mannelijke arbeiders en 4 jongens in dienst; **1921** 7 bloemkwekers met 42 volwassen mannelijke arbeiders en 8 jongens in dienst; **1926** 10 bloemkwekers met 48 volwassen mannelijke arbeiders en 10 jongens in dienst.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen, De gemeenteraad van Zeist 1851-1976. Rotterdam/Zeist 1994, blz. 42 (gemeenteraadslid C.G. van Dijk) en blz. 129-131 (gemeenteraadslid D. Meeuwenberg).
- R.P.M. Rhoen, De historie van de buitenplaats Veelzigt te Zeist. Cascade. Nr. 1 (1996) p. 28-32
- De Weekbode van Zeist, Driebergen en Omstreken van 7 april 1895.
- De Zeister Courant van 15 mei 1926 (advertentie).
- Het adresboek van Zeist, 1905, blz. 131 (advertentie).

J. van Zanten sr., W.M. van Zanten en J. van Zanten - 1898

ADRES 2e Dorpsstraat 33, later 1e Dorpsstraat 17.

LEVENSLLOOP

1867 Jan van Zanten Sr. kleermakerij opgericht 2e Dorpsstraat 33.

1895 Eenmanszaak omgezet in v.o.f. Van Zanten en Zoons. Verplaatst naar 1e Dorpsstraat 17.

1951 Verkocht aan N.V. Verenigde Nederlandse Kleermakerijen in Utrecht en overgeplaatst naar Utrecht. (Weduwe J. van Zanten-van Loghem bewoont pand 1e Dorpsstraat 17 in 1952.)

N.B. Te Zeist zijn er in: **1891** 6 kleermakers met 12 mannelijke volwassen arbeiders en 5 jongens; **1896** 10 kleermakers met 17 mannelijke volwassen arbeiders en 7 jongens; **1901** 13 kleermakers met 17 mannelijke volwassen arbeiders en 7 jongens; **1906** 10 kleermakers met 17 mannelijke volwassen arbeiders en 3 jongens; **1911** 12 kleermakers met 35 mannelijke volwassen arbeiders en 10 jongens; **1916** 13 kleermakers met 43 mannelijke volwassen arbeiders en 10 jongens; **1921** 13 kleermakers met 43 mannelijke volwassen arbeiders en 12 jongens; **1926** 20 kleermakers met 38 mannelijke volwassen arbeiders en 7 jongens.

Literatuur

- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 22 september 1883 (advertentie).
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 6 augustus 1898 (advertentie).

D. van Arkel - 1900

J.P. van Arkel - 1937

ADRES 2e Dorpsstraat 67/hoek Laan van Beek en Royen.

LEVENSLLOOP

1820 Vervoersbedrijf en stalhouderij opgericht door Teunis van Wijk, 2e Dorpsstraat/hoek Laan van Beek en Royen.

1860 Overgenomen door zijn zoon Dirk van Wijk.

1897 Diens kleinzoon Dirk van Arkel neemt het bedrijf over.

1933 Zoon Johan Pieter van Arkel zet het bedrijf voort.

1952 Bedrijf gestaakt. Laatstelijk verhuizingen, luxe auto's verhuur, meubelbewaarplaats.

1974 Bedrijf bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Utrecht uitgeschreven.

1982 Stalhouderij Van Arkel gesloopt.

N.B. Te Zeist zijn er in: **1896** 6 stalhouders en voerlieden met 18 mannelijke volwassen arbeiders in dienst; **1901**: 8 stalhouders en voerlieden met 18 mannelijke volwassen arbeiders in

dienst; **1906** 10 stalhouders en voerlieden met 25 volwassen mannelijke arbeiders; **1911** Idem; **1916** Idem; **1921** Idem; **1926** 11 stalhouders en voerlieden met 15 volwassen mannelijke arbeiders.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen. De gemeenteraad van Zeist 1851-1976, Rotterdam/Zeist 1994, blz. 226 (gemeenteraadslid Teunis van Wijk).
- Het adresboek van Zeist, 1920, blz. 86 (advertentie met vermelding hofleverancier).
- Het adresboek van Zeist, 1930, blz. 88 (advertentie met vermelding hofleverancier).

C.J. van Scherpenzeel - 1906 Naamloze Vennootschap C.J. van Scherpenzeel N.V. - 1936.

ADRES 2e Dorpsstraat 61.

LEVENSLAOP

- 1822** Opgericht als slagerij.
- 1895** C.J. van Scherpenzeel is eigenaar van de grootste slagerij van Zeist.
- 1930** Eenmanszaak omgezet in N.V.
- 1935** Voortgezet door weduwe en zoon C. van Scherpenzeel, 2e Dorpsstraat met hun filialen.
- 1952** Hoofdvestiging 2e Dorpsstraat 61, filialen 'Vianda', Slotlaan 52 en Oude Arnhemseweg 79.

1953 Liquidatie van de N.V.

BIJZONDERHEDEN

- 1843** Wed. Van Scherpenzeel, slagerij, met 2 volwassen arbeiders.
- 1863** J. van Scherpenzeel, slagerij, met 2 volwassen arbeiders en 1 knecht.
- 1910** Hindetwetvergunning uitbreiding slagerij.
- 1916** C.J. van Scherpenzeel, , slagerij aan de 2e Dorpsstraat, met 7 volwassen arbeiders en 2 elektromotoren van 1½ en 5 pk.
- 1921** Idem
- 1926** C.J. van Scherpenzeel, slagerij aan de 2e Dorpsstraat, met 7 volwassen arbeiders en 2 elektromotoren van 6½ pk.

Literatuur

- Het adresboek van Zeist, 1920, tussen blz. 14/15 (advertentie met vermelding hofleverancier).
- Het adresboek van Zeist, 1930, blz. 274 (advertentie met vermelding hofleverancier).

N.V. Stoomwasserij en Strijkinrichting, voorheen W.G. Burger - 1930.

ADRES Noordweg 94, directeurswoning en garage nos. 93 en 93A.

LEVENSLAOP

- 1889** Wasserij opgericht door W.G. Burger aan de Noordweg.

1919 Eenmanszaak omgezet in v.o.f.

1920 N.V.-vorm.

1931 Geheel gemoderniseerde en vernieuwde fabriek.

1971 Familie Burger verkoopt het bedrijf aan het concern Blijdestein Willink N.V. te Enschede.

1984 Lips Textielservice B.V. eigenaar.

1999 Deense moedermaatschappij beëindigt het bedrijf aan de Noordweg.

BIJZONDERHEDEN

- 1891** Stoomwasserij Burger met 22 mannelijke en 3 vrouwelijke arbeiders, 6 stoomketels, 8 ketels en ovens.
- 1896** Idem met 7 mannelijke en 35 vrouwelijke arbeiders, 1 stoomketel van 20 pk, ketels en ovens.
- 1901** Idem, 10 mannen, 30 vrouwen en 10 meisjes.
- 1906** Idem, 13 mannen en 53 vrouwen.
- 1911** Idem, 18 mannen en 68 vrouwen.
- 1916** Idem, 20 mannen en 66 vrouwen, 2 stoomketels van 80 en 8 pk, 37 en 20 m2 verwarmd oppervlak.
- 1921** Idem, 25 mannen en 78 vrouwen, 2 stoomketels van 8 pk, 37 en 20 m2 verwarmd oppervlak en 1 ketel om goed uit te koken (geen stoom).
- 1926** Idem
- 1934** 250 mannelijke en vrouwelijke personeelsleden.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg, Wasserij Burger te Zeist, Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de Zeister geschiedenis, 10 (1980), blz. 29-39.
- De Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken van 1 augustus 1914 (25-jarig bestaan).
- Kraal's Gids van Zeist 1934.

Firma A.J. Kraan en Zoon - 1963**ADRES** Nooitgedacht 26.**LEVENSLLOOP**

- 1838 *Opgericht door G. Kraan aan Nooitgedacht als lood- en zinkwerkersbedrijf.*
- 1952 *Loodgieterwerken, tevens van sanitair, aanleg van gas- en waterleiding.*
- 1967 *V.o.f. omgezet in N.V.-vorm.*
- 1986 *Bedrijf door faillissement opgeheven.*

BIJZONDERHEDEN

- 1843 *Metselarij tevens leidekkerij en pompenmakerij met 4 arbeiders.*
- 1863 *A.J. Kraan, loodgieter met 3 arbeiders.*

N.B. Te Zeist zijn er in 1891 3 loodgieters en loden pompenmakers met 11 volwassen mannelijke arbeiders.

Literatuur

- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen, De gemeenteraad van Zeist 1851-1976, Rotterdam/Zeist 1994, blz. 103 (gemeenteraadslid A.J. Kraan).

Kwekerij Abbing B.V. - 1992**ADRES** Odijkerweg 38A en 38B.**LEVENSLLOOP**

- 1892 *opgericht door J. Abbing (1843-1929) te De Bilt op 'Beerschoten', Amersfoortseweg. Spoedig daarna (1904) overgeplaatst naar een perceel bij het station Driebergen-Zeist.*
- 1929 *Firma Abbing en Zn., boomkwekers.*
- 1934 *Eigenaar D.C. Abbing, boomkweker.*
- 1975 *Rechtsvorm B.V.*
- 1975 *Directie Gerrit Bolhuis met behoud van de naam Abbing.*
- 1975 *Tuincentrum, tuinontwerp, tuinaanleg en tuinonderhoud.*

BIJZONDERHEDEN *Oppervlakte aan de Odijkerweg 38A en 38B (25 H.A.).*

Literatuur

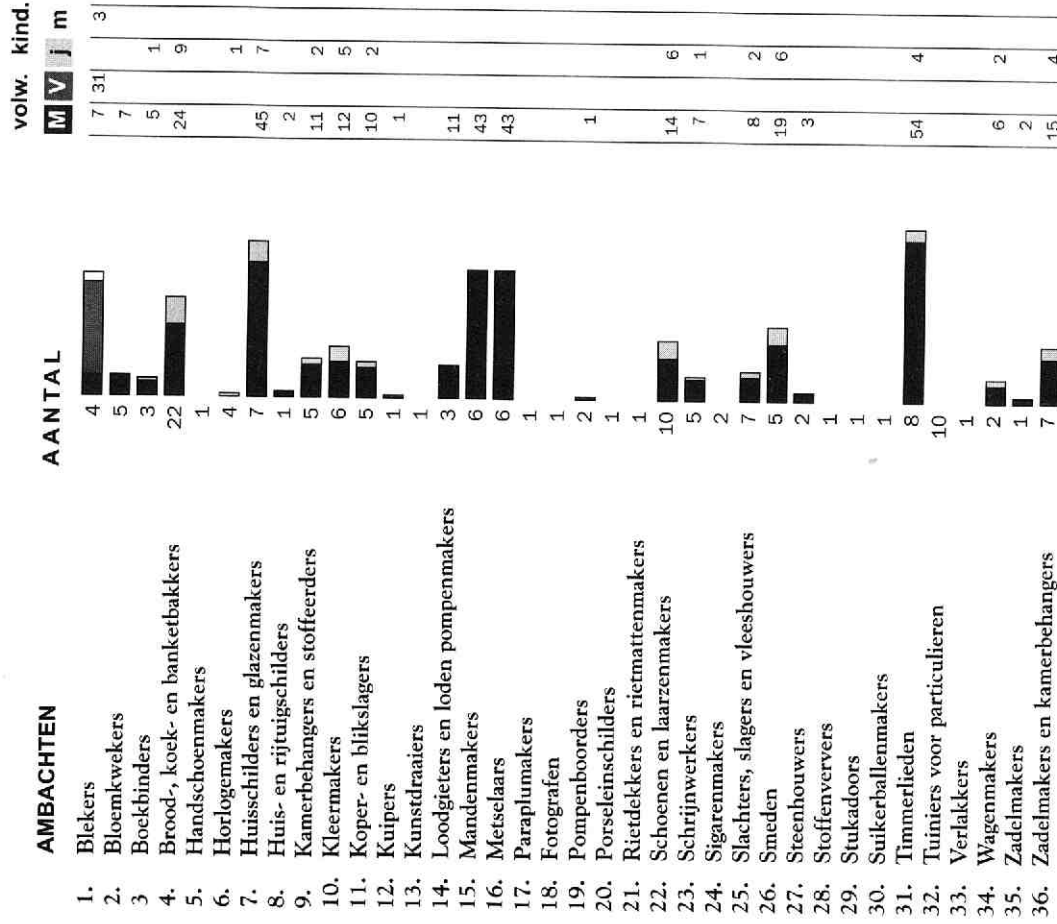
- J. Abbing De Bilt bij Utrecht. Prijscourant van vruchtbomen, rozen, heesters, coniferen, vaste planten, bolgewassen, enz. 1902-1903 (G.A.Z.).
- Kraal's Nieuwe Groote Gids van Zeist, z.j. [1907], blz. 211 en blz. 212 (advertentie) (G.A.Z.).
- Floralia, Geïllustreerd Weekblad voor liefhebber en vakman, (41) 1920, 20 augustus (personalia J. Abbing) (G.A.Z.).
- Floralia, Geïllustreerd Weekblad voor liefhebber en vakman, (50), 1929, 12 april (necrologie Jan Abbing†) (G.A.Z.).
- Weekblad voor de Kon. Ned. Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde (3), 1929, 13 april, blz. 149 (necrologie J. Abbing) (G.A.Z.).

- Gids van Zeist en de Stichtsche Lustwarande, z.j. (1933), blz. 149.
- Nieuwe Zeister Courant van 29 oktober 1952 (60 jarig bestaan).
- De Zeister Nieuwsbode van 19 augustus 1957 (overlijden D.C. Abbing).

5 Bijlagen

ZEISTER BEDRIJVEN KONINKLIJK ONDERSCHIEDEN - V.A.M. VAN DER BURG, R.P.M. RHOEN

Voornaamste ambachten 1891

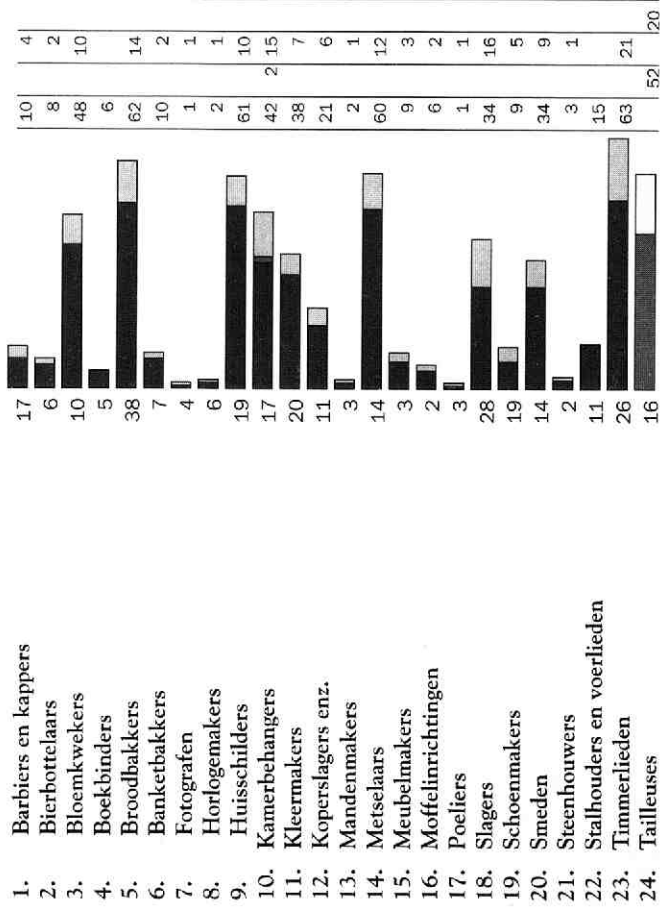
* hoofden der bedrijven niet begrepen.

Voornaamste ambachten 1926

volw. kind.

AANTAL

M V j m

6 Bronnen en literatuur

Bronnen

- Archief der gemeente Zeist, 1599-1905, inv.nrs. 159, 203 (ag.nr. 2418/119 K), 221 (ag.nr. 277/22K), 256 (ag.nr. 892/59K), 266 (ag.nrs. 207/13K en 208/14K), 269 (ag.nr. 637/31K), 273 (ag.nr. 1093/57K), 302 en 316; Gemeente-archief Zeist (G.A.Z.).
- Idem, 1906-1945, inv.nrs. 2357 en 2358; G.A.Z.
- Idem, 1946-1965, ds.nrs. 7017 en 7018; G.A.Z.
- Idem, 1966-1975, ds.nr. 10544; G.A.Z..
- Idem, na 1976, ds.nrs. 6984, 13431, 15872, 15875 en 15876; P.G. Middelen gemeente Zeist.
- Secretariaatsarchief koningin Wilhelmina, 1898-1948, inv.nr. A 50-XXa/c (nrs. a-105 en c-60); Koninklijk Huisarchief (K.H.).
- Secretariaatsarchief koningin Juliana, 1948-1980, inv.nr. A 52-XXc (nrs. 598 en 761); K.H.
- Correspondentie Hofcommissie, 1849-1919, inv.nr. E 1b-1Ib (nrs. 47, 48, 55 II, 57, 60, 123 en 144); K.H.
- Correspondentie Hofcommissie, verlening Wapen H.M. de Koningin-Regentes, 1890-1898, inv.nr. E 1b-IVb (nrs. 4, 7 en 12); K.H.
- Correspondentie Hofcommissie, verlening praedicaat Koninklijke en het Koninklijk Wapen, 1899-1906, inv.nr. E 1b-IVc (nrs. 4, 5 en 12); K.H.
- Correspondentie 'Commissie tot het verleenen van het Praedicaat Koninklijke en het Koninklijk Wapen', 1919-1940, inv.nr. E 5 (nrs. 6, 10, 11,

13 en 15 I); K.H.

- Correspondentie Grootofficier in Speciale Dienst, 1948-1963, inv.nr. E 20 (nrs. 49 I, 51 I en 56-2); K.H.

Literatuur

- Het adresboek van Zeist, 1905.
- Idem 1920.
- Idem 1930.
- A.I. Bierman, M.J. van Lieburg en D.A. Wittop Koning. Biografische index van Nederlandse apothekers tot 1867, Rotterdam 1992.
- Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier, Rijswijk 1991.
- V.A.M. van der Burg, Wasserrij Burger te Zeist, Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de Zeister geschiedenis, 10 (1980), blz. 29-39.
- V.A.M. van der Burg en R.P.M. Rhoen, De gemeenteraad van Zeist 1851-1976, Rotterdam/Zeist 1994.
- V.A.M. van der Burg en K.M. Veenland-Heineman, Zeist terug in de tijd, Rotterdam en Zeist 1999.
- Geschiedenis van de Provincie Utrecht vanaf 1780, blz. 245 e.v., Utrecht 1997.
- Gids van Zeist en de Stichtse Lustwarande, z.j. [1933], blz. 149.
- Gerard Hogendoorn, Zeist. Een milieu-geografische studie, ongepubliceerde scriptie, Amsterdam, januari 1978.
- Michael Jansen, De industriële ontwikkeling in Nederland 1800-1850, NEHA, Amsterdam 1999.
- Koninklijk Verenigd. Functie en analyse van een vorstelijk predikaat, Rijswijk 1991.
- Jan W. Kraal Wz., Gids van Zeist en de Stichtse Lustwarande, Zeist [1933].
- Kraal's Nieuwe Grootte Gids van Zeist, z.j. [1907], blz. 211 en blz. 212.
- Gijs Kuus, Topografie 'Godsakker' Evangelische Broedergemeente Zeist, Zeist 1998.
- R.H.C. van Maanen, Twee zeepziederijen in Zeist, Seijst (29) 1999, blz. 84 e.v.
- Kees Mandemakers en Onno Boonstra (red.), De levensloop van de Utrechtse bevolking in de 19e eeuw, Van Gorcum, Assen 1995.
- Remco Meijer, Aan het hof. De monarchie onder koningin Beatrix, Amsterdam 1999.
- R. Mulder, De gemeente Zeist. Een economisch- en sociaal-geografische studie, Rotterdam, januari 1943.
- R.P.M. Rhoen, Zeister nieuws- en weekbladen van algemene inhoud verschenen tussen 1869 en 1940, Seijst, 21 (1991), blz. 87 en 88.
- R.P.M. Rhoen, De zuivelfabriek 'Hygieia' aan de Koppeldijk, Seijst (22) 1992, blz. 49 e.v.
- R.P.M. Rhoen, Van sterrebos tot koppelgebied, Seijst (23) 1993, blz. 25 e.v.
- R.P.M. Rhoen, Het Rond als marktplein. Het instellen van een groentemarkt in 1854, Seijst (26) 1996, blz. 10 e.v.
- R.P.M. Rhoen en H. van den Top, Industrieel erfgoed in Zeist, in: Jaarverslag 1995 Monumentencommissie Zeist, blz. 14 e.v.
- R.P.M. Rhoen, De historie van de buitenplaats Veelzigt te Zeist, Cascade. Nr. 1 (1996) p. 20-42.
- R.P.M. Rhoen, Een autominnend dorp. Auto's en

- hun eigenaren in Zeist tussen 1899 en 1919. Oud-Utrecht (74) 2001, blz. 123 e.v.
- Meindert Stokroos, Zink in Nederland. Amsterdam (1983).
- L. Visser, De markt terug in het hart van Zeist. Seijst (26) 1996, blz. 14 e.v.
- W.D. Voorthuizen, Het zilveren Zeist. De geschiedenis van de Zeister bestekindustrie (±1900-±1980), Zeist 1999.
- H. Wels, Hernhutters in Zeist. Wonen, werken geloven. Uitgeverij Uniepers, Abcoude 1999.
- D. van Zanten, Een stukje apothekershistorie uit het dorp Zeist. Pharmaceutisch Weekblad, 1931.
- Zeist in 1832. Grondgebruik en eigendom. Deel 1: Tekst met bijlagen van D.T. Koen en R.P.M. Rhoen. Deel 2: Kaarten. Kadastrale atlas provincie Utrecht 2, 1996.
- De Zeister Broedergemeente 1746-1996, Zutphen 1996.
- J. Abbing De Bilt bij Utrecht. Prijscourant van vruchtbomen, rozen, heesters, coniferen, vaste planten, bolgewassen, enz. 1902-1903
- Floralia, Geïllustreerd Weekblad voor liefhebber en vakman
- Nieuwe Zeister Courant
- Weekblad voor de Kon. Ned. Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde
- Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken
- De Zeister Courant
- De Zeister Nieuwsbode

Avondje Figi

- ◆ Een welkomstdrankje
- ◆ Driegangendiner met bijpassend wijnarrangement
- ◆ Kopje koffie of thee tijdens de pauze van de voorstelling
- ◆ Na afloop een drankje met een hapje in Theatercafé 'Het Weeshuis'.

per persoon € 38,-

☎ Golden Tulip Hotel Figi Het Rond 2
tel. 030 69 27 400 fax 030 692 74 68

HOTEL - RESTAURANT - THEATER - BIOSCOOP
ESPRESSOBAR - PATISSERIE - CONGRESZALEN

www.figi.nl

7 **Namenindex**

Abbing	121	en Zilveren Werken Van Kempen en	96	Burger	69, 90, 113, 120	Dunselman	102, 103
Abbing B.V.	121	Begeer, N.V. Kon.	98	Burger, L.	73	Dunselman, H.F.	93, 102, 118
Abbing B.V., Kwekerij.	113	Begeer, N.V. Kon. Nederlandse Fabr. van		Burger, Leonardus.	73	Dunselman, J.J.M.	118
Abbing en Zn., firma	121	Gouden en Zilveren Werken Van Kempen en		Burger, N.V. Stoomwasserij en Strijkinrich-		Ebersson, L.H.	94
Abbing, D.C.	121	.....	96, 98	ting, v/h W.G.	111	Eerste Nederlandsche Fabriek van Nieuw Zil-	
Abbing, Dirk Cornelis.	113	Begeer, Van Kempen en	98	Burger, N.V. Stoomwasserij en Strijkinrich-		veren werken	117
Abbing, J.	121	Begeer, Van Kempen en	69	v/h W.G.	120	Eerste Nederlandsche Fabriek van Nieuwe Zil-	
Abbing, Jan	113	Bentinck	105	Burger, W.G.	73, 75, 120	veren Werken	75
Abbing, Kwekerij	113	Berain, Le	94	Burger, Willem Geerlof	112	Emma, koningin 82, 84, 89, 93, 98, 100, 101,	
Aben N.V., Sinus	75	Bern, Frans Nicolaas van	73	Calker, P.C. van	73	102, 103, 104, 107	
Aben N.V., Sinus-.....	79	Bern, Van	94	Calder, Van	73	Engelen, A. van	73
Aben, C.W.	75	Biscuitfabriek B. van Doesburg & Zonen .	114	Chr. middenstandsvereniging	78	Euterpe, Utrechts Mannenkoor.	86
Amersfoort, Automobiël- en Garagebedrijf Fa.		Blanckenhage	109	Connexion	80	Evangelische Broedergemeente	68, 100
G. van	79	Blijdestein Willink N.V.	120	Corona	76	Eversz, J.W.	103, 118
Anton, Conrad Wilhelm	76	Boek- en kunsthandel Jan W. Kraal N.V.		Dijk, C.G. van	76, 90, 104, 118, 119	Feldhaus van Ham	101
Arend, De	79	.....	82, 114	Dijk, Cornelis Gijsbert van	105	Feldhaus van Ham, J.	117
Arkel, D, van	90	Boekweg, H.	118	Dijk, Van	104, 105	Feldhaus van Ham, J.F.M.	93, 100
Arkel, D. van	75, 82, 108, 109, 119	Boekweg, Johannes Hermanus.	105	Doesburg & Zonen, N.V. Biscuitfabriek B. van		Flora	76, 105, 118
Arkel, Dirk van	108, 119	Boele, firma W.G.	84	.....	114	Forsell, C.	72
Arkel, J.P. van	108, 109, 119	Boissevain, A.A.H.	116	Duif B.V., Zeepfabr. De	96	Fransen van de Putte	109
Arkel, Johan Pieter van	109, 119	Boihuis, Gerrit	121	Duif, De	76	Fries, C.P.	74
Arkel, Van	90, 109, 119	Braat	94	Duif, De'	96	Gadellaa, L.	75
Arkel-Kraan, Johanna Adriana van	108	Braat, firma	74, 116	Duif, Kon. Zeepfabr. de	95	Gero	69, 75, 117
Artistiek Bloemsierkunst.	119	Brink en van Dijk, firma van den	114	Duif, N.V. 'Kon. Zeepfabr. de	95	Gerodorp	75
Aurora	76	Brocef	100, 117	Duif, N.V. Kon. Zeepfabr. de	116	Gerofabriek	75, 76, 117
Avis	103	Broedelet	79	Duif, v/h Chr. Pleines, Kon. Zeepfabr. de		Gerofabriek, N.V.	85, 114
Avis Jzn., C.	74, 90, 103, 118	Broedelet, Herman	79	.....	89, 95	Gerofabr., N.V.	87
Avis Jzn., Cornelis	118	Broedelet, J.H.	100	Duif, v/h Chr. Pleines, N.V. 'Kon. Zeepfabr. De		Gerritsen en Van Kempen	75, 117
Avis, Cornelis.	103	Brouwer, P.H.	68	.....	95, 96	Gerritsen en Van Kempen, Kon. Nederlandse	
Bamag Didier.	79	Bruijn, (firma) G.M. de	90	Duif, v/h Chr. Pleines, N.V. Kon. Zeepfabr. de		Fabriek van Gouden en Zilveren Werken ..	98
Beatrix, koningin	87, 93, 113	Bruijn, De	90, 102	.....	96, 116	Gerritsen en Van Kempen, Kon. Nederlandse	
Begeer en Vos, N.V. 'Kon. Edelmetaalbedrijven		Bruijn, firma G.M. de	102, 118	Duif, v/h Chr. Pleines, Zeepfabr. de	95	Fabriek van Gouden en Zilveren Werken ..	96
Van Kempen	98	Bruijn, G.M. de	74, 101, 118	Duif, Zeepfabr. De	76	Gerritsen en Van Kempen, N.V. Kon. Neder-	
Begeer, Kon. Nederlandse Fabr. van Gouden		Bruijn, Gerardus Michiel de	101	Duivendorp	76	landse Fabriek van Gouden en Zilveren	

Nörgaard, E.L.	74	Rogair, Anthonie	75	Solafabriek, Nieuw Zilveren Werken	75	Willem III, koning.	88, 89, 93, 94, 98, 99,
NVV	78	Schellinger, Cornelis	73	St. Ansfriidus, r.-k. middenstandsvereniging	76	100, 101, 102, 103	
Openbaar Slachthuis	75	Scherpenzeel en Zn. N.V., C.J. van ..	91, 110,	Staatsbosbeheer	79	Wimmers, H.P.A.	103, 118
Papierindustrie van Straten en Boon, N.V.		111		Steenhuis, H.	76	Zanten & Zn.s. firma Van	91
..... 87, 114		Scherpenzeel N.V., C.J. van	75	Ster, De	73, 74	Zanten en Zonen, firma Van	90, 105
Paauw van Wieldrecht.	109	Scherpenzeel N.V., Naamloze Vennootschap		Stoomwasscherij en Strijkijrichting, v/h W.G.		Zanten en Zn.s. firma Van	105, 107, 114
Petersen, I.	72	C.J. van	120	Burger, N.V.	90	Zanten en Zn.s. Van	119
Pharmaceutische-Chemische Fabriek Kraepe-		Scherpenzeel, C. van	120	Stoomwasserij en Strijkijrichting v/h A. van		Zanten sr., J. van	105, 119
lian & Holm	114	Scherpenzeel, C.J. van	110, 111, 120	Melsen en Zn.s. N.V.	114	Zanten Sr., J. van	105
Pleines	95	Scherpenzeel, C.J. van	111	Stoomwasserij en Strijkijrichting, v/h W.G.		Zanten sr., Jan	105
Pleines stoom-zeepfabr., Chr.	95	Scherpenzeel, Cornelis Jan van	110	Burger, N.V.	120	Zanten sr., Jan van	105
Pleines Zeepfabriek, N.V. Chr.	117	Scherpenzeel, Cornelis van	111	Straten en Boon, N.V. Papierindustrie van .	87	Zanten Sr., Jan van	119
Pleines, Chr.	79	Scherpenzeel, J. van	120	Stroeken & Zonen, firma H.Chr.	86	Zanten, J. van	75, 105, 119
Pleines, Christoph.	76, 95, 96	Scherpenzeel, Van	110	Taets van Amerongen	105, 109	Zanten, J.J. van	105, 107
Pleines, Kon. Zeepfabr. de Duif, v/h Chr. .	89	Scherpenzeel, wed. Van	120	Tets, Van	109	Zanten, Jan Jannes van	105
Pleines, Kon. Zeepfabr. de Duif, v/h Chr. .	95	Scherpenzeel-Pothoven, G. van	91	Uitman	75	Zanten, Van	89, 90, 105
Pleines, Kon. Zeepfabr., Chr.	87	Scherpenzeel-Pothoven, Gijsbertha van .	111	Unilever	96, 116	Zanten, W.M. van	105, 107, 119
Pleines, Kon. Zeepfabr., Chr.	95, 116	Schimmelpenninck	105, 109	Verbeek, Carl Heinrich Wilhelm.	73	Zanten, Willem Marinus van	105
Pleines, N.V. 'Kon. Zeepfabr. De Duif, v/h Chr.		Schütz	89, 93, 94	Verenigde Nederlandsche Kleermakerijen,		Zanten-van Loghem, weduwe J. van	119
..... 95		Schütz & Zn., Kon. Fabriek van Gegoten Zink-		N.V.	107, 119	Zeepfabr. 'De Duif'	76
Pleines, N.V. 'Kon. Zeepfabr. De Duif, v/h Chr.		en Bronswerk, L	87	Versteeg, J.H.	100	Zeepfabr. De Duif B.V.	96
..... 96		Schütz & Zn., Kon. Fabriek van Gegoten Zink-		Vianda	120	Zeepfabr. de Duif, v/h Chr. Pleines.	95
Pleines, N.V. Kon. Zeepfabr. de Duif, v/h Chr.		en Bronswerken, L	93	Visser, L.	70	Zeister Handelsvereniging.	76
..... 96, 116		Schütz en Zn. L.W.R. Schütz, firma L.J.	116	Voort, Van der	69, 75	Zeister Harmonie Muziekgezelschap	82
Pleines, Zeepfabriek Chr.	116	Schütz en Zn., firma	116	Vos & Co, N.V. 'Jacq'	98	Zeister Machinefabriek	79
Pleines, Zeepfabriek N.V. v/h Chr.	117	Schütz en Zn., Kon. Fabriek van Gegoten Zink-		Vos, N.V. 'Kon. Edelmetaalbedrijven Van		Zeister Mannenkoor	86
Pleines, Zeepfabr. de Duif, v/h Chr.	95	en Bronswerken, L	116	Kempen, Begeer en	98		
Pleines, Zeepfabr. de Duif, v/h Chr.	95	Schütz, firma	116	Vriendschap, De	75		
Pleines, Zeepoederfabriek Chr.	116	Schütz, firma L.W.R.	116	Wees en Weiss, N.V. G. van	114		
Poll, F.H. van de	82	Schütz, L.	93	Wees, G. van	117		
Poll, Frederica Louise Henriette van de .	82	Schütz, L.W.	73	Wees, G. van	75		
Poll, Fredrik Harman van de	82	Schütz, Ludwig Wilhelm	94	Wees, Gerrit	68		
Poll, freules Van de	82	Semper Florens	76	Wijk, Dirk van	108, 119		
Poll, Joanna Margaretha Elisabeth van de .	82	Sickinghe	109	Wijk, Teunis van	108, 119		
Poll, Louise Pauline van de	82	Sinus-Aben N.V.	75, 79	Wilhelmina, koningin ...	82, 85, 89, 93, 102,		
Poll, Van de	82, 105, 109	Smitskamp, C.	76	104, 105, 107, 110			
Poll, Van de	82	Sola	69	Wilhelmina, rijwielfabriek	75, 117		
Reenen, Van	109	Solafabriek	114	Willem Arntszichting.	76		
Repelaer	109	Solafabriek, Nieuw zilveren werken	117	Willem I, koning.	68, 84, 88, 94		

Mededelingen van het bestuur

Baedeker van Zwitserland

Het bestuur is zeer ingenomen met een geschenk van de heer Bijlsma uit Heereveen. Het is een "Baedeker" (reisgids) van Zwitserland, die afkomstig is van freule Jo van de Poll. Op sommige pagina's staan

nog wat persoonlijke aantekeningen, een waardevol bezit. Ook kregen we nog een fotoalbum met oude foto's, maar helaas is niet bekend van wie dat album is geweest.

Oproep

Heeft u oude foto's, boeken, voorwerpen of wat dan ook en het heeft met Zeist te maken denkt u dan eens aan een schenking aan ons Genootschap. Wij zijn er blij mee en hopen in de toekomst ons bezit wat meer te kunnen tentoonstellen.

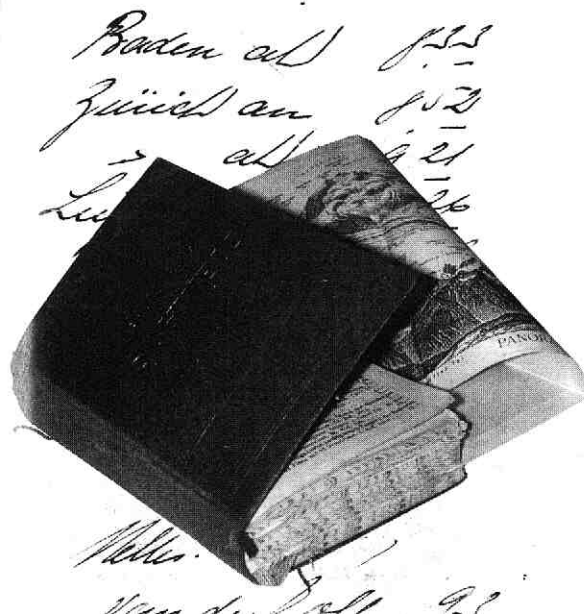
Gero

In aansluiting op onze publicatie over zilver in Zeist: in het Drents Museum te Assen is op 7 december 2002 een tentoonstelling over de Gero geopend.

Stichting Oude Begraafplaats: de Kleine en de Grote

Op een zonnige maandagmorgen in september is de bovengenoemde Stichting opgericht. De oprichtingsacte is getekend op de Oude begraafplaats, ook voor de notaris was dit een bijzondere lokatie.

De deelnemers zijn de gemeente Zeist, het Gilde, de Rotary en het Zeister Historisch Genootschap. Namens ons ZHG zijn de heer Andy Smith, lid van de tentoonstellingscommissie en mw. Flora de Vrijer, secretaris de bestuursleden. Het

ZHG zal zich met name met tentoonstellingen en publikaties gaan bezig houden. Op geregelde tijden zullen we ook in dit blad verslag uitbrengen.

Donateursbijdrage

Het bestuur heeft besloten de donateursbijdrage voor 2003 niet te verhogen en blijft zo minimaal €16.50 per jaar.

Medewerkers gevraagd

Het bestuur wil graag in contact komen met donateurs of andere geïnteresseerden in de geschiedenis van Zeist die ons bestuur of een van onze commissies wil komen versterken. Wij zoeken medewerkers voor de PR functie, voor het documentatiecentrum, voor de redactie van het blad Seijst, of voor het bestuur. Bent u het zelf niet, dan misschien een bekende van u, wilt u dan eens voor ons rond kijken in Zeist?

Graag uw reactie naar de secretaris: e-mail: fl.devrijer@worldonline.nl of telefoon 030 6956311.

Documentatiecentrum

Slot Zeist, Zinzendorfln. 1, tel. (030) 692 17 04. Geopend op dinsdag 10 - 12 uur en iedere eerste zaterdag van de maand 14 - 16 uur.

Huisvesting

Helaas kunnen we nog steeds niets melden over een nieuwe huisvesting en durven niet te zeggen wanneer er een beslissing zal vallen. We houden u natuurlijk op de hoogte.

Nieuwe donateurs

Mevrouw M. Hofstee	ZEIST
De heer W. Meijer	ZEIST
De heer H. van der Boon	ZEEWOLDE
De heer en mevrouw	
Alie en Piet van der Veen	ZEIST
Ms J. Mathis	Poulsbo USA